

บทที่ 4

ผลการวิจัย

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ภูมิศึกษา ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอเสนอผลงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

4.1 บริบทชุมชน

4.2 บทบาทของพระสงฆ์ ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

4.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

4.4 กระบวนการและเทคนิคของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

4.1 บริบทชุมชน

การศึกษาถึง “บทบาทของพระสงฆ์วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่” จำเป็นต้องศึกษาถึงบริบทของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้แบ่งศึกษาออกเป็น 4 บริบทคือ 1. บริบทชุมชนอำเภอสะเมิง 2. บริบทชุมชนบ้านอมลอง 3. บริบทศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง 4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านอมลอง ซึ่งผลการศึกษาเป็นไปดังนี้

4.1.1 บริบทชุมชนอำเภอสะเมิง

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ และประวัติความเป็นมาของอำเภอสะเมิง เดิมพื้นที่บริเวณแห่งนี้อุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่านานาพันธุ์ ยังไม่มีผู้คนมาอาศัยอยู่ สันนิษฐานว่า ได้มีชนเผ่าลัวะส่วนหนึ่งได้อพยพมาจากเวียงเจ็ดรินซึ่งเป็นเมืองหลวงของเผ่าลัวะ ปัจจุบันมีร่องรอยของเมืองเก่าอยู่ที่บริเวณเชิงคอกยสุเทพ ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นชนเผ่าแรก ด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตสองเหตุการณ์ คือขุนหลวงวิลังคะหัวหน้าของชนเผ่าลัวะ ได้ทำสงครามและได้รับความพ่ายแพ้แก่พระนางจามเทวีปฐมกษัตริย์แห่งเมืองหริภุญไชย และจากการทำสงครามพ่ายแพ้แก่พญามังรายมหาราชปฐมกษัตริย์แห่งเมืองเชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันมีหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญได้แก่ซากปรักหักพังของวัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ รอยพระพุทธรูป ร่องรอยป่าช้าเก่าของชน

เผ่าลัวะ มีอยู่กระจัดกระจายตามพื้นที่ต่างๆ เช่น บริเวณบ้านแม่สาบ ตำบลแม่สาบ บ้านบ่อแก้ว ตำบลบ่อแก้ว เป็นต้น

ในสมัยที่เมืองเชียงใหม่ขึ้นกับกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้ากาวิละตั้งกองกำลังอยู่ที่เวียงป่าซาง จังหวัดลำพูน พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ได้ให้พระเจ้ากาวิละคุมทหารกวาดต้อนผู้คน มีชาวไทยคือส่วนหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านแม่สาบ ต่อมาได้มีนายเทิ้มซึ่งเดินทางไปมาค้าขายกับเชียงใหม่ และได้รายงานให้ทางเมืองเชียงใหม่ ว่ามีผู้คนมาอยู่ที่สะเมิงเป็นจำนวนมากพอที่จะตั้งเป็นเมือง เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงแต่งตั้งให้พญาราชและนายเทิ้มหรือปู่เทิ้มเป็นหัวหน้าปกครอง ต่อมาได้ยกฐานะ เป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ.2445 ได้ชื่อว่าอำเภอ “ สะเมิง ”

ความหมายของคำว่า “สะเมิง” ไม่มีบรรจุไว้ในพจนานุกรม แต่คำว่า”เมิง”มีอยู่ในภาษาพูดของไทยคือสม สาธุเม ชาวไทยคือบ้านแม่สาบ ได้อธิบายว่าสะเมิง เป็นคำที่ชาวลัวะใช้เรียกคนเมืองเชียงใหม่ที่อพยพมาอยู่ภายหลังพวกตนว่าชาวลาว บ้างก็เรียกว่าคนเมือง หรือชาวเมือง คนเผ่าลัวะออกเสียงไม่ชัดเจน จึงออกเสียงชาวเมืองเป็นชาวเมิง หรือสะเมิง ในปัจจุบัน บางท่านสันนิษฐานว่ามาจากภาษากะเหรี่ยงจากคำว่า “ซามือ” แปลว่า ฟืน อาจหมายถึงฟืนใช้จุดสองทางขณะเดินทางเข้ามา ในครั้งนั้น ต่อมาเพี้ยนเป็นสะเมิง

1) ประวัติชุมชน

อำเภอสะเมิงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล ดังนี้

1 ตำบลสะเมิงใต้ คำว่า "สะเมิง" สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า "สามเมือง" ซึ่งคนโบราณภาษาพื้นบ้านคำว่า "เมือง" จะออกเสียงเป็น "เมิง" และพื้นที่ของตำบลอยู่ทางทิศใต้ของเมือง จึงเรียกตำบลนี้ว่า "ตำบลสะเมิงใต้" มาจนถึงปัจจุบัน

2 ตำบลสะเมิงเหนือ ได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลสะเมิงเหนือ ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2542

3 ตำบลแม่สาบ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในตำบลเล่าว่า ตำบลแม่สาบซึ่งมีเทือกเขาสลับซับซ้อน และเทือกเขาหนึ่งชื่อว่า "ขุนสาบ" เป็นต้นน้ำแม่สาบซึ่งถือว่าเป็นสายเลือดใหญ่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในตำบลนั้น เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณแม่น้ำสาบนี้ จึงถือเอาชื่อ "แม่สาบ" ซึ่งเป็นชื่อแม่น้ำเป็นชื่อของตำบลตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

4 ตำบลบ่อแก้ว ชนเผ่ากระเหรี่ยงเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เป็นเวลาประมาณร้อยกว่าปี นอกจากนี้มีชนเผ่าม้งมาจากหลายพื้นที่มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ส่วนคนพื้นเมืองเข้ามาอยู่ในพื้นที่ภายหลัง

5 ตำบลยังเมิน แต่เดิมพื้นที่ตำบลมีชาวไทยใหญ่ (ไต) ลัวะ กะเหรี่ยง ม้งอาศัยอยู่ ปัจจุบันพื้นที่ ที่ชาวไทยใหญ่และลัวะอาศัยอยู่ได้มีคนเมืองอพยพมาจากอำเภอสันป่าตอง ประจวบตอง จังหวัดเชียงใหม่ และจากจังหวัดน่าน เข้ามาตั้งรกรากอาศัยเมื่อหลายร้อยปีแล้ว

2) สภาพภูมิศาสตร์

ลักษณะที่ตั้งและขนาดของพื้นที่

ที่ตั้ง อำเภอสะเมิง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ บนถนนสาย 1096 ห่างจากตัวจังหวัดระยะทาง 51 กิโลเมตรและห่างจากกรุงเทพมหานคร 801 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่โดยรอบดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่วาง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอแมริม อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นภูเขา เนินเขา ที่ราบ ที่ราบลุ่มแม่น้ำลำคลอง ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าวมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อพื้นที่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐาน การคมนาคมขนส่ง สังคมวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชน

อำเภอสะเมิง มีพื้นที่ทั้งหมด 1,002 ตารางกิโลเมตร หรือ 626,250 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่าไม้ ประมาณร้อยละ 80 ของพื้นที่ทั้งหมด และเป็นที่ยาร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด มีแม่น้ำสำคัญ 2 สาย คือ แม่น้ำขาน และแม่น้ำแม่สะเมิง

ลักษณะภูมิอากาศ

อากาศเย็นสบายตลอดปี อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 35 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยโดยทั่วไปประมาณ 22 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 114 มิลลิเมตร/ปี โดยวัดปริมาณน้ำฝน สูงสุด 166 มิลลิเมตร/ปี ต่ำสุดระหว่างเดือน กรกฎาคม – ตุลาคม มีสภาพเป็นกึ่งเมืองหนาว แบ่งได้ 3 ฤดูกาล ดังนี้

ฤดูหนาว เริ่มจากเดือนพฤศจิกายน – เดือนกุมภาพันธ์

ฤดูร้อนเริ่มจากปลายเดือนกุมภาพันธ์ – ต้นเดือนพฤษภาคมแต่ไม่ร้อนจัด

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – เดือนพฤศจิกายน โดยที่ฤดูฝนยาวนานกว่าทุกฤดู จึงทำให้อากาศชุ่มชื้นและมีน้ำไหลตลอดปี

3) ลักษณะพืชพรรณธรรมชาติและสัตว์ป่า

สภาพป่าประกอบด้วยป่า 5 ประเภท ดังนี้

- 1 ป่าสนเขาประกอบด้วยสนสองใบและสนสามใบ เป็นพรรณไม้เบิกนำ
- 2 ป่าเบญจพรรณ ประกอบด้วยพรรณไม้ดีมีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น เก็ดแดง เก็ดดำ ประดู่ ตะแบก เป็นต้น ส่วนพันธุ์ไม้พื้นล่างที่สำคัญ คือ ไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้รวก เป็นต้น
- 3 ป่าดงดิบเขา พันธุ์ไม้ที่เป็นชนิดเด่นในพื้นที่ ได้แก่ ไม้ตระกูลก่อต่าง ๆ พญาเสือโคร่ง เป็นต้น ส่วนพันธุ์ไม้พื้นล่าง คือ กล้วยไม้ ไม้ และหวายต่าง ๆ
- 4 ป่าเต็งรัง ขึ้นปะปนอยู่กับป่าสนเขา ประกอบด้วยไม้ที่สำคัญของพื้นที่ ได้แก่ เต็ง รัง ซ้อ มะขามป้อม มะม่วงป่า และมีไม้ตระกูลก่อบ้างแต่ไม่มากนัก ส่วนพันธุ์ไม้พื้นล่างประกอบด้วย หญ้าเพ็ก หญ้าคา พรัง และกล้วยไม้
- 5 ป่าดงดิบแล้ง พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ยาง ประดู่ มะม่วงป่า ตาเสือ หว้า เป็นต้น ส่วนพรรณไม้พื้นล่างที่สำคัญ คือ กล้วยไม้และไม้ต่าง ๆ

สัตว์ป่า เนื่องจากสภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วยพรรณไม้ที่มีผลเป็นอาหารสัตว์ป่าหลายชนิด และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของแม่น้ำปิง จึงเป็นแหล่งแพร่ขยาย และหลบภัยของสัตว์ป่าได้เป็นอย่างดี

4) สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพของประชากร

เกษตรกรรม

อำเภอสะเมิง สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่มีสภาพเป็นภูเขา เกษตรกรได้ทำการเกษตรในพื้นที่ราบตามหุบเขาและเชิงเขา ซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรที่มีอย่างจำกัดและส่วนใหญ่ มีรายได้จากการเกษตรเป็นหลักร้อยละ 90 ได้แก่ การปลูกข้าว พืชไร่ พืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก กระเทียม และสตอเบอรี่

อุตสาหกรรม

เหมืองแร่ มีเหมืองแร่ของเอกชนจำนวน 3 แห่ง ส่วนใหญ่เป็นแร่ดีบุก แร่โมนาไซต์ และแร่ดินขาว ปัจจุบันเนื่องจากราคาแร่ดีบุกในตลาดตกต่ำ จึงส่งผลให้เหมืองทั้ง 3 แห่ง ปิดการขุดแร่ แต่พบว่า มีราษฎรบางส่วนร่อนแร่ตามธรรมชาติเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม

5) โครงสร้างพื้นฐาน

การคมนาคม

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 ที่ผู้รับเหมาการสัมปทานไม้บริษัทธนอร์เนียว ได้ทำถนนจากอำเภอสะเมิง ไปอำเภอแมริมเป็นถนนเส้นแรกที่ติดต่อกับภายนอก ต่อมาเจ้าของเตาต้มใบยาเวอร์รียเนีย สะเมิง ได้ทำการซ่อมแซมหลังจากนั้น บริษัททำเหมืองแร่บ่อแก้ว ได้ทำการซ่อมแซมถนนสายนี้เพื่อใช้ในการขนส่งแร่

ปี 2526 รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณให้กรมทางหลวงตัดถนนรูปวงแหวนจากอำเภอแมริม คู่อำเภอสะเมิง และออกไปทางอำเภอหางดง อีกเส้นหนึ่งเป็นทางหลวงแผ่นดินก่อสร้าง แล้วเสร็จ ในปี 2529

- 1 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 สะเมิง-แมริม ระยะทาง 35 กม.
- 2 ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1269 สะเมิง-หางดง ระยะทาง 38 กม.
- 3 ทาง รพช. สายสะเมิง-วัดจันทร์ ระยะทาง 45 กม.
- 4 ทาง รพช. สายสะเมิง-แม่สาบ ระยะทาง 25 กม.

การสื่อสาร

อำเภอสะเมิงมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านดงช้างแก้ว หมู่ที่ 10 ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และมีไปรษณีย์ตำบล 4 แห่ง โดยการว่าจ้างเอกชน มีบริการด้านโทรศัพท์โดยองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

6) สภาพสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร

อำเภอสะเมิงเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ เมื่อพิจารณาถึงลักษณะทางวัฒนธรรมประเพณีของประชากรในพื้นที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ จะเห็นว่าประชาชนใช้ภาษาท้องถิ่นทางภาคเหนือในการสื่อสาร ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม

สภาพการตั้งถิ่นฐานของประชากรอำเภอสะเมิง เป็นไปอย่างกระจุกกระจายบนภูเขาสูง และความสามารถในการสื่อสารภาษาไทยของประชาชน โดยเฉพาะชาวไทยภูเขาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ จึงเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ในด้านต่างๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาด้านการศึกษา การควบคุมโรคติดต่อ และปัญหาสาธารณสุข สถานบริการสาธารณสุข ในพื้นที่อำเภอสะเมิงมีโรงพยาบาลชุมชน 1 แห่ง สถานีอนามัย จำนวน 6 แห่ง และสถานบริการสาธารณสุขชุมชน 9 แห่ง

การเมืองการปกครอง

การปกครอง อำเภอสะเมิงแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 ตำบล 44 หมู่บ้าน แยกเป็นหมู่บ้านปกติ ซึ่งมีคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 31 หมู่บ้าน และมีหมู่บ้าน อพป. ซึ่งมีคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน อพป. จำนวน 13 หมู่บ้าน รายละเอียดดังนี้ ตำบลสะเมิงใต้มี 11 หมู่บ้าน ตำบลสะเมิงเหนือ มี 6 หมู่บ้าน ตำบลแม่สาบ มี 10 หมู่บ้าน ตำบลยั้งเมิน มี 7 หมู่บ้าน ตำบลบ่อแก้ว มี 10 หมู่บ้าน

การบริหารราชการส่วนท้องถิ่นประกอบด้วย

1 เทศบาล 1 แห่ง เทศบาลตำบลสะเมิงใต้

2 องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 4 แห่ง ได้แก่

2.1) อบต.บ่อแก้ว

2.2) อบต.ยั้งเมิน

2.3) อบต.สะเมิงเหนือ

2.4) อบต.แม่สาบ

สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ

อำเภอสะเมิงตั้งอยู่ภายในหุบเขาซึ่งสลับซับซ้อน อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี พื้นที่ป่าค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ธรรมชาติสวยงาม และพื้นที่ไม่ห่างไกลจากตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่มากนักนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปกลับได้สะดวก ทางคมนาคมอยู่ในสภาพดีเป็นถนนรูปรวงแหวนสามารถเที่ยวได้หลายแห่ง หากนักท่องเที่ยวจะพักที่อำเภอสะเมิงมีร้านค้า ร้านอาหาร และรีสอร์ทที่ได้มาตรฐาน สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี และมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ ได้แก่ สะเมิงรีสอร์ท โครงการหลวงปางคะ พระพุทธบาทปากกล้วย ผาโต๊ะ ชุมชนบ้านแม่สาบ ถ้ำแม่สาบ และพระธาตุม่อนเปี้ยะ

4.1.2 บริบทชุมชนบ้านอมลอง

1) ตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้าน

หมู่บ้านอมลอง หมู่ที่ 2 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ 1,862 ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากทางหลวงแผ่นดินจังหวัดเชียงใหม่เป็นระยะทาง 60 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอสะเมิงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร และอยู่ทางทิศใต้ของตำบลแม่สาบ มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านจ้าวเต่า หมู่ 8 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านแม่มาเปรอะหมู่ 9 ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านงาแมง หมู่ 3 ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านอังกาย หมู่ 4 ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง

2) ลักษณะทางภูมิประเทศ

หมู่บ้านอมลองตั้งอยู่ในหุบเขา มีสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงสลับกับที่ราบระหว่างหุบเขา สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800-1,000 ฟุตประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำและมีพื้นที่ลาดชันตามสันเขา สภาพป่าไม้ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะตั้งเรียงรายและกระจายอยู่ตามเส้นทางถนนสายหลักที่ตัดผ่านหมู่บ้าน และจะแทรกด้วยพื้นที่ทำกินอยู่ภายในบริเวณที่ตั้งบ้านเรือน ห่างออกไปตามภูเขาด้านนอกมีลำห้วยไหลผ่าน เช่น ห้วยไม้ยาง ห้วยบง ห้วยแม่ยาง เป็นต้น นอกจากนี้ภายในชุมชนยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ น้ำตกแม่มาเประะ เป็นน้ำตกขนาดกลางมีจำนวน 7 ชั้น สูงประมาณ 5-15 เมตร มีน้ำไหลตลอดปี

3) ลักษณะทางภูมิอากาศ

หมู่บ้านอมลองมี 3 ฤดู มีสภาพภูมิอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี ดังนี้

- ฤดูร้อน อยู่ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
- ฤดูฝน อยู่ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม
- ฤดูหนาว อยู่ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

อุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 35 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 8 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยโดยทั่วไปประมาณ 22 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 114 มม./ปี โดยวัดปริมาณน้ำฝนสูงสุด 166 มม./ปี (ข้อมูลทั่วไปอำเภอสะเมิง, <http://www.amphoesamoeng.com>, สืบค้นเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2552)

4) ประวัติศาสตร์ชุมชน

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่า (สัมภาษณ์ จันทร์ตา สุรินทร์, วันที่ 10 ตุลาคม 2552) ในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า “หมู่บ้านอมลองน่าจะมีอายุประมาณ 500 ปีมาแล้ว ในช่วงเริ่มต้นมีบ้านจำนวน 3-4 หลังคาเรือน ซึ่งเป็นคนไทลื้อที่อพยพมาจากบ้านแม่สาบ” แต่จากเอกสารแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของหมู่บ้านบันทึกว่า

“เดิมที บ้านอมลองหมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านชนเผ่ากะเหรี่ยงมาตั้งถิ่นฐาน 10-15 หลังมาก่อน หลังจากนั้นมาประมาณปี 2400 มีชาวไทลื้อซึ่งมีถิ่นพำนักมาจากบ้านแม่สาบ ต.สะเมิงใต้ นำโดยพ่อเผ่าหมื่อสาธุจิตร, พ่อเผ่าน้อยมาละ ศรีวรรณะ, พ่อหนานคิติ สาธุจิตร เป็นแกนนำอพยพชาวบ้านจำนวน 10 หลังคาเรือน มารวมกันตั้งเป็นหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่ชื่อ พ่อเผ่าหนานคิติ สาธุจิตร เป็นต้นมา” (แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานตำบลแม่สาบ หมู่บ้านอมลองเดือนเมษายน 2549)

มีตำนานเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้านอมลอง ดังนี้

ตำนานที่1 ตำนานชื่อของหมู่บ้านต่างๆในอำเภอสะเมิง

“สะเมิง” มาจากชื่อของเจ้าสามเมือง แล้วออกเสียงเพี้ยนเปลี่ยนไป อยู่มาวันหนึ่งเจ้าสามเมืองออกล่าสัตว์ในป่า พบกวางสีทองถูกสัตว์ไล่มา ซึ่งเป็นสุนัขเนื้อล่าสัตว์ ไล่ตามกวางสีทอง จนถึงบริเวณหนึ่ง สุนัขได้กลิ่นสาบกวาง บริเวณนั้นมีกลุ่มคนที่ตั้งชุมชนขึ้น เรียกว่าชุมชนนั้นว่า บ้านแม่สาบ ส่วนที่เหลือก็เดินทางตามกวางมาเรื่อยๆ จนถึงบริเวณที่ได้ยินเสียงกวางร้องขาน ก็เรียกบ้านแม่ขาน จึงได้ตั้งบ้านเรือนที่นั่น อีกกลุ่มหนึ่งได้เดินทางเข้ามาที่หาดส้มป่อย(ส้มป่อยคือชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง) ซึ่งเป็นช่วงสงครามต่อพืดที่มีการทำผิดประเพณี จึงขอขมากันด้วยน้ำส้มป่อย (หาด คือ พื้นที่ที่มีบริเวณกว้าง) จากนั้นออกเดินทางมาต่อบ้าน“อมลอง” เมื่อมาถึงบริเวณนี้กลุ่มเจ้าสามเมือง ทหาร คนที่มีวิชาของดี วิชาและของที่มีเสื่อมทั้งหมด เนื่องจากภูเขาบริเวณดังกล่าวมีรูปร่างคดเป็นลักษณะคล้ายอวัยวะเพศหญิงหรือคล้ายอวัยวะของสุนัขเพศเมีย ซึ่งภายหลังมักมีคนมาลองของที่บริเวณนี้ เมื่อลองของเสร็จแล้วก็ยังไม่คาย อดต่อไปจนไปคายอีกที่ที่บ้านอังคาย แต่ก็ยังตามหากวางสีทองตัวดังกล่าวไม่พบ จึงหยุดพักที่บ้านยังเมิน(ยังแปลว่า หยุด, เมินแปลว่า นาน) เมื่อหายเหนื่อยเจ้าสามเมืองก็เดินทางหาต่อที่บ้าน“กัวเสื่อ” และบ้าน“แม่แวง” ก็ยังไม่เจอ เนื่องจากกวางสีทองตัวดังกล่าว โดนรุมแทงตายที่บริเวณแม่ฮ่อมแดง ณ หมู่บ้านอมลอง (มาจากคำบอกเล่าของเด็กที่อ่านหนังสือเรื่องประวัติอำเภอสะเมิง ณ ห้องสมุด โรงเรียนสะเมิงพิทยาคม)

ส่วนประวัติความเป็นมาของตำบลแม่สาบที่กล่าวไว้ใน www.thaitambon.com (ข้อมูลทั่วไป ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่, www.thaitambon.com, สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2553) เขียนไว้ว่า ตำบลแม่สาบ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในตำบลเล่าว่า ตำบลแม่สาบซึ่งมีเทือกเขาสลับซับซ้อน และเทือกเขาหนึ่งชื่อว่าขุนสาบ เป็นต้นน้ำแม่สาบซึ่งถือว่าเป็นสายเลือดใหญ่ของชาวบ้านที่อยู่อาศัยในตำบลนั้น เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณแม่น้ำสายนี้ จึงถือเอาชื่อ“แม่สาบ” ซึ่งเป็นชื่อของแม่น้ำเป็นชื่อตำบลตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ตำนานที่2 แม่ฮุย (จันทร์ตา สุรินรัตน์, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, วันที่ 10 ตุลาคม 2553) เล่าให้ฟังว่า “สมัยก่อนบริเวณแถวนี้มีโจรร้ายมาก เมื่อปล้นบ้านของใครเสร็จก็จะฆ่าคนในบ้านนั้นทิ้ง แต่เมื่อโจรมาถึงบ้านอมลองไม่รู้ว่าอะไรคลอจ ทำให้โจรไม่กล้าเข้าไปในหมู่บ้านและต้องถอยกลับออกไป”

ตำนานที่3 อมลองมาจากคำว่า อด ที่แปลว่าน้ำ ซึ่งหมู่บ้านอมลองเป็นหมู่บ้านที่มีแม่น้ำไหลผ่าน นอกจากนี้หมู่บ้านอมลองยังเป็นหมู่บ้านโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง(อพป.), โครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า(ร.ส.ท.ป.) และเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการแก้ไข

ปัญหาความยากจน (กข.คจ.) ปีงบประมาณ 2544 ซึ่งสนับสนุนโดยกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

5) การคมนาคม

ในอดีตชาวบ้านอมลองเดินทางสัญจรภายในและระหว่างหมู่บ้านโดยทางเดินเท้า จนกระทั่งปีพ.ศ. 2519 ในสมัยของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ มีการสร้างถนนขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากที่มีนายทุนเข้ามาลงทุนทำเหมืองแร่ฟลูออไรด์บริเวณห้วยบง ปัจจุบันถนนเส้นนี้เป็นถนนสายเก่าที่ชาวบ้านไม่ค่อยเดินทาง เพราะไม่ค่อยสะดวกสบาย เป็นทางถนนลูกรังแดง ขรุขระ สลับกับการขึ้นลงเขา

การเดินทางเข้าออกหมู่บ้าน

การเดินทางไปยังหมู่บ้านอมลอง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่สามารถใช้เส้นทางเดินทางจากจังหวัดเชียงใหม่ตามทางหลวงหมายเลข 1096(สะเมิง-แมริม) หรือทางหลวงหมายเลข 1296 (สะเมิง-หางดง) ระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตรผ่านที่ว่าการอำเภอสะเมิงไปตามถนนสาย รพช.สะเมิง-ยั้งเมิน เป็นถนนลาดยางผ่านหมู่บ้านแม่สาบ ตำบลสะเมิงใต้ หมู่บ้านแม่ขาน และหมู่บ้านหาดส้มป่อย ต.แม่สาบ ระยะทาง 25 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถส่วนตัวประมาณ 2 ชั่วโมง หรือเดินทางโดยรถประจำทางประมาณ 3 ชั่วโมง มีรถประจำทาง 2 สาย คือ รถบ้านอมลองและรถบ้านยั้งเมิน มีตารางเดินรถคือ

-รถบ้านอมลองออกจากบ้านอมลอง เวลา 07.00 น. และออกจากตัวเมืองเชียงใหม่เวลา 14.00 น. ราคาค่ารถโดยสาร 90 บาท/คน

-รถยั้งเมินผ่านบ้านอมลองเวลา 09.00 น. และออกจากตัวเมืองเชียงใหม่เวลา 15.00 น. ราคาค่ารถโดยสาร 90 บาท/คน

การเดินทางภายในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง ก่อสร้างโดยโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท(รพช.) เป็นถนนสายหลักในการเดินทางเข้าออกหมู่บ้านด้วย และถนนปูนซีเมนต์ที่ก่อสร้างโดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบล และถนนลูกรัง บางส่วนการเดินทาง เช่น รถจักรยานยนต์ รถกระบะ

6) ทรัพยากรธรรมชาติ

ทรัพยากรป่าไม้

สภาพพื้นที่บ้านอมลองล้อมรอบไปด้วยภูเขาและผืนป่า มีป่าไม้ 2 ชนิด คือ

-ป่าเต็งรัง, ป่าแพะ, ป่าแดงหรือป่าโคก สภาพพื้นที่ค่อนข้างลาดชันสูง เป็นดินลูกรังมีหิน ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ กระจายทั่วไป พันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง สนเขา ไม้ เป็นต้น

-ป่าเบญจพรรณ หรือป่าผสมผลัดใบ มีพันธุ์ไม้กระจายอยู่ห่างๆกัน ประกอบด้วย ไม้สัก ประดู่ป่า ตะเคียนหนู มะกอก มะค่า เป็นต้น

การบริหารจัดการพื้นที่ป่าของบ้านอมลอง เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าอยู่ล้อมรอบ หมู่บ้าน โดยมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลแบ่งเขตการรับผิดชอบดูแลว่าพื้นที่ใดในเขตใดที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ เรียกเขตพื้นที่ดังกล่าวว่า เขตป่าไม้ใช้สอย มีอาณาเขตตั้งแต่บ้านอมลองถึงเขตบ้านขี้เมิน อ่างอมลอง หาดส้มป่อย บ้านอังกาย นอกเหนือจากนี้เป็นพื้นที่ของป่าอุทยานแห่งชาติขุนขาน ซึ่งเป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณเป็นป่าไม้ผลัดใบ เมื่อถึงต้นฤดูแล้งใบไม้ในป่าจะพร้อมใจกันผลัดใบเป็นสีแดง เหลือง ส้ม แล้วจะสลัดใบทิ้งจนหมด ทำให้เกิดไฟป่าได้ง่าย

สถานการณ์ปัจจุบันนี้ สัตว์ป่ามีปริมาณลดลง สัตว์ที่สามารถพบได้ เช่น เก้ง นก ชนิดต่างๆ กระต่ายป่าซึ่งจำนวนที่ลดลงนี้เป็นผลมาจากค่านิยมในการล่าสัตว์ การผลิตผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสัตว์ขายในช่วง 30-40 ปีที่ผ่านมา

แหล่งน้ำธรรมชาติ

แหล่งน้ำธรรมชาติ มีแม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน คือ แม่น้ำแม่ขาน ซึ่งมีน้ำตลอดทั้งปีส่วนลำห้วยนั้นมีการไหลตลอดในฤดูฝน แต่ถ้าเป็นฤดูแล้งน้ำจะเหือดแห้ง ลำห้วยที่สำคัญของชุมชนที่ไหลผ่านหมู่บ้านมี 3 สาย คือ ห้วยแม่ขาน ห้วยอมลองและห้วยบง ห้วยเหล่านี้ชาวบ้านจะใช้ในการทำการเกษตรกรรม แต่ใช้ประโยชน์ไม่ได้มากนัก เนื่องจากปริมาณน้ำที่น้อย จึงมีการสร้างอ่างเก็บน้ำอมลองและฝายกักเก็บน้ำขุนขาน นอกจากนี้หมู่บ้านอมลองยังมีสถานที่น้ำออกรูหรือตาน้ำ บริเวณคอยผาส้ม

แหล่งแร่

ในบริเวณหมู่บ้านเคยมีการทำเหมืองแร่พลูออไรด์ ยกเลิกสัมปทานไปแล้ว แต่ยังทำให้แหล่งน้ำจากธรรมชาติมีแร่ตกค้างอยู่ในการอุปโภคและบริโภค ส่งผลต่อสุขภาพของพื้นผิวพื้นของชาวบ้าน ทำให้พื้นมีสีขาวขุ่นหรือสีเหลืองเป็นรอยด่าง ในลักษณะที่เรียกว่า ฟันตกกระ(ฟันตกกระ, 2532, สืบค้นเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2552

7) ระบบสาธารณูปโภคในชุมชน

ไฟฟ้า

ก่อนที่จะมีไฟฟ้าใช้นั้น ในอดีตชาวบ้านอมลองใช้ไฟได้ เขาทำจากน้ำมันดินขี้เถ้ามาคลุกกับขี้เถ้า ปั้นเป็นแท่ง เอาเปลือกไม้มาหุ้มอีกที และมัดด้วยเส้นดอกที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งเป็นเปลือกไม้ที่มีหยดน้ำมันติดอยู่ตามเปลือกไม้หรือนำขุมมะพร้าวผสมดินปั้นมาเป็นหัวเชื่อมจุดกับหินไฟ ชาวบ้านจะมัดขี้เถ้าเป็นแท่งนำมาจุดเพื่อให้แสงสว่างตอนกลางคืน บ้านอมลองเริ่มมีไฟฟ้าใช้ในปี.ศ.2517 โดยมีคนจากจังหวัดสงขลามาไฟฟ้าพลังงานถ่านเข้ามา ชาวบ้านจึงมีหน้าที่เอาถ่านมาใส่หมุนเวียน

กัน ต่อมาในปีพ.ศ.2522 จึงมีการนำไฟฟ้าเข้ามาสู่หมู่บ้าน (คำเอี้ย ไชยานะ, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2553)

น้ำประปา

น้ำประปาที่ใช้ในบ้านอมลองเกิดจากบ่อกองทุนหมู่บ้าน(กมบ) ต่อท่อประปามาจากห้วยป่าตองสาต บริเวณตาน้ำทางทิศตะวันออกของคอยผาส้ม มีการเก็บค่าน้ำ ราคาญาติละ 1 บาท สำหรับน้ำที่ใช้ในแปลงไรนา เป็นน้ำที่มาจากลำห้วย และมาจากอ่างเก็บน้ำอมลองและฝายแม่ขานบ้านอมลอง

แหล่งกักเก็บน้ำในหมู่บ้านมี 2 แห่ง คืออ่างเก็บน้ำอมลองสำหรับเก็บกักน้ำไว้ใช้ภายในบริเวณหมู่บ้านอมลอง และฝายกักเก็บน้ำขุนขาน เก็บกักน้ำไว้ใช้ในบริเวณแปลงเกษตรทุ่งแม่ขาน

โทรศัพท์

การสื่อสารของคนในชุมชนบ้านอมลอง ในอดีตเมื่อมีงานหรือกิจกรรมต่างๆของชุมชน จะใช้การบอกต่อๆ กันไปเรื่อยๆ หากจะติดต่อกับบุคคลที่อยู่ไกลจะต้องใช้วิธีการเขียนจดหมายหรือโทรเลข ภายในหมู่บ้านมีตู้โทรศัพท์สาธารณะ 1 ตู้ แต่ยังไม่มีการติดตั้งโทรศัพท์บ้านเพื่อติดต่อสื่อสาร ต่อมาในภายหลังชาวบ้านจึงซื้อเสาสัญญาณจากบริษัทธุรกิจ ให้มาติดตั้งเสารับสัญญาณมือถือชนิดเอไอเอส เพื่อใช้ในครัวเรือน (จันทร์ทา ไชยานะ, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 10 ตุลาคม 2553)

8) สภาพทางสังคม

การศึกษาสภาพทางสังคมของบ้านอมลองเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องถึงลักษณะการตั้งบ้านเรือน จำนวนประชากร การศึกษา สาธารณสุข ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรมและประเพณีต่างๆของชาวอมลอง มีรายละเอียดดังนี้

การตั้งบ้านเรือน

ประชาชนตั้งบ้านเรือนอยู่ตามไหล่เขา ลดหลั่นกันลงมา สลับกับพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา โดยเริ่มต้นจากบ้านที่อยู่ติดกับลำห้วยกลางหมู่บ้าน แล้วจึงขยายออกไป พื้นที่ทำนาปลูกข้าวจะมีทั้งที่อยู่ข้างบ้านและพื้นที่ที่ห่างออกไปจากบ้าน สภาพบ้านเรือนมีทั้งบ้านที่สร้างมานานแล้วคือเป็นบ้านที่มีใต้ถุนสูง และบ้านที่ทำการต่อขยายเพิ่มเติมใหม่ ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ในชุมชน ใน พ.ศ.2550 มีจำนวนบ้านทั้งหมด 121 หลังคาเรือน (ข้อมูลมาจากรายนามผู้มีสิทธิเลือกตั้งปี 2550, 2550) บ้านอมลองแบ่งเขตการดูแลออกเป็น 8 เขต แต่ละเขตมีจำนวนสมาชิก 13-15 หลังคาเรือน

ลักษณะประชากร

จากข้อมูลประชากรของสถานีอนามัยบ้านอมลองปี พ.ศ.2551 มีประชากรจากทะเบียนราษฎร เป็นเพศชาย 306 คน เพศหญิง 271 คน รวมทั้งสิ้น 577 คน มีประชากรจากการสำรวจจริง

เป็นเพศชาย 307 คน เพศหญิง 273 คน รวมทั้งสิ้น 580 คน ซึ่งจำนวนรวมของประชากรจากทะเบียนราษฎร์และจากการสำรวจจริงไม่ต่างกันมากนัก แสดงให้เห็นว่าหมู่บ้านนี้ไม่มีปัญหาเรื่องคนแฝงภายในหมู่บ้าน

การศึกษา

บ้านอมลองมีสถานศึกษาอยู่ 3 แห่ง คือ

1) ศูนย์อบรมเด็กก่อนวัยเรียน รับผิดชอบเด็กก่อนวัยเรียนช่วงอายุ 3-4 ปี เป็นเด็กก่อนเข้าเรียนอนุบาลที่โรงเรียนวัดอมลอง มีผู้ดูแลประจำศูนย์อบรม 1 คน และพี่เลี้ยงอีก 1-2 คน เปิดรับดูแลเด็กก่อนวัยเรียน คือ วันจันทร์-วันศุกร์ เวลา 8.00-15.00 น.

2) โรงเรียนวัดอมลอง เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กมีการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กตั้งแต่ระดับอนุบาลชั้นปีที่ 1 จนกระทั่งถึงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป. 6) มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 38 คน

ประวัติโรงเรียนวัดอมลอง

โรงเรียนอมลองเปิดทำการสอน ณ บริเวณหน้าวัดอมลอง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2477 โดยอาศัยศาลาวัดอมลอง จนถึง พ.ศ. 2489 นายจันทร์ บุญศรี ครูใหญ่พร้อมด้วยชาวบ้านร่วมกันสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ยกพื้นสูง

พ.ศ. 2517 นายบุญศักดิ์ หลีกกาญจนา พร้อมด้วยราษฎรได้ร่วมกันสร้างอาคารเรียนขึ้นมาใหม่ ในพื้นที่ที่ปัจจุบันและเปิดสอนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ. 2515, 2518, 2520 และ พ.ศ. 2522 ได้งบประมาณสร้างบ้านพักครู จำนวน 4 หลัง ตามลำดับ

พ.ศ. 2518 ได้งบประมาณต่อเติมอาคารเรียน คิดเป็นเงิน 240,000 บาท สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 17 มีนาคม 2521 และในปีเดียวกันนี้ได้สร้างโรงอาหาร 1 หลัง

พ.ศ. 2525 ได้งบประมาณ 50,000 บาท สร้างสนามบาสเกตบอล

พ.ศ. 2527 ได้รับรางวัลโรงเรียนและผู้บริหารดีเด่นจากสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ (สปอ.) สะเมิง

พ.ศ. 2528 ได้เข้าโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบท (กศ.พช.) เป็นโรงเรียนแรกในอำเภอสะเมิง

พ.ศ. 2544 ได้รับสนับสนุนจากรัฐซื้อเครื่องคอมพิวเตอร์ จำนวน 2 เครื่อง พ.ศ. 2545 จำนวน 1 เครื่อง

พ.ศ. 2549 ทางวัดพระบรมธาตุคอยผาส้ม มอบเครื่องคอมพิวเตอร์ 1 เครื่อง ปัจจุบันมีครู 4 คน คือ

นายปัญญา บุญมาคำ ตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียน

นายเฉลียว ศรีวรรณ ตำแหน่งครูประจำ

นายอดุลย์ ธาตุทอง ตำแหน่งครูประจำ

นายสุวิทย์ พรหมทา ตำแหน่งครูประจำ (ข้อมูลจากป้ายนิเทศโรงเรียนอมलग, 2553)

เมื่อนักเรียนจบการศึกษาประถมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนวัดอมलगแล้ว จะไปเรียนต่อระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนสะเมิงพิทยาคม ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำอำเภอหรือโรงเรียนบ้านแม่โต ซึ่งเป็นโรงเรียนของตำบลบ่อแก้ว ตำบลที่อยู่ใกล้เคียง

นอกจากนักเรียนที่เรียนโรงเรียนสามัญสังกัดส่วนกลางแล้ว ยังมีนักเรียนบางส่วนที่เรียนการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) สามเณรบวชเรียนที่วัดห้วยคอก ตำบลสะเมิงใต้ อำเภอสะเมิง และการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบบ้านเรียนของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม

3) การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม

ประชากรบ้านอมलगส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รองมาคือ ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา เมื่อจบการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ออกไปทำงานนอกพื้นที่และกลับเข้ามาเยี่ยมภูมิลำเนาต่อเมื่อมีเทศกาลต่าง ๆ หรือเมื่อมีความจำเป็น

ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

ประชาชนเกือบทั้งหมดในบ้านอมलगนับถือศาสนาพุทธ มีเพียง 2 หลังคาเรือนที่นับถือศาสนาคริสต์ที่บ้านอมलग มีศาสนสถาน 2 แห่ง คือ

วัดอมलग

บุญปั้น ไชยานะ (สัมภาษณ์ ด้วย คำสุข, 2553) เล่าให้ฟังว่า “ในอดีตหมู่บ้านอมलगมีวัดทั้งหมด 7 แห่ง แต่ปัจจุบันมีเหลือเพียง 1 แห่ง คือ วัดอมलगตั้งอยู่ศูนย์กลางหมู่บ้าน” ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ บอกว่า วัดนี้มีอายุประมาณ 260 ปีมาแล้ว วัดอมलगเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของหมู่บ้าน มีการเทศน์ทุกวันพระหรือตามวาระโอกาสต่าง ๆ วัดแห่งนี้มีพระจำวัด 1 รูป และสามเณร 3 รูป

เจ้าอาวาสวัดอมलगรูปปัจจุบัน เดิมเป็นคนหมู่บ้านจัวเต่า ชาวบ้านอมलगนิมนต์ท่านมาจำพรรษาที่วัดอมलगได้ 4 พรรษา ปัจจุบันวัดอมलगทำการบูรณะสร้างอุโบสถเพิ่มเติม

วัดพระธาตุคอกยผาสัม

เดิมเป็นสถานที่ตั้งเคารพสักการะพระธาตุ ซึ่งครูบาศรีวิชัยและครูบาปาระ นำชาวบ้านมาก่อสร้างพระธาตุที่คอกยผาสัม บริเวณคอกยแห่งนี้เป็นภูเขาหินขนาดใหญ่ น้ำที่ไหลผ่านชั้นหิน

ทั้งหลายออกจากตาน้ำมีรสชาติออกเปรี้ยว ตาน้ำนี้เป็นสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านเคารพบูชาและถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากน้ำที่ออกมาจากตาน้ำสามารถนำมาใช้รักษาโรคผิวหนัง ไม่ว่าจะเป็นกลากเกลื้อน หูด หรือแผลพุพองต่าง ๆ (กัลยาณมิตร, 2552, น.35) หลังจากนั้นพระธาตุถูกปล่อยกร้างมายาวนาน จนปี พ.ศ. 2548 พระสรยุทธ ชยปัญญา นำชาวบ้านและคณะศรัทธาจากที่ต่าง ๆ บริจาคเงินทุนเพื่อมาบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุและสร้างอาคารต่อเติม เพื่อให้เป็นวัดที่มีความพร้อมในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา และมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอที่จะอาศัยอยู่ได้

ความเชื่อ ชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งเป็นที่เคารพและควบคุมความประพฤติของคนในชุมชนอยู่ในระเบียบของชุมชน ชาวบ้านมีการเลี้ยงผีและไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน เพื่อคุ้มครองให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข ทำงานอาชีพมีกินมีใช้ ไปไหนมาไหนปลอดภัยจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง

ประเพณีและวัฒนธรรม

หมู่บ้านอมลองมีประเพณีที่จัดขึ้น ดังนี้

- การเคารพห่อเจ้านาย เป็นการเคารพผีเจ้านาย ชาวบ้านอมลองมีความเชื่อว่าเจ้านายสมัยก่อนส่วนใหญ่แล้วเป็นผู้ดำเนินการรบทัพจับศึก เมื่อท่านตายไปแล้ว จึงเป็นที่เคารพยึดเหนี่ยวจิตใจ คุ้มครองหมู่บ้าน ไร่นา ห่อเจ้านายเป็นเหมือนห่อเจ้าบ้าน คล้ายศาลหลักเมือง ชาวบ้านให้ความเคารพสักการะในช่วงเข้าพรรษา ออกพรรษา สงกรานต์หรือตามวาระงานพิเศษของหมู่บ้านอมลอง ชาวบ้านจะนำน้ำส้มป่อยมารดพร้อมสิ่งของที่นำมาไหว้เจ้านายประกอบด้วย ข้าว ขนม ผลไม้ เหล้า ไก่

- วันสงกรานต์ จัดขึ้นในวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี มีประเพณีการรดน้ำส้มป่อยทั้ง 3 วัน ในตอนเช้าวันที่ 13 เมษายน มีการยิงปืน 1 นัด เพื่อไล่สิ่งที่ไม่ดีปีทีที่แล้วให้ผ่านไป วันที่ 14 เมษายน เป็น “วันเนา” หรือ “วันเนา” ชาวบ้านอมลองเชื่อว่า วันนี้เป็นวันมงคลต้องทำแต่สิ่งที่เป็นมงคล ห้ามคำทอ ทะเลาะวิวาท พุดจาไม่ดี คำหยาบคายไม่เช่นนั้นจะเจอแต่สิ่งที่ไม่ดีตลอดทั้งปี และห้ามไม่ให้ใช้จ่ายเงิน ช่วงบ่ายวันที่ 14 เมษายน ชาวบ้านอมลองขนทรายเข้าวัดเพื่อนำไปก่อพระเจดีย์ทราย ซึ่งถือเป็นการทำบุญที่ได้านิสงส์มากดั่งจำนวนเม็ดทราย บ้างก็ว่าทำบุญเพื่อชดใช้กรรมที่เกิดขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ (สัมภาษณ์ จันทรทิรา ไชยานะ, 2553)

- งานสลากภัต หรือตานก๋วยสลาก มาจากคำว่า “ก๋วย” แปลว่า ตะกร้าหรือชะลอม “สลากภัต” หมายถึง อาหารที่ถวายพระตามสลากนับเข้าเป็นเครื่องสังฆทาน ชาวบ้านอมลองจัดประเพณีสลากภัต หรือตานก๋วยสลาก ระหว่างเดือน 6 จนถึงเดือน 8 เมื่อวัดใดจะจัดให้มีการถวายสลากภัต มัคทายกจะเป็นหัวหน้ากำหนดวันและหาเจ้าภาพด้วยการป่าวประกาศ เมื่อถึงวันกำหนดผู้เป็นเจ้าภาพจะมีการเตรียมสำรับกับข้าวและเครื่องไทยทานของคนมารวมไว้ที่บริเวณวัด เช่น หมาก

เมียง ไม้ขีดไฟ หอม กระเทียม แปรงสีฟัน ข้าวสาร เป็นต้น จากนั้นผู้เป็นหัวหน้าก็จะนำหมายเลขมาติดที่สำหรับกับข้าวของเจ้าภาพแต่ละราย แล้วเขียนหมายเลขให้พระภิกษุจับสลาก พระภิกษุจับได้หมายเลขอะไรของเจ้าภาพคนไหนก็ไปรับสำหรับกับข้าวที่เจ้าภาพ เป็นการถวายทานที่ไม่เจาะจงผู้รับ จากนั้นชาวบ้านนั่งฟังเทศน์ รับศีลรับพรจากพระภิกษุ พร้อมทั้งกรวดน้ำอุทิศส่วนบุญกุศลให้กับบิดามารดาและญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว ภายหลังประเพณีดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลง กลายเป็นลักษณะที่เรียกว่า “ตานต้นเงิน ตานต้นทอง” โดยทำการติดเงินบริจาคกับถ้วยที่นำมาและทำพิธีต่าง ๆ ตามขั้นตอนทางศาสนา

- งานสงฆ์พระบรมธาตุคอกยผาสัม เป็นพระธาตุที่อยู่มานาน ปู่ย่าตายายคารวะทุกปี ปีละ 1 ครั้ง ในช่วงเดือนแปดเป็ง หรือเดือนพฤษภาคม แต่ปีจะมีพิธีการอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับแต่ละปี ใน พ.ศ. 2552 มีพิธีการสงฆ์พระธาตุ การเดินขึ้นคอกย เวียนเทียนและปล่อยโคม

วัฒนธรรมการแต่งกาย

เครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวัน มีลักษณะทั่วไปเหมาะกับการทำไร่ ทำนา ทำสวน แต่เมื่อถึงงานบุญประเพณี ชาวบ้านจะมีการแต่งกายด้วยชุดชายและผ้าพื้นเมือง

ภาษา

ภาษาที่ใช้สื่อสารเป็นภาษาเมือง ผู้เฒ่าบางคนสามารถพูดภาษาไทยได้ และมีหนังสือล้านนา (ตัวอักษรเมือง) ที่ส่งต่อกันในครอบครัว ปัจจุบันคนรุ่นหลังให้ความสนใจในภาษาเมืองล้านนาน้อยลง

สาธารณสุข

สถานอนามัยบ้านอมลองปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข การรักษาเบื้องต้น และการป้องกันดูแลรับผิดชอบพื้นที่ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านแม่ขาน บ้านอมลอง และบ้านหาดส้มป่อย ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2527

อาสาสมัครสาธารณสุขขั้นมูลฐานในบ้านอมลองมีทั้งหมด 16 คน มาจากการอาสาสมัครในแต่ละเขต เขตละ 2-3 คน ทั้งหมด 8 เขต ทำหน้าที่ดูแลสุขภาพเพื่อนบ้าน ผู้สูงอายุ ประชาสัมพันธ์ข่าวสารสาธารณสุข และงานที่เพิ่มขึ้นที่ต้องปฏิบัติ เช่น งานรณรงค์ในหมู่บ้านที่มีโรคระบาดตามฤดูกาล เช่น การรณรงค์การจำกัดขุลงลายด้วยการพ่นน้ำยา ไล่ทรายอะเบทในลูกน้ำ ขุลงลาย เป็นต้น

การเจ็บป่วยของประชากรในหมู่บ้านนี้ ส่วนใหญ่เป็นโรคหวัด โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ ปวดแขนปวดขาเนื่องจากการทำงานหนัก ส่วนกรณีฉุกเฉิน เจ็บป่วยหนักจะนำส่งโรงพยาบาลสะเมิง เช่น ผู้ป่วยอาการช็อคหมดสติ

การรักษาด้วยยาสมุนไพรและแพทย์แผนโบราณ ปัจจุบันมีการรักษาด้วยวิธีนี้น้อยลง แต่ชาวบ้านยังคงใช้ยาสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่มากนัก เช่น อาการปวดเมื่อย เจ็บคอ ปวดท้อง ห้ามเลือด เป็นต้น

ข้อมูลการเจ็บป่วยของชาวบ้านอมลองและการช่วยเหลือสวัสดิการของรัฐ พบว่ามี

- ผู้พิการ จำนวน 13 คน แยกเป็นพิการทางสายตา 1 คน ทางหู 7 คน ทางสมอง 3 คน คนพิการทางร่างกายอื่น ๆ 8 คน (แขน ขา มือ) ไม่ได้รับการช่วยเหลือ 11 คน
- ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 80 คน มีผู้ดูแล 79 คน ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ 16 คน ไม่มีผู้ดูแล 1 คน
- ผู้ติดเชื้อเอชไอวี มีจำนวน 3 คน ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐ 3 คน

ในด้านสถานที่ขบถ่ายและสุขอนามัยส่วนบุคคล จากการศึกษาพบว่า ส้วมรดน้ำทั้งหมด 117 หลังคาเรือน ที่อยู่อาศัยมีความมั่นคงและสะอาดถูกสุขอนามัย 115 หลังคาเรือน (แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานบ้านอมลอง, 2553)

9) สภาพทางเศรษฐกิจ

การศึกษาข้อมูลสภาพทางเศรษฐกิจบ้านอมลอง เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ ปฏิทินการผลิต ฐานะความเป็นอยู่ รายได้และหนี้สิน การถือครองที่ดิน มีรายละเอียดดังนี้

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และอาชีพรับจ้างที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม

การเพาะปลูก

พืชที่ปลูกทุกครัวเรือน คือ ข้าว เป็นการเพาะปลูกเพื่อรับประทานในครัวเรือน ส่วนที่เหลือจึงนำมาขาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกข้าวเหนียว ข้าวก่ำ และมีเพียงบางหลังเท่านั้นที่ปลูกข้าวเจ้า มีการทำนา 2 ชนิด คือ การทำข้าวนาปี และข้าวนาไร่ โดยมีปฏิทินการผลิตของชาวบ้านอมลอง ระยะเวลาในการเตรียมดิน ปลูก และเก็บเกี่ยว

สตรอเบอร์รี่ เป็นพืชเศรษฐกิจที่ชาวบ้านอมลองนิยมปลูกและทำรายได้ให้ชาวบ้านมาก คือ ชาวบ้านเริ่มทำการปลูกในเดือนกันยายนหรือตุลาคม โดยซื้อกล้าจากหมู่บ้านอื่น ราคาต้นละ 1-2 บาท การเพาะไหลสตรอเบอร์รี่หรือกล้าสตรอเบอร์รี่ที่ชาวบ้านเพาะเอานั้นจะอ่อนแอเป็นโรคง่าย ส่วนแปลงสตรอเบอร์รี่มีการเตรียมดินโดยการยกร่องดินแล้วใช้พลาสติกหรือพายตองคลุม การปลูกสตรอเบอร์รี่ต้องทำการปลูกในบริเวณที่มีน้ำไหลหรือสายน้ำหยดตลอดเวลา และเริ่มทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตตั้งแต่ปลายเดือนธันวาคมถึงเดือนเมษายน ราคาผลผลิตจะขึ้นอยู่กับขนาดของผล มีราคา กิโลกรัมละ 50-200 บาท เกษตรกรจะนำผลผลิตส่งขายกับพ่อค้าคนกลางที่หมู่บ้านแม่ขาน

หญ้าหวานและเก๊กฮวย เป็นพืชที่หน่วยงานส่งเสริมการเพาะปลูก โดยเกษตรกรท้องถิ่นและหน่วยงานจากประเทศญี่ปุ่นเข้ามาแนะนำชาวบ้านปลูกตั้งแต่ พ.ศ.2514 หญ้าหวานเป็นพืชที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านอมलग เพราะเป็นสมุนไพรใช้ดื่มคล้ายชา ช่วยลดระดับน้ำตาลในเลือดและระดับความดันโลหิตสูงด้วย ในอดีตราคาขายอยู่ที่กิโลกรัมละ 800-1,000 บาท แต่ปัจจุบันขายกิโลกรัมละ 200-300 บาท ซึ่งเป็นผลมาจากปริมาณการปลูกหญ้าหวานที่เพิ่มมากขึ้นในหมู่บ้านอื่น และความต้องการของตลาดที่ลดลง ทำให้เกษตรกรมีความนิยมปลูกหญ้าหวานลดลง

ส่วนการปลูกดอกเก๊กฮวยนั้น ชาวบ้านนิยมปลูกในช่วงเดือนมิถุนายนและเก็บเกี่ยวผลผลิตในเดือนกันยายนและตุลาคม เก๊กฮวยเป็นพืชที่ให้ผลผลิตค่อนข้างเร็วและราคาดี เมื่อนำมาอบแห้งจะขายกิโลกรัมละ 1,000 บาท โดยมีการนำฝากส่งขายในตลาดเชียงใหม่หรือมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ(คำอ้อย ไชยชนะ, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2551)

นอกจากนี้ยังมี ถั่วลิสง ถั่วแระ ข้าวโพด แดงกวา มะเขือม่วง สุกินี่(แดงกวาสายพันธุ์ญี่ปุ่น) มะละกอ

การเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ในชุมชน มีโค สุกร เป็ด ไก่ เป็นการเลี้ยงสัตว์มีทั้งเลี้ยงแบบปล่อย คือ โค และการเลี้ยงแบบโรงเรือนคือ เป็ด ไก่ สุกร

การรับจ้าง เป็นอาชีพหลังจากที่เก็บเกี่ยวผลผลิตในแปลงของตนเสร็จแล้ว เช่น รับจ้างเก็บดอกเก๊กฮวย รับจ้างจักสานพายตอง(คือ การนำใบตองตึงหรือใบไม้ มาเย็บเรียงต่อกัน)

ฐานะความเป็นอยู่ชาวบ้านอมलगในอดีตมีความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ มีวิถีการดำรงชีวิตแบบเกษตรกร คือการทำนา ปล่อยวัว ควาย ไล่ตามพื้นที่โล่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถหาอาหารจากธรรมชาติ ทั้งที่เป็นพืชผัก และสัตว์ป่า ต่อมาชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญเรื่องรายได้มากกว่า มุ่งเน้นการทำเกษตรกรรมเพื่อเพิ่มฐานะเศรษฐกิจของครอบครัว นำไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เป็นการปลูกพืชเพียงชนิดเดียวบนพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น การปลูกหญ้าหวาน เก๊กฮวย ผักกาด สตอเบอร์รี่ ในช่วงเริ่มต้นจึงเกิดการลงทุนเพื่อการผลิต การจ่ายค่าสารเคมี ไล่ปุ๋ยดูแลพืช สถานการณ์การเพาะปลูกบางปี เกิดศัตรูพืช และโรคระบาด สร้างความเสียหายแก่ผลผลิตทั้งแปลง หรือเมื่อราคาผลผลิตต่ำลง ก็ต้องขาดทุนแบกรับภาระหนี้สินที่ชำระคืนด้วยความยากลำบากเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว ต่อมาภายหลังมีกลุ่มสหกรณ์ผู้ผลิตเกษตรกรอินทรีย์มาช่วยแก้ปัญหาด้วยการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ มีครอบครัวที่ทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ 3 ครอบครัว แต่ชาวบ้านอมलगไม่ทำตามมากนักเพราะเห็นผลช้า

นอกจากนี้ยังมีโครงการที่ส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม เช่น โครงการประยุกต์ใช้หลักพระพุทธธรรมและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายคนดี เป็นต้น

รายได้และหนี้สิน

รายได้ ชาวบ้านอมลองมีรายได้มาจากการเกษตรกรรม เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอนแปรผันตามราคาผลผลิตในช่วงนั้น มีกลุ่มนักวิจัยเข้ามาสอนชาวบ้านอมลองทำบัญชีครัวเรือน รายรับ-รายจ่าย แต่ชาวบ้าน ไม่นิยมทำกันมากนัก เนื่องจากการไม่เห็นความสำคัญและความยุ่งยากในการลงบัญชี สำหรับกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์นั้น(แดง อุตมะดิง, ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน 2553)เล่าให้ฟังว่า

“เริ่มทำการเกษตรอินทรีย์ไม่ใส่สารเคมีมาประมาณ 10 กว่าปีแล้ว เนื่องมาจากสุขภาพสามีที่ไม่ค่อยสบาย มีโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ กลุ่มสหกรณ์ที่เข้ามาสนับสนุนมีการให้ทุนกู้ยืมเพื่อการเพาะปลูกก่อน หลังจากนั้นก็มีผลผลิตแล้วก็ค่อยๆส่งคืนเดือนละเท่าไรก็ตามแต่ที่ตกลงกัน มีตลาดที่สามารถไปเปิดร้านขายคือ ตลาดสวนแก้ว(ตลาดสวนแก้ว) ในเช้าวันอังคารและวันเสาร์ ซึ่งสินค้าผลผลิตการเกษตรที่นำมาขายเป็นพืชผักปลอดสารพิษทั้งหมด ผักที่เมื่อนำไปขายนั้นอะไรก็ได้ที่มีอยู่ในสวน ลูกค้าซื้อหมดไม่ว่าจะเล็กหรือว่ามีรอยหนอนกัดกิน เช่น สตอเบอร์รี่ ผักกาดกะหล่ำปลี หัวไชเท้า พริก กระเทียม ฯลฯ รายวันที่ได้ต่อปีที่ผ่านมา(ปีพ.ศ.2553) เก้าหมื่นกว่าบาท ส่วนรายจ่ายในปีที่ผ่านมามีประมาณหนึ่งแสน ที่รายจ่ายมากกว่ารายรับส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายที่เกี่ยวกับการใช้หนี้สินเช่นหนี้สหกรณ์ผู้ผลิตและการผ่อนรถยนต์ แต่ถือว่าดีกว่าสมัยทำการเกษตรที่ใช้สารเคมี สุขภาพก็ดีกว่า หนี้สินก็ค่อยๆลดลงไปอีกสัก2-3ปีน่าจะหมดหนี้สิน”

หนี้สินของชาวบ้านอมลอง เกิดขึ้นมาจาก

-การกู้ยืมเงินมาลงทุนภาคการเกษตร เพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตและเพิ่มรายได้มากขึ้น เช่น บางครอบครัวซื้อที่ดินเพิ่ม ขยายพื้นที่การเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ หรือมีการหมุนเวียนที่ดินเพิ่มรอบการผลิตพืชชนิดอื่นด้วย การเพาะปลูกพืชเช่นนี้ทำให้เกษตรกรซื้อปุ๋ยยาปราบศัตรูพืช ซึ่งมีราคาสูงเพื่อให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ

-การกู้ยืมเพื่ออำนวยความสะดวกสบายและความทันสมัยของเทคโนโลยี เช่น รถยนต์ รถจักรยานยนต์ เครื่องเสียง โทรทัศน์ รวมถึงการขยายขนาดบ้าน

-การกู้ยืมเพื่อการศึกษาลูกหลาน อยากให้ลูกหลานมีการศึกษาสูงๆทำงานสบาย ไม่อยากให้ลูกหลานเป็นเกษตรกร มีความลำบากแบบตนเอง จึงพยายามหาเงินทุนส่งลูกเรียน

กองทุนและแหล่งเงินทุนภายในหมู่บ้าน มาจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.), โครงการแก้ไขความยากจน(กข.คจ.), กองทุนหมู่บ้าน, เงินกู้ยืมในระบบ, กองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา โดยมีอัตราดอกเบี้ยขึ้นอยู่กับเงินกู้ของแต่ละแห่ง และการตกลงกันของแหล่งกู้เงิน

การถือครองที่ดิน

ส่วนใหญ่ชาวบ้านในหมู่บ้านมีที่ดินครอบครองที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองทั้งโฉนดที่ดิน, หนังสือรับรองการทำประโยชน์(นส.3), สิทธิทำกิน(สทก.), หลักฐานการครอบครองที่ดิน(สค1) ซึ่งเอกสารการถือครองเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านไม่มีปัญหาเรื่องพื้นที่ทำกิน

10) ลักษณะทางการเมืองและการรวมกลุ่ม

ในหัวข้อนี้กล่าวถึงเรื่องชุมชนกับการปกครองส่วนท้องถิ่นและการรวมกลุ่มต่างๆในชุมชน **ชุมชนกับการปกครองส่วนท้องถิ่น**

บ้านอมลองอยู่ในเขตพื้นที่การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ มีพื้นที่ครอบคลุม 10 หมู่บ้าน โดยบ้านอมลองตั้งอยู่หมู่ที่ 2 เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล คือ (แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.2550-2552, 2550)

1) นานรุ่งโรจน์ คำสุข	ตำแหน่งรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
2) นายบุญปั้น ไชยานะ	ตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ
3) นายสุเนตร ยะมะโน	ตำแหน่งสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาบ

ระบบการปกครองภายในชุมชน มีผู้ใหญ่บ้านคือ นายอินแก้ว ไชยานะ

การรวมกลุ่มต่างๆในชุมชน

การรวมกลุ่มภายในหมู่บ้านอมลอง เกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก เช่น

-สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นกลุ่มออมทรัพย์หมู่บ้าน สมาชิกมีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้น เปิดการขายหุ้น ราคาหุ้นละ 50 บาทและมีการปันผลคืนปีละ 1 ครั้ง

- กลุ่มไม้กวาดแม่บ้านอมลอง
- กลุ่มแม่บ้านทอผ้า
- กลุ่มศรัทธาแม่บ้าน วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม

กลุ่มองค์กรที่เกิดจากคนในชุมชนบ้านอมลอง เช่น

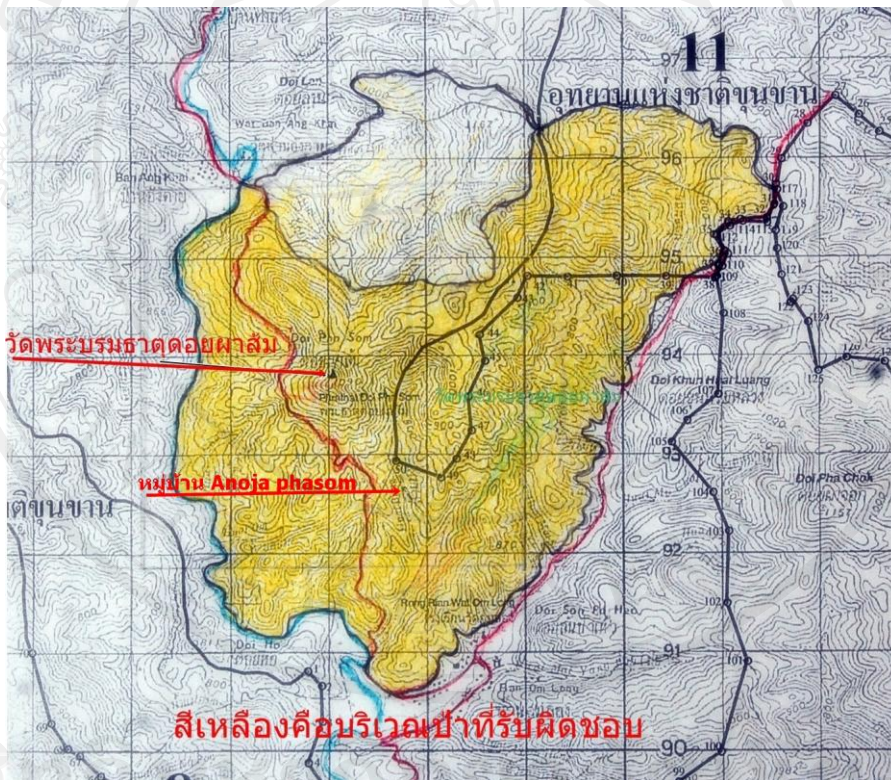
- กลุ่มผู้สูงอายุ
- กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐานชุมชน
- กลุ่มเยาวชนบ้านอมลอง

การรวมกลุ่มที่เกิดจากการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกนี้ทำให้กลุ่มขาดความเข้มแข็งและขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ไม่สามารถทำเป็นอาชีพที่ยั่งยืนได้ ส่วนกลุ่มองค์กรที่เกิดจากภายในหมู่บ้านนั้น มีการรวมกลุ่มตามวาระสำคัญหรือการนัดหมายล่วงหน้าของกลุ่มเท่านั้น

4.1.3 บริบทศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม

ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ได้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งหลัก คือทำอย่างไรให้ชาวบ้านหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ภายใต้การดำเนินการใน 4 วัตถุประสงค์รองคือ

1. เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ
2. เพื่อให้ชาวบ้านได้หันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์ที่ถูกต้องและมีความยั่งยืน
3. เพื่อให้ชาวบ้านรู้จักการประยุกต์ใช้พลังงานทดแทน และอนุรักษ์พลังงานได้
4. เพื่อความยั่งยืนของอาชีพครอบครัว โดยการจัดการศึกษาที่พอเพียงสืบสานพัฒนาต่อมรดกของครอบครัว

ภาพ 2 แสดงที่ตั้งของวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม

ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ความเป็นมาเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 พระอาจารย์สรยุทธ ชยบุญโญ รักษาการเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ผู้นำคณะศรัทธาพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ ดำเนินการบูรณะ ปฏิสังขรณ์พระสถูปเก่าแก่ อีกทั้งก่อสร้างพระมณฑปจัตุรมุขวิหารครอบสถูป ซึ่งในปัจจุบันการพัฒนาพระบรมธาตุถือว่ามีความเจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ และในระหว่างที่ดำเนินบูรณปฏิสังขรณ์พระสถูปเจดีย์ พระอาจารย์สรยุทธได้มีโอกาสอยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน จึงได้รับทราบถึงสภาพความจริงของชีวิตชาวบ้านในชุมชนผ่านการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกิดขึ้นจริงและสวาไปหาต้นตอของปัญหา โดยมีเครื่องมือคือการ

สอบถาม และการสังเกต ทำให้พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ที่เป็นเกษตรกรกำลังตกอยู่ในสภาพ เข้าตาจนหรือเรียกว่า “ไม่มีทางออก” เพราะชีวิตของชาวบ้านแขวนไว้กับวิธีการผลิตแบบใหม่ โดยเน้นการปลูกพืชเศรษฐกิจหาเงินเพื่อเลี้ยงชีพ ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องแบกภาระค่าใช้จ่ายปัจจัยต้นทุนการผลิตที่มีราคาสูง และยังผนวกกับภาวะความเสี่ยงของราคาผลผลิตที่ไม่มีใครรับประกันได้นอกจากนั้นซ้ำเติมด้วยดินที่เสื่อมสภาพ และสุขภาพร่างกายเริ่มทรุดโทรม เนื่องจากใช้สารเคมีมาเป็นเวลานาน นี่คือนิสัยปัญหาชีวิตชาวบ้านที่กำลังเผชิญอยู่ ซึ่งถือเป็นสาเหตุที่ทำให้รายได้ในการเกษตรไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการลงทุนในครั้งต่อไปชาวบ้านต้องหันไปกู้เงินเพื่อมาลงทุนในการเกษตร และเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน หรือนำไปใช้หักหนี้เก่าเมื่อปีที่ผ่านมากลายเป็นวงจรรหนี้สิน นี่คือนิสัยสาเหตุหลักที่ทำให้ชาวบ้านเป็นหนี้ และอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญคือเยาวชนรุ่นใหม่ทิ้งท้องถื่นทิ้งอาชีพพ่อแม่ เนื่องจากปัจจุบันพ่อแม่ผู้ปกครองมีค่านิยมไม่อยากจะลูกหลานทำอาชีพเกษตรกรรม และไม่ต้องมารับเคราะห์กรรมแบบที่ตนกำลังเผชิญอยู่ ทำให้ความหวังของผู้ปกครองทั้งหมดอยู่ที่การพยายามส่งเสียให้บุตรหลานมีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า โดยการส่งให้ไปเรียนต่อในเมือง ซึ่งมีทั้งผู้ที่สมหวังและผิดหวัง เพราะส่งเสียให้ศึกษาต่อไปแล้วเรียนไม่จบ บ้าง หรือเรียนจบแล้วยังหางานทำไม่ได้ แต่ความจริงคือ เยาวชนเหล่านั้นส่วนใหญ่ ต้องแบกภาระหนี้สินก้อนโตจากการกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) มีบางรายกลับมาให้พ่อแม่หาخذใช้ให้ ที่กล่าวทั้งหมดถ้าพิจารณาตามหลักพุทธธรรมอริยะสังสี่พบว่า นี่คือนิสัยสาเหตุแห่งทุกข์ของชาวบ้าน โดยจะสามารถอธิบายแนวความคิดของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปที่ใช้แนวความคิดตามหลักพระพุทธศาสนา คือ อริยะสัง 4 (หลักหนทางแห่งการดับทุกข์) และหลักสัมมาทิฐิ (การเห็นถูก) ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้กับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างดีตามหัวข้อดังต่อไปนี้

แรงบันดาลใจที่พระองค์ตัดสินใจช่วยหาทางออกแห่งทุกข์

ซึ่งโดยทัศนระมมมองของพระ ในฐานะผู้นำแห่งจิตวิญญาณ ที่มีต่อความทุกข์ที่เกิดกับชาวบ้าน ท่านบอกว่า “เมื่อรากแก้วผู้ถือเป็นประชาชนคนส่วนใหญ่ของประเทศ กำลังจะเดินทางมาถึงทางตัน เราจะช่วยให้ชาวบ้านสามารถเดินทางผ่านทางตันนั้นได้อย่างไร” นี่คือนิสัยสำคัญในการค้นหาคำตอบ เพราะชาวบ้านเหล่านั้นคือรากแก้วของแผ่นดิน ถ้าไม่มีพวกเขาคนที่ประกอบอาชีพอื่นๆ ต้องประสบกับความเดือดร้อนไปหมด อุปมาเหมือนรากแก้วของต้นไม้ ที่ดูแลอาหารและลำเลียงส่งต่อไปยังส่วนต่างๆ ของต้นไม้ ไม่ว่าจะเป็นลำต้น กิ่ง ใบ ดอก ผลก็ตามหากไม่มีรากแก้วเสียแล้ว ส่วนอื่นๆ ก็มีอันต้องแตกดับกันไปหมดฉนั้นใดก็ฉนั้นนั่น แต่ทุกวันนี้วิกฤตของรากแก้วเป็นอย่างไร มีใครหาหนทางแก้ไขปัญหาที่ครบถ้วนครอบคลุมทุกด้านบ้าง นี่เป็นอีกคำถามที่โยนให้ผู้คนในสังคมได้ครุ่นคิดต่อไป

แต่สำหรับทัศนคติของพระอาจารย์มองว่า “ถ้าจะแก้ไขปัญหาที่มันสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นกับชุมชนในปัจจุบันมันต้องเห็นรูรั่วครบทุกด้าน” ก็ต้องพิจารณาถึงความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันของแต่ละสาเหตุ ที่นำไปสู่ปัญหาตามปรากฏการณ์นั้น หากแก้จุดนี้แล้วไปทำให้เกิดปัญหาที่จุดอื่น ซึ่งการแก้ไขแบบนี้ไม่น่าเรียกว่าเป็นการแก้ปัญหาที่ดีได้ ยกตัวอย่างเช่น การส่งเสริมให้เกษตรกรที่อยู่บริเวณพื้นที่สูงปลูกสตอเบอรี่ โดยบอกว่ามีตลาดรับซื้อให้ราคาสูง สามารถปลดหนี้สินได้ แต่ลืมพิจารณาไปว่าบริเวณพื้นที่ของเกษตรกร ที่ส่งเสริมเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ซึ่งในกระบวนการผลิตจำเป็นต้องใช้น้ำในการเพาะปลูก ถ้าชุมชนนั้นมีเกษตรกรสนใจเป็นจำนวนมาก จะทำให้เกิดการแย่งน้ำจากต้น ก่อให้เกิดภาวะการขาดน้ำค้ำน้ำใช้ทั่วไป เพราะฉะนั้นน้ำใช้เพื่อการเกษตรแย่งน้ำชาวบ้านอื่นๆ ไปจนหมด และสารเคมี ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลงต่างๆ สะสมและถูกชะล้างมายังต้นน้ำ นี่ก็เพียงหนึ่งตัวอย่างในการแก้ปัญหาทางการเกษตรที่ไม่รอบด้าน

ในการศึกษาก็เช่นเดียวกัน ในปัจจุบันมีการเปิดโอกาสให้นักเรียนนักศึกษาสามารถกู้เงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา นำไปเป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา แล้วผ่อนจ่ายคืนในภายหลัง ซึ่งเมื่อเรียนจบแล้ว ก็ไม่มีใครรับประกันว่าจะมีงานทำหรือไม่ สภาพชะตากรรมของนักเรียนนักศึกษาที่เผชิญอยู่ ก็ไม่ต่างกับการเกษตรที่ต้องเพาะปลูกพืชไปก่อน โดยมิได้คำนึงถึงตลาดว่าจะมีใครมาซื้อผลิตผลนี้หรือไม่ เป็นการปลูกตามแพ้นั่นเอง ต้นเหตุทั้งสองประการ นี้คือรอยรั่วใหญ่ที่นำมาซึ่งความทุกข์ของชาวบ้านส่วนใหญ่ ที่ทำอะไรมักมิได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

เพราะฉะนั้นทางออกที่นำไปสู่การคลี่คลายปัญหา ก็ต้องแก้ไขปัญหาแบบองค์รวม คือการจับปัญหาที่ละเอียดเล็กๆ มาเชื่อมต่อกัน จนเห็นภาพการเชื่อมโยงปัญหา จากนั้นเรานำปัญหามาเรียงตามลำดับความสำคัญก่อนหลัง คงจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างทันทั่วถึง ฉะนั้นแนวทางการแก้ไข ที่จะสามารถทำให้เกิดผลในระยะมีความยั่งยืน ก็ต้องยอมทนเหนื่อยรับศึกทุกด้าน เปรียบเหมือนการป้องกันราชอาณาจักร หากถูกข้าศึกบุกรุกมาจากทั้งสี่ทิศ ก็คงไม่มัวรอให้ส่งกำลังออกไปด้านทานเข้าศึกพร้อมกันทั้งสี่ทิศนั่นเอง คงไม่มัวรอให้ส่งกำลังออกไปขับไล่ทีละทิศตามลำดับก่อนหลังซึ่งอาจจะต้องเสียเมืองหลวงไปก่อน แล้วสังคมก็จะบอกว่า “มันสายไปแล้ว” นั้นนำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาแบบองค์รวม ที่จะต้องแก้ไขในเวลาเดียวกันไว้ 4 ประการดังนี้

1. ทำอย่างไรให้มีป่า และแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์กลับคืนมาอีกครั้ง เพื่อเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการเพาะปลูกได้อย่างยั่งยืน
2. การคืนชีวิตสู่แผ่นดิน ให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ พร้อมทั้งจะให้ผลผลิตที่คุ้มค่าต่อเกษตรกร
3. การลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิต คือผลิตเองเท่าที่จะทำได้ให้มากที่สุด โดยเฉพาะปุ๋ยชีวภาพ และเชื้อเพลิงในการขนส่ง เพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ได้

4. เปลี่ยนค่านิยมการส่งเสียลูกไปเรียนในเมือง นอกจากจะหวังผลที่น่าชื่นใจได้ยากแล้ว ยังต้องรับภาระหนี้ก้อนโต และที่ร้ายกว่านั้นคือจะไม่มีใครสืบต่ออาชีพของพ่อแม่ และที่ดินไร่นาก็จะถูกขายหมด

ในส่วนรายละเอียดว่าจะมีการดำเนินการอย่างไรในแต่ละประเด็นนั้นคงต้องลงลึกตามลำดับต่อไป และที่สำคัญในลักษณะการทำงานพัฒนาชุมชน ของวัดที่ผ่านมามีการเชื่อมประสานความร่วมมือไปยังภาคีส่วนต่างๆ ทั้งองค์กรปกครอง ท้องถิ่น ชุมชน ชาวบ้าน และองค์กรหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน รวมไปถึงสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนตามศักยภาพและความพร้อมของแต่ละภาคีด้วย

ทางออกที่จะนำไปสู่การบรรเทาความทุกข์ของชาวบ้าน

จากแนวทางการแก้ปัญหาที่ต้องแก้ไขในเวลาเดียวกันทั้ง 4 ประเด็น ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว พระอาจารย์ได้ออกแบบกิจกรรมและ โครงการต่างๆ ร่วมกับชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้มีความสอดคล้องบนพื้นฐานชีวิต เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหาให้ทันทั่วถึงและสามารถพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิต ของชาวบ้านนำไปสู่การสร้างชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้น้อมนำเอาแนวทางพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมเป็นภาคีหลัก ในการกำหนดแผนพัฒนาชีวิต โดยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งพาตนเอง ซึ่งรูปแบบกิจกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 แผนคือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ ซึ่งถือเป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ (Check Dam) เพิ่มความชุ่มชื้นในพื้นที่ดิน ป้องกันไฟป่า ป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยการปลูกต้นไม้ในใจคน การปลูกไม้ใช้หนี้ธนาคารต้นไม้ โดยการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ตามแนวทางพระราชดำริคือ พออยู่ พอกิน พอใช้และพอร่วมมือ

2. บังคับ 4 เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ เน้นการฟื้นคืนชีวิตให้กับดิน โดยให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรผสมผสาน และมีการจัดการวัสดุที่เหลือทิ้งอย่างถูกวิธี ด้วยการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ มีการทำน้ำยาอเนกประสงค์ แชมพู เป็นต้น

3. พลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงาน เน้นการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า โดยมีการรวบรวมน้ำมันเก่าที่ใช้แล้ว มาบำบัดเพื่อทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล รวมถึงส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกดอกทานตะวันและสบู่ดำเพื่อหีบเอาน้ำมัน ยิ่งไปกว่านั้นการใช้พลังงานสะอาดจากธรรมชาติ เช่นพลังงานจากลม รวมไปถึงการหมักมูลสัตว์เพื่อเป็นแก๊สชีวภาพ ก็เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในแผนนี้

4. การจัดการศึกษาที่พอเพียง โดยการบูรณาการการเรียนรู้แต่ละมาตรฐาน ของช่วงชั้น ต่างๆ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิต ของชุมชน โดยทางวัดได้ขอจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัยหรือโฮมสคูล ให้แก่บุตรหลานชาวบ้าน ในชุมชน เพื่อให้ความรู้เรียนจบออกมาสามารถทำงานสืบทอดอาชีพพ่อแม่ และดูแลรักษามรดกที่ดิน ของบรรพบุรุษเอาไว้ให้ได้ เป็นการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของพ.ร.บ.42 ปรับปรุง 45 คือให้เด็กเป็นคนดี มีความรู้ อยู่เป็นสุข ได้ในสังคมอย่างแท้จริง

จะเห็นได้ว่ากระบวนการออกแบบกิจกรรมเพื่อการพัฒนา 4 แผนกของศูนย์การเรียนรู้ของ วัดนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นจากการคิดเองโดยไม่มีฐานข้อมูลหรือขาดการวิเคราะห์ แต่เกิดขึ้นจากสภาพ ความทุกข์ที่แท้จริงของชาวบ้านที่กำลังเผชิญอยู่ จากนั้นนำมาวิเคราะห์ตามหลักพุทธธรรม อริยสัจ 4 เพื่อหาหนทางแห่งการดับทุกข์ ซึ่งในกระบวนการที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์นั้น และถ้า หากยังจะขยายแนวคิดสู่ชุมชนอื่นๆ ก็ยิ่งเป็นไปได้ยาก ซึ่งจากการตระหนักถึง ความจำเป็นในข้อนี้ พระอาจารย์จึงได้น้อมนำเอาพระราชดำริ “บวร” คือ บ้าน วัด และ โรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมเป็น ภาติหลัก ในการขับเคลื่อนและเพื่อเรียนรู้ร่วมกันในภาคีทุกฝ่ายต้องเข้ามา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับ ประโยชน์ นี่คือหัวใจในกระบวนการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้สู่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้สู่เศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้การดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้เชิง ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม

4.1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านอมลอง

การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีความสัมพันธ์กันหลายมิตินั้น ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงระบบความเชื่อทางพุทธศาสนา ที่ส่งผลต่อวิถีคิดของชาวบ้านในการรักษา ลี้ภัยแวดล้อม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา ซึ่งอาจปรากฏในลักษณะของความเชื่อ การ ประกอบอาชีพ การทำมาหากินและความสัมพันธ์ด้านประชาสังคม (ศรัทธาวัด) ว่ามีอิทธิพล อย่างไร ในการปลูกฝังให้คนรู้จักรักษาลี้ภัยแวดล้อม ภายใต้กรอบแนวคำสอนตามหลัก พระพุทธศาสนา โดยมีเนื้อหาในการศึกษาดังต่อไปนี้

1) ตำนานพระธาตุ การรักษาลี้ภัยแวดล้อมผ่านความเชื่อพื้นบ้านทางศาสนา

จากคำบอกเล่าของพ่ออู้อยู่แม่อู้อยู่ (ผู้แก่ผู้เฒ่า) ว่าประมาณเจ็ดสิบถึงแปดสิบปีที่ผ่านมา ได้มี พระนักบุญเดินทางรอนแรมผ่านมา ท่านผู้นี้ได้บูรณะก่อสร้างพระธาตุม่อนเปี้ยะ ซึ่งเป็นพระธาตุที่ มีชื่อเสียงที่สุดในอำเภอสะเมิง และท่านได้เดินทางมายังหมู่บ้านอมลอง ประมาณห้าสิบกิโลเมตร จากคอกยผาสัม ครุบาเจ้าศรีวิชัยของคัมภีร์ได้ร่วมกับครุบาอีกองค์หนึ่ง ชื่อว่าครุบาอุปาระนำชาวบ้าน หลายหมู่บ้านในเขตตำบลแม่สาบและยั้งเมิน ขึ้นมาบนยอดคอกยผาสัมแห่งนี้ และก่อสร้างพระธาตุ

โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้วัชชนอ้อมภูเขาขึ้นมาจากข้างล่าง และทำชั้นบันไดเล็ก ๆ ขึ้นมาจนสร้างพระธาตุแล้วเสร็จ คำบอกเล่าของชาวบ้านที่แม่สาบคอยฟ้าสัมพันธ์กับคำบอกเล่าที่ได้จากพ่ออู้อยู่ท่านหนึ่ง ซึ่งผู้บันทึกได้พบที่วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่านครูบาศรีวิชัยว่า เมื่อปี พ.ศ. 2474 พ่ออู้อยู่ท่านนี้เป็นวัยรุ่นอายุได้ 14 ปีได้ปรนนิบัติรับใช้ครูบาท่าน ครูบาเล่าให้ฟังว่าในปีนั้นๆ ได้ไปบูรณะก่อสร้างพระธาตุทางสายอำเภอสะเมิง-อำเภอปาย และได้เฝ้าถึงชื่อพระธาตุม่อนเปี้ยะและพระธาตุน้ำออกกรู ซึ่งหมายถึงพระธาตุคอยฟ้าสัมพันธ์เอง ชุมชนบ้านอมลองมีเรื่องเล่าตำนานพื้นถิ่นที่เกี่ยวกับพุทธศาสนามากมาย ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คตินิทาน ตำนานพื้นถิ่น และเรื่องราวเหตุการณ์ในทางพุทธศาสนา ล้วนมีการผูกโยงเรื่องราวตำนานพื้นถิ่น ให้สอดคล้องไปกับเรื่องราวตำนานในทางพุทธศาสนาอย่างแนบชิด ทั้งนี้เนื่องจากภูมิปัญญาจากคติความเชื่อทางพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีคิด วิถีปฏิบัติของชาวบ้านจนฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตอย่างแยกกันไม่ออก โดยเฉพาะการเขียนเรื่องราวตำนานพื้นถิ่นในอดีตนั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาและธรรมชาติอย่างเหนียวแน่น เช่น ในคัมภีร์ตำนานพื้นบ้านแล้วมีการผูกโยงถึงเรื่องราวการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า แล้วพบปะกับผู้คนในท้องถิ่น พร้อมกับพุทธทำนายถึงความเจริญรุ่งเรือง ในทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ผ่านความชอบธรรมที่พระพุทธองค์ทรงมาโปรด การสร้างพระบรมธาตุ รอยพระพุทธบาทจำลอง หรือวัดวาอาราม ล้วนเป็นจุดเริ่มต้นในการรักษาสืบต่อลือม พร้อมไปกับการสืบทอดรักษาพระศาสนาให้ยังคงอยู่กับชุมชนล้านนาได้เป็นอย่างดี วิถีคิดเหล่านี้ยังคงมีอยู่กับชุมชนอย่างแนบแน่น เพียงแต่การถ่ายทอดอาจจะอ่อนกำลังลง เนื่องจากการศึกษาแผนใหม่เข้ามาแทนที่นั่นเอง

“บ้านเราแต่ก่อนคนเฒ่าคนแก่จะพบเห็นพระธาตุลอยออกแอ่วหากันเสมอทุกๆ วัน ศิลเดือนดับเดือนเป็งจะเห็นลูกไฟใหญ่ไปมาหาสู่กัน ระหว่างวัดต่างๆ แต่ละวัดจะมีสีไม่เหมือนกัน บางแห่งก็จะขึ้นจากธาตุวัด (องค์เจดีย์) บางแห่งจะขึ้นตามป่าไม้ หรือหัวดอนริมแม่น้ำ ภูเขา บริเวณเหล่านี้คนเฒ่าคนแก่จะห้ามมิให้เข้าไปบุกรุกทำลาย เพราะถือว่าเป็นพื้นที่ที่พระธาตุท่านสิงสถิตย์อยู่ หากมีการละเมิดจะทำให้หมู่บ้านเกิดไข้ใหญ่หลวง” (สัมภาษณ์ด้วย คำสุข, 2553)

จากการศึกษาตำนานพระธาตุที่ชาวบ้านยังคงเล่าสืบทอดต่อกันมาในชุมชนบ้านอมลองนั้น พบว่าพระธาตุคอยฟ้าสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อชาวบ้านบ้านอมลอง และตำบลสะเมิงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้เป็นศูนย์รวมของศรัทธาชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การจัดการที่ดี และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอยฟ้าสัมพันธ์ ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติตามวิถีพุทธนั่นเอง

ตำนานพื้นบ้านเหล่านี้ จึงล้วนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพุทธศาสนาและธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้คติความเชื่อในการเขียนตำนานนั้น ...ล้วนมีพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของความคิด เป้าหมายของการเขียนเพื่อจรรโลงพุทธศาสนา การนำเสนอจึงเริ่มต้นที่ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจนจบ แล้วจึงเริ่มต้นถึงประวัติความเป็นมาของบ้านเมือง ตำนานเป็นการรวบรวมความคิดความเชื่อเข้าด้วยกัน...เพราะตำนานคือหลักฐานสำคัญที่สะท้อนมุมมองจากท้องถิ่น การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องเข้าถึงองค์ความรู้ภายใน...” (สรวิชาติ อ่องสกุล, 2544)

คุณค่าของตำนาน จึงเป็นการปลุกฝังระบบคุณค่าให้กลายเป็นความทรงจำร่วมกันของชุมชน มากกว่าการมุ่งเน้นถกเถียงความเป็นเหตุเป็นผลในเชิงประจักษ์ดังเช่นปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน ที่มีต่อการรับรู้ตำนานและความเชื่อทางพุทธศาสนานั้น ล้วนบ่งบอกได้ว่า มีจารีตการรับรู้ตำนานมาตลอด เพราะในภูมิภาคนี้มีประเพณีทางธรรมคือการทำบุญด้วยการถวายคัมภีร์ให้วัด ทำให้นิยมคัดลอกคัมภีร์ถวายวัดเพื่อให้ภิกษุใช้เทศน์ เรื่องราวตำนานจึงเป็นที่รับรู้ในหมู่สาธารณชน ทั้งนี้เนื่องมาจากคติชาวล้านนาถือว่า การได้อ่านตำนานหรือฟังผู้อื่นอ่านตำนานเป็นการทำบุญ เพราะได้รับรู้เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (สรวิชาติ อ่องสกุล, อ้างแล้ว)

ความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อตำนานพื้นบ้านต่างๆ ทั้งเรื่องผิขุนน้ำและตำนานพระธาตุ เป็นการสื่อให้กับคนในชุมชนได้รู้ว่าการขึ้นไปนมัสการพระบรมธาตุหรือการเลี้ยงผิขุนน้ำของชาวบ้านในอดีตแต่เดิมนั้น มิได้มองเห็นแค่เพียงพระธาตุหรือเพียงขุนน้ำ ในทางกลับกันกลับเป็นการตอกย้ำ ให้ชาวบ้านต้องช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมบริเวณขุนน้ำและบริเวณป่ารอบๆ พระธาตุด้วย ทั้งนี้ชาวบ้านต่างสั่งสอนสืบต่อกันมา ว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ใดก็ตามที่สมมติหรือกำหนดว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่เหล่านั้นล้วนเป็นเขตอภัยทาน จึงไม่แปลกที่พระธาตุในอดีตจะตั้งอยู่บนพื้นที่สูง ทั้งนี้เนื่องจากการจำลองคติสวรรค์ในทางพุทธศาสนา และความเชื่อที่ว่าพระธาตุควรอยู่ห่างจากชุมชน เพื่อไม่ให้แปดเปื้อนไปด้วยกิเลสทางโลก แต่หากมองในแง่ของสิ่งแวดล้อมวิธีการดังกล่าว ล้วนเป็นการใช้กุศโลบายของคนอดีต ที่มุ่งสอนคนผ่านระบบความเชื่อในการรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติได้อีกทางหนึ่งเช่นกัน

2) วิถีพุทธ วิถีชุมชน วิถีธรรมชาติ

โลกทัศน์ทางพุทธศาสนาของชาวบ้านอมลองที่เกี่ยวกับเรื่องธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่แยกไม่ออกระหว่างโลกแห่งความเชื่อกับโลกแห่งความเป็นจริง ในวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ทั้งนี้เนื่องจากคำสอนในทางพุทธศาสนานั้น มักเน้นถึงเรื่องของการกินอยู่อย่างเรียบง่าย พึ่งพาธรรมชาติ

ในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการมุ่งดำเนินชีวิตบนทางสายกลาง ที่ต้องรู้จักใช้ปัญญาในการเรียนรู้ และปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว เป็นการชี้แนวทางให้คนได้เรียนรู้ถึงความเป็นไปของ ธรรมชาติทั้งหมด (กฎไตรลักษณ์) ว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ เพราะเมื่อ มนุษย์เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง ย่อมจะนำพาผู้คนให้ห่างไกลจากความยึดมั่นถือมั่น ลดการ แสวงหา แต่ใช้ปัญญาในการบริโภคอย่างพอเพียงและยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่ความเมตตากรุณาต่อ สิ่งมีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิตในระบบธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าคุณค่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของ ธรรมชาติ มากกว่าการแปลกแยกทำลาย วิธีดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่มียูอยู่ในเนื้อในตัวของคน มานาน ก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามาด้วยซ้ำไป

หลักคำสอนและความเชื่อในวิถีชุมชนบ้านอมลอง จึงเป็นสิ่งที่ล้วนได้รับอิทธิพลจากคติ ความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างมากมาย พระพุทธศาสนาจึงอยู่เคียงคู่กับชุมชนมาอย่างยาวนาน จนแทบแยกกันไม่ออก ระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับภูมิปัญญา ในการดำเนินชีวิตของคน ในชุมชน รวมถึงแม้กระทั่งความเชื่อเรื่องผี ก็ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อทาง พระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง ซึ่งความจริงแล้วต้องพูดได้ว่าพุทธศาสนาก็ได้รับอิทธิพลจากความ เชื่อเรื่องผีอยู่ด้วยมิใช่น้อยเช่นกัน

ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเป็นพลังที่มีลักษณะนามธรรมสูง เมื่อเทียบกับความเชื่อในการนับถือ ผี ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากกว่า เพราะเกี่ยวพันโดยตรงกับความรุนแรงความกลัวความครุร้าย ใน อารมณ์ความรู้สึก และร่างกายของบุคคลในบริบททางสังคมและการเมือง จากการศึกษาที่พุทธศาสนามี ลักษณะนามธรรมสูง โดยเฉพาะหลักการเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ซึ่งถือเป็นกฎเกณฑ์ที่มีอำนาจสูงสุดในชีวิต ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดเจ็บป่วยและไม่สามารถจะหาทางรักษา ด้วยวิธีการทางความเชื่อใดๆ และวิธีการทางการแพทย์สมัยใหม่แล้ว ก็มักจะเข้าหาพระเป็นที่พึ่งสุดท้าย เช่นพิธีกรรมผ้าสังฆาฏิ และพิธีสังฆทานดิบ ซึ่งเป็นการทำบุญถวายสังฆทานก่อนตาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความเชื่อทาง พุทธศาสนา จะมีความสำคัญในช่วงปลายของชีวิตมากกว่าช่วงอื่นๆ เพราะผูกพันกับความเชื่อใน โลกหน้า ขณะที่ความเชื่อในการนับถือผีจะเกี่ยวกับชีวิตในโลกนี้มากกว่า อ้างใน กาญจนา พงษ์ ราบริน, 2541

ถึงแม้ว่าปัจจุบันวิถีพุทธของบ้านอมลองจะเปลี่ยนไปมาก แต่จากข้อมูลที่ได้มาก็เป็นการ ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีรากความคิดที่เชื่อเรื่องผี คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่าง มาก ทางศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดบรมธาตุคอกยผาสัมจึงเล็งเห็นจุดสำคัญในข้อนี้ และใช้ เป็นตัวเชื่อมที่จะทำให้อาชีพพุทธกลับมามีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต และให้สอดคล้องกับ ระบบนิเวศของชาวบ้านอมลองนั่นเอง จึงนับเป็นการปลูกฝังให้คนอยู่กับธรรมชาติด้วยความเคารพ

มากกว่าการมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่แปลกแยก วิถีพุทธในความหมายของชาวบ้าน จึงมิใช่เป็นแค่เพียงหลักธรรม หากแต่เป็นการใช้หลักธรรมมาเป็นสื่อกลางในการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ รอบตัว โดยไม่ได้เคร่งครัดหรือหย่อนยานจนเกินไป เช่นการไม่ล่าสัตว์ในวันพระ หรือการล่าเพื่อทำกิน มิใช่ล่าเพื่อความสนุก ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ชุมชนสามารถรับรู้ถึงความพอดีกับการดำเนินชีวิตที่พึงพาธรรมชาติ ในลักษณะที่ไม่เอาเปรียบธรรมชาติจนเกินไป เป็นการรับรู้พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ซึ่งบางทีก็มิได้เป็นตัวหลักการที่แท้จริงทางศาสนา หากแต่เป็นหลักการที่ชุมชนเข้าใจและเห็นว่าเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่ง ในการรักษาวิถีการดำรงชีวิตที่ไม่ขัดแย้งกับหลักธรรมพุทธศาสนามากจนเกินไป ในทางกลับกันวิถีพุทธแบบชาวบ้านดังกล่าว กลับเป็นสิ่งที่ต้องการในชุมชนได้ดีกว่า แนวทางพุทธศาสนาแบบเคร่งครัดและตายตัว ด้วยเหตุนี้ในพิธีกรรมของชาวบ้านจึงมีลักษณะต่อรองอยู่เสมอๆ เช่นฆ่าสัตว์แต่ก็ทำบุญอุทิศให้กับสัตว์เหล่านั้นด้วย รวมถึงการคืนชีวิตสัตว์ให้กลับคืนสู่ธรรมชาติในวันสำคัญทางศาสนา ด้วยการปล่อยนกปล่อยปลา หรือจนถึงขั้นให้ชีวิตวัวควายเป็นทานกับพระศาสนา ก็เป็นสิ่งที่ชุมชนได้ปฏิบัติมากันอยู่เป็นประจำ หลักธรรมกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้านอมตลง จึงเป็นไปในลักษณะของการมุ่งสอนให้คนคำนึงถึงชีวิตอื่น ในลักษณะของการเวียนว่ายตายเกิดร่วมกัน มากกว่าการที่จะมองแบบเบียดเบียนทำลาย โดยขาดความรับผิดชอบศีลธรรมของชาวบ้าน จึงเป็นศีลธรรมที่ยืนอยู่กับบนโลกแห่งความเป็นจริง มากกว่าการที่จะกล่อมเกลายให้คนยึดมั่นอยู่แต่เพียงศีลธรรมเชิงอุดมคติ ที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชน เมื่อชาวบ้านมองศีลธรรมตามหลักแห่งความเป็นจริง (ทุกข์) จึงทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิต (อนิจจัง) ธรรมชาติจึงยังคงดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน บนพื้นฐานความสำนึกว่าเป็นทรัพย์สิ้นร่วมกัน (อนัตตา) ศีลธรรมในมุมมองของชาวบ้าน จึงเป็นเรื่องของการลดการเบียดเบียนทำลาย มากกว่ายึดถือเป็นข้อห้ามที่ตายตัว

3) การเรียนรู้ธรรมชาติกับการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

ในมุมมองของชาวบ้านนั้น พุทธศาสนากับธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันและแยกออกจากกันไม่ได้ โดยเฉพาะการมองว่าสิ่งแวดล้อมเป็นสถานที่ที่เอื้อต่อการฝึกฝนพัฒนาตนของมนุษย์ ให้เกิดปัญญาเข้าใจในความเป็นไปของโลกและชีวิต โดยยึดมั่นหลักคำสอนของพุทธศาสนา ที่ไม่ต้องการมุ่งทำลายหรือมองธรรมชาติอย่างแบ่งแยก หากแต่สอนให้คนเคารพธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตต่อโลกและชีวิตทั้งหมด การพัฒนาคนด้วยหลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนาในมิติแบบชาวบ้าน จึงเป็นการเตรียมคนให้อยู่กับสิ่งแวดล้อมด้วยดี ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นกับธรรมชาติในปัจจุบัน สาเหตุที่สำคัญนั้นล้วนเกิดขึ้นจากคน อย่างที่พระธรรมปิฎก (2552) ได้กล่าวไว้ว่า “ปัญหาที่เกิดแก่ป่าเป็นปัญหาที่เกิดจากคน ป่าไม่ได้เกิดปัญหาเอง ปัญหาเกิดจากคนแล้วในที่สุด

ปัญหาที่เกิดขึ้น แสดงว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างปัญหา แล้วก็เป็นผู้ได้รับปัญหาในที่สุด เพราะว่าคนไปเอาจากป่า ไปทำร้ายป่า เสร็จแล้วคนก็เดือนร้อนเอง เป็นผู้สร้างปัญหาแล้วก็เป็นผู้รับปัญหาด้วย แล้วก็เลยต้องเป็นการแก้ปัญหามาจากคนไปๆ มาๆ เป็นเรื่องของตนเองทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเวลานี้ที่มนุษย์คิดจะแก้ปัญหามาในเรื่องป่านั้น โดยมากเราจะทำเรื่องของตนเองทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเวลานี้ที่มนุษย์คิดจะแก้ปัญหามาในเรื่องป่านั้น โดยมากเราจะทำโดยไม่ได้เห็นแก่ป่า แต่เราแก้ปัญหามาเรื่องป่าเพื่อเห็นแก่คน เราทำเพื่อคนเราไม่ได้ทำเพื่อป่า จะว่ากันไปแล้วมนุษย์ก็ยังคงอยู่ในสภาพที่เห็นแก่ตัวนี้เอง เราไม่ได้เห็นแก่ป่า ใจเราเห็นแก่ตัวเราอยากจะเอาประโยชน์ เพื่อมนุษย์เราเอาจากป่าจนกระทั่งป่ามันจะแย่มากแล้ว จนมันเกิดภัยอันตรายแก่ตัวเองแล้ว ก็จึงคิดแก้ปัญหามา แต่ที่เราจะแก้ปัญหานั้นเราไม่ได้เห็นแก่ป่า เราเห็นแก่ตัวเรา แก้เพื่อเห็นแก่ตัวมนุษย์เอง” ทศณะดังกล่าวย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการของมนุษย์ที่ขาดมิติมุมมองอย่างรอบด้าน ทั้งนี้เนื่องจากคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่มีต่อป่าและสิ่งแวดล้อมนั้น นำไปสู่การอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเข้าใจ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าและยั่งยืน เวลานี้มนุษย์มักมองธรรมชาติส่วนอื่นนอกจากตัวเราว่า “ธรรมชาติแวดล้อม” คือ หมายความว่ากำลังเอาคนเป็นหลัก แล้วก็พูดออกไปว่าธรรมชาติแวดล้อมคนเองนั่นแหละที่จะได้รับผลกระทบจากสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งแนวคิดนี้แตกต่างจากมุมมองทางพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่า พุทธศาสนากับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมแยกออกจากกันไม่ได้ หากแต่ต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างสอดคล้องสัมพันธ์ เนื่องจากแนวคิดหลักธรรมในทางพุทธศาสนา ส่วนเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแทบทั้งสิ้น ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง เช่นแนวคิดเรื่องอิทัปปจยตาของพุทธศาสนา ก็เน้นการสอนให้มองโลกอย่างเป็นองค์รวมหรือบูรณาการ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาตินั้นล้วนแต่ประกอบกันเป็นหนึ่งเดียว และเชื่อมโยงถึงกันอย่างเป็นระบบนั่นเอง

ส่วนความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในชุมชนอมลอง ผู้วิจัยพบว่า การเรียนรู้ศีลธรรมทางพุทธศาสนานั้น มิได้สอนกันในลักษณะของการท่องจำศีลธรรมเป็นข้อๆ หากแต่เป็นการสอนผ่านประสบการณ์จริง ในการดำรงชีวิตของชุมชนแทบทุกด้าน คำสอนเหล่านี้จะแฝงอยู่ในระบบการดำเนินชีวิต ที่ชาวบ้านสามารถรับรู้ได้ว่าสิ่งใดควรทำ หรือสิ่งใดไม่ควรทำ มากกว่าที่จะมานั่งจำแนกถึงหลักธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรปฏิบัติ ที่กล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่า คำสอนในคัมภีร์ไม่มีความหมาย หากแต่ความหมายที่แท้จริงของชุมชนก็คือการนำคำสอนเหล่านั้นมาอธิบายผ่านระบบการดำเนินชีวิต ทำให้ชาวบ้านรับรู้และเข้าใจได้ง่ายกว่า เหมือนคำพูดเชิงสำนวนที่เปรียบเทียบกับว่า “ตัวอย่างดีกว่าคำสอน” การเรียนรู้แบบนี้จะช่วยให้คนมีตระหนักถึงความจริงได้ดีกว่าตัวความรู้ที่เป็นเพียงแค่ทฤษฎี เพราะในสถานการณ์จริงจะช่วยให้คนรู้จักประเมิน หรือคาดเดาถึงสถานการณ์ได้ รวมถึงการจำแนกแยกแยะถึงความเหมาะสมถูกต้องด้วยตัว

เขาเองได้ เช่นการไม่เอาโรคเอาเปรียบในการลักน้ำเข้าในพื้นที่นาของตนเองแต่เพียงคนเดียว การไม่ลักลอบบุกรุกขยายพื้นที่ของตนเองลุกลามไปในพื้นที่สาธารณะ หรือการไม่ใช้ยาเบื่อปลาเพราะความโลภที่เห็นแก่ได้ในระยะสั้น เป็นต้น เพราะการกระทำเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผิดทั้งศีลธรรมและขนบธรรมเนียมจารีตของชุมชน การประณามรังเกียจในการกระทำนั้นๆ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้เร็วและอาจส่งผลกระทบต่อในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นการปลูกฝังคุณธรรมให้กับสมาชิกในชุมชน จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งหมด เมื่อเป็นเรื่องของชุมชนเวทีต่างๆ ของชุมชน (การไม่ถือเอากาย การไปวัด งานแต่งงาน การทำไร่ไถสวน ฯลฯ) จึงล้วนเป็นเวทีในการเรียนรู้หลักศีลธรรมจริยธรรมแทบทั้งสิ้น เพียงแต่ชาวบ้านไม่เรียกแบบที่นักวิชาการเรียกกันก็เท่านั้นเอง

เวทีการเรียนรู้หลักศีลธรรมผ่านระบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านนี้ จากการศึกษาพบว่ามีได้มีความหยุดนิ่งอยู่กับที่เช่นกัน หากแต่กลับมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิตวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน เมื่อวิถีชีวิตชุมชนได้รับผลกระทบ ก็เท่ากับว่าพื้นที่ทางความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาของชุมชน ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วยเช่นกัน ทำให้ระบบการเรียนรู้พุทธศาสนาในสังคมชาวบ้านจึงมิได้มองเห็นแต่พุทธศาสนาที่ชาวบ้านต้องมีปรับเปลี่ยนตัวเองไปตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ดังนั้นเมื่อเรามองพุทธศาสนาในสังคมชาวบ้านจึงมิได้มองเห็นแต่พุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือเท่านั้น หากแต่ยังเห็น “ผี” ที่ชาวบ้านนับถืออยู่ด้วย และเมื่อมองวัดก็มีได้มองเห็นแค่พระเท่านั้น แต่ยังเชื่อมโยง ไปถึงชุมชนชาวบ้านที่อยู่แวดล้อมวัดด้วย และเมื่อนึกถึงศีลธรรมของผู้คนจึงสามารถโยงไปถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ในวิถีชีวิตของผู้คนที่มีค่านิยมและสิ่งแวดล้อมได้ด้วยเช่นกัน

การเรียนรู้ธรรมชาติดกับการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา ในสายตาของชาวบ้านอมลอง จึงเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกระหว่างการพึ่งพาธรรมชาติ ในการดำเนินชีวิตกับการเรียนรู้หลักศีลธรรมในทางพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเชื่อว่าศีลธรรมนั้น เป็นสิ่งที่เกิดจากความต้องการเห็นสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของความเท่าเทียมและไม่เอาโรคเอาเปรียบกัน ดังนั้นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันจึงเป็นความกรุณา การไม่เบียดเบียนกันจึงเป็นความเมตตา ความสามัคคีกันจึงเป็นปิตุสขอันยิ่งใหญ่ในสายตาของชาวบ้าน ในการช่วยเหลือกันตามหลักการสงเคราะห์ในทางพุทธศาสนา ที่สำคัญการรักษาไว้ซึ่งระบบนิเวศชุมชนผ่านการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา จึงเท่ากับเป็นการกระทำความกตัญญูทวดต่อธรรมชาติ และบรรพบุรุษไปด้วยพร้อมๆกัน โลกทัศน์มุมมองเช่นนี้จึงเป็นระบบการเรียนรู้พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่สอดคล้องกับท้องถิ่นซึ่งเป็นระบบการเรียนรู้ที่มีได้มี

จุดมุ่งหมายทางศาสนา หรือเป็นตัวเชื่อมระหว่างบุคคลกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดแต่เพียงประการเดียวเท่านั้น หากยังเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับชุมชนและสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกระบบความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ว่าเป็นการเรียนรู้แบบ “อิทัปปัจจยตา” นั่นเอง

4) ความเชื่อพื้นบ้านกับการปรับตัวในคำสอนทางพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีและพุทธศาสนา (สรสวดี อ่องสกุล, อ้างแล้ว) ก็ได้กล่าวถึงไว้เช่นกันว่า “การนับถือพุทธศาสนาในยุคแรกนี้สันนิษฐานว่า มีลักษณะเป็นความเชื่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน คือนับถือพุทธศาสนาปะปนกับความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ไสยศาสตร์อย่างมาก ในยุคแรกมักเข้าใจกันว่าพุทธศาสนา คือ ไสยศาสตร์อย่างหนึ่ง ลักษณะการนับถือพุทธศาสนา ดังกล่าวสืบมาถึงสมัยพญามังรายในพุทธศตวรรษที่ 19 เมื่อยึดครองหริภุญไชยได้แล้ว พระองค์ได้ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา ทั้งในเวียงกุมกามและเชียงใหม่” ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงมิได้หมายถึงความอ่อนแอหรือความเสื่อมโทรมแห่งพุทธศาสนา แต่กลับเป็นการประยุกต์หลอมรวมมิติบางอย่างเข้าด้วยกัน ตามเหตุและเงื่อนไขทางวัฒนธรรมเพื่อให้สอดคล้องกับระบบการดำเนินชีวิตของผู้คน พุทธศาสนาในด้านนาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทั้งนี้ก็เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมแฝงอยู่ด้วยนั่นเอง

วัฒนธรรมการนับถือพุทธศาสนาที่เจือปนด้วยความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้านอมลานั้น หากมองในมิติโดยรวมแล้วจะเห็นถึงระบบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นบูรณาการ ทั้งนี้จากการศึกษาระบบความเชื่อด้านพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้น ล้วนพบว่าชุมชนแห่งนี้มีประเพณีและพิธีกรรมที่ปลูกฝังคนให้รู้จักเคารพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากมาย โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์ที่ชาวบ้านจะต้องมาร่วมกันทำความสะอาดวัดวาอาราม และบ้านเรือนของตนเองให้สะอาดเรียบร้อย ที่สำคัญก็คือในช่วงนี้ชาวบ้านจะพากันขนทรายเข้าวัด ตามประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน ซึ่งจากการสังเกตการณ์ขนทรายเข้าวัดนั้น ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นการรักษาระบบนิเวศลำน้ำได้คืออย่างหนึ่ง เพราะชาวบ้านที่นี่จะช่วยกันขุดลอกลำเหมืองที่ตื้นเขินด้วย ที่เป็นทรายก็จะนำไปไว้ที่วัด ดินและทรายส่วนอื่นๆ ชาวบ้านก็จะนำไปถมในบริเวณที่ลุ่มต่างๆ ตามถนนหนทางบ้าง ตามคันเหมืองสองฝั่งลำน้ำที่คาดกั้วบ้าง พร้อมไปกับการช่วยกันปลูกต้นไม้ (วันที่ 15 เมษายนของทุกปี) การปล่อยนกปล่อยปลากลับคืนสู่ระบบนิเวศ ซึ่งการกระทำเหล่านี้ไม่ได้มีการสอนโดยตรง แต่ชาวบ้านจะเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา มาตั้งแต่เด็ก ๆ

การนับถือและการปฏิบัติตามประเพณีพื้นบ้านทางศาสนาดังกล่าว จึงสะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่ดำรงอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ บนพื้นฐานโลกทัศน์เดียวกัน จึงทำให้ระบบคุณค่า ระบบวิถีคิด ในการดำรงชีวิตของชุมชนมีความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดดเด่นอยู่ในนั้นอย่างเชื่อมโยงเป็นพลวัต

ความสัมพันธ์สองระบบความเชื่อนี้ เป็นรากฐานที่สำคัญในการปลูกฝังให้คนตระหนักถึงคุณค่าทรัพยากรและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ผ่านการใช้ประโยชน์และการรักษาร่วมกัน จนกลายเป็นโลกทัศน์แบบชาวบ้าน ที่เชื่อว่าการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นการทำความดี และเป็นบุญอย่างหนึ่ง ในทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้ทรัพยากรธรรมชาติในระบบนิเวศชุมชนบ้านอมลอง จึงยังคงอยู่รอดมาได้จนถึงปัจจุบัน

ดังจะเห็นได้จากการทำงานของศูนย์ฯ ภายใต้การนำของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ก็มีการประยุกต์ใช้มิติความสัมพันธ์ ของสองระบบความเชื่อนี้มาประยุกต์ใช้ ได้แก่การใช้กุศโลบายทำให้พื้นที่ป่าบริเวณรอบพระบรมธาตุคอยผาส้ม เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และมีเทพยดาคอยมาปกป้องรักษา แหล่งต้นน้ำไว้โดยจะมีพิธีกรรมไหว้ทุกปี และตอนที่มีการเริ่มทำงานของศูนย์ฯ ในการจัดการป่าก็มีการอัญเชิญ พญานาคมาสถิตไว้ ณ แหล่งน้ำที่ใหญ่ที่สุด ที่ทางศูนย์ฯ สร้างขึ้นโดยการทำพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันทั้งหมดบ้าน

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงมิติบางอย่างที่ซ่อนอยู่ในเนื้อในตัวของชุมชน ในการรวมกลุ่มปกป้องรักษาทรัพยากรท้องถิ่น เช่น การให้ความเคารพในตัวพระสงฆ์เจ้าอาวาส และการรับฟังคำสอนของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เป็ผลมาจากรากฐานทางวัฒนธรรมชุมชนที่ยังเข้มแข็งอยู่ก่อนแล้วนั่นเอง โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการเคารพผีเจ้านายของหมู่บ้าน และการทำพิธีสักการะบูชาสงฆ์พระบรมธาตุคอยผาส้ม ที่ชาวอมลองให้ความเคารพมาก

โลกทัศน์ความเชื่อทางพุทธศาสนาที่มีต่อผู้คนที่อยู่ในชุมชนบ้านอมลองนั้น ผู้วิจัยพบว่า คำสอนเหล่านั้นมิได้หมายถึงแค่เพียงนามธรรมคำสอน หรือภาวะด้านจิตใจแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นวิถีแนวทางในการประพฤติปฏิบัติที่ทางพุทธศาสนาเรียกว่าหลัก “จริยธรรม” คือหลักการกระทำอันดีงามในวิถีชีวิตนั่นเอง แนวทางการประพฤติปฏิบัติของชาวบ้านอมลองตามแนวทางพุทธศาสนานั้น สามารถแยกแยะประเด็นออกได้เป็นสองทางใหญ่ๆ คือ หนึ่งการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม และสองก็คือการปฏิบัติตามหลักศีลธรรม โดยทั้งสองอย่างนี้ คือ หลักการที่ใช้เป็นรากฐานแนวทางในการดำรงชีวิต ที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านจิตใจให้สูงส่งยิ่งขึ้นไป ศีลธรรมจึงเป็นข้อห้ามและจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติ ภายใต้โลกทัศน์แนวทางเช่นนี้ ชาวบ้านจึงมุ่งหลักการ

กระทำต่อสิ่งต่างๆ ให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน จึงถูกตีความหมาย ให้เหลือแค่เพียงเรื่องของปัจเจกบุคคล มากกว่าการที่จะบอกถึงชะตากรรมทางสังคมร่วมกัน ทั้งนี้ “คนไทยมักมองกรรมเป็นเรื่องของบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว บุคคลทำกรรมดีมาน้อยจึงเกิดมาจน อย่างไม่รู้ที่มา ถ้ามองว่ากรรมยังมีอีกมิติหนึ่งคือกรรมของสังคมที่เราปฏิเสธไม่ได้ ว่าส่วนหนึ่งของ ความจนและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมนั้น มีสาเหตุมาจากสังคมเอง เช่น เขาทำไร ทำนาอยู่ดีๆ ก็ไปอพยพเขาขึ้นไปอยู่บนภูเขาแห้งแล้ง เพื่อที่จะเอาที่ดินของเขาไปทำเขื่อนก็ กลายเป็นคนจนรากเลือดอยู่บนภูเขา ก็เห็นกันอยู่ชัดๆ ว่ากรรมที่ทำให้เขาจนนั้นเป็นกรรมทาง สังคมแน่นอน” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2540) การมองหลักกรรมในมิติมุมมองเช่นนี้จึงเป็นการยืนยันถึง ความซับซ้อนหลากหลายในหลักกรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคม เนื่องจาก หลักกรรมและความเชื่อทางพุทธศาสนามีได้มองปรากฏการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเรื่องของกรรม อดีตแต่เพียงอย่างเดียว แต่กรรมที่เกิดในปัจจุบันล้วนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเสื่อมโทรมของสังคม นั้นๆ ได้ด้วย

จากการสนทนาเรื่องความเชื่อผีและความเชื่อในพระพุทธศาสนาของบ้านอมลอง ระหว่าง ผู้วิจัยกับพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปพบว่า ความเชื่อทั้งสองอย่างเป็นเรื่องที่ไม่แยกออกจากสังคม สิ่งแวดล้อม และการดำเนินชีวิตและมีได้มีมุมมองที่คับแคบแยกส่วน ดังเช่นในยุคปัจจุบันโลกทัศน์ ในทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในอดีต จึงไม่ได้เน้นการโทษกรรมเก่าและการยอมจำนนต่อชีวิต อย่างไม่รู้ความหมาย แต่หากย้ำเน้นการแก้ไขและรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมปัจจุบัน มากกว่าที่จะ จำนนต่ออดีตทั้งนั้น ถึงแม้ว่าสังคมชาวบ้านในอดีตจะมีความเชื่อที่หลากหลาย และมีความ แตกต่างด้านฐานะและชนชั้นทางสังคม แต่หลักกรรมในทางพุทธศาสนากลับย้ำเตือนว่ามนุษย์ คนเราทั้งหลายล้วนเวียนว่ายตายเกิดและดำรงอยู่ภายใต้สังสารวัฏเดียวกัน ดังนั้นทุกคนจึง ื่อเพื่อเพื่อแผ่กันในฐานะมนุษย์ที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน มากกว่าที่จะโทษเรื่องกรรมและ อ่างกรรมนั้นเพื่อเอารัดเอาเปรียบกัน วิธีคิดเช่นนี้ไม่ได้หยุดอยู่แค่การแผ่เพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เท่านั้น หากแต่ยังขยายผลไปสู่ความเมตตาต่อสัตว์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า และ การช่วยรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนด้วย

วิถีชีวิตชุมชนบ้านอมลองอดีตจึงล้วนผูกพันกับพุทธศาสนามาอย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะ วิถีชีวิตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานั้น ก็ล้วนเกี่ยวข้องข้องปฏิบัติสัมพันธ์กับชุมชนมาโดยตลอด โดยเฉพาะด้านการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้เกิดประโยชน์ต่อแนวทางการ ประพฤติปฏิบัติของชาวบ้าน ให้ดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ไม่ละโมภเบียดเบียนสัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองกิเลสตัณหา รวมทั้งให้ลดละความเห็นแก่ตัวลงผ่านการสั่งสอน การ

อบรมบ่มเพาะและการแสดงตนเป็นบุคคลตัวอย่างให้ชุมชนได้เห็นและประพฤติตาม พื้นฐานความสำคัญของภิกษุต่อสังคมนั้นจึงอยู่ที่ว่า พระภิกษุเป็นการจำลองอุดมคติของพระพุทธศาสนาออกมาในรูปของวิถีชีวิตและบุคคล พระภิกษุและวิถีชีวิตของพระภิกษุเป็นประจักษ์พยานว่า ความ เป็นอยู่ที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่สะสมวัตถุและเกียรติยศ ฯลฯ เป็นชีวิตที่ไม่เสerahmongและเป็นไปจริงใน โลก (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536) คุณค่าหรืออุดมคติดังกล่าว จึงเป็นโลกทัศน์ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อความ เป็นอยู่ที่เรียบง่าย และพอเพียงของชุมชนบ้านอมลอง ตั้งแต่ในอดีตอันส่งผลมาถึงปัจจุบัน ซึ่งการ ละเลยโลกทัศน์ดังกล่าวของผู้คนในปัจจุบัน ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า ทุกวันนี้โลกกำลังถูกรอบงำ ด้วยโลกทัศน์แบบทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยมและกระแสการพัฒนาจากภายนอก วิธีคิดแบบ พอเพียงจึงกลับกลายมาเป็นการหันมาสะสมความมั่งคั่ง และแสวงหาสิ่งเสพรนปรอดตนเองจน นำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง และการทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจนเกิดภาวะวิกฤติ รุนแรงไปทั่วโลก

ระบบศึกับระบบความเชื่อแบบพุทธจึงเป็นโลกทัศน์ที่เหลืออยู่ของชุมชนบ้านอมลอง ใน การที่จะใช้ในการรักษาความเป็นชุมชนร่วมกันเอาไว้ พุทธกับผีจึงเป็นวิถีเดียวที่ชุมชนจะใช้ในการ อธิบายอัตลักษณ์ของตนเองและสิ่งต่างๆรอบตัว (ที่วิทยาศาสตร์ยังอธิบายไม่ได้) รวมถึงการใช้เป็น ลีอกกลางในการสัมพันธ์กับมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แฝงอยู่ในระบบธรรมชาติด้วย ทั้งนี้ในระบบ ความเชื่อของชาวบ้านอมลองที่มีมาแต่เดิมนั้น โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องการเลี้ยงผีเจ้านายของ หมู่บ้านนั้น ชาวบ้านต่างเชื่อกันว่าผีเจ้านายของหมู่บ้านมีหน้าที่ในการรักษาหมู่บ้าน ช่วยปกป้อง ดูแลรักษาทรัพย์สิน ไร่นาและวัวควายให้เพิ่มพูนขึ้น และการประกอบพิธีกรรมในทางพุทธใดๆ ก็ ตามจะต้องมีการนำข้าวปลาอาหารมาเช่นหลวงและทำการบอกกล่าวผีเจ้านายของหมู่บ้านทุกๆ ครั้ง หรือแม้แต่ลูกหลานจะไปอยู่ที่อื่น หรือไปประกอบกิจการงานใด ชาวบ้านก็จะทำการบนบานสาน กล่าว ให้ผีเจ้านายของหมู่บ้านคุ้มครองลูกหลานเหล่านั้นด้วย แต่สิ่งที่สำคัญก็คือชาวบ้านที่นี้ยังเชื่อ ว่า น้ำทุกหยด ทรายทุกเม็ด ต้นไม้ทุกต้น สัตว์ทุกตัว ล้วนเป็นของผีเจ้านายของหมู่บ้านทั้งหมด จะ ล่วงละเมิดไม่ได้ การรักษาทรัพยากรท้องถิ่นของชาวบ้านจึงอยู่ในแนวทางที่พอจำแนกได้ดังนี้ 1) ก็ คือชาวบ้านยังมีความเกรงกลัวต่อผี 2) ชาวบ้านถือว่าทรัพยากรทั้งหมดเป็นของผีรักษา (ของชุมชน) 3) ชาวบ้านถือว่าการรักษาทรัพยากรเป็นคุณงามความดีอย่างหนึ่งตามหลักพุทธศาสนาและ 4) หาก ทำความดีตามหลักพุทธ ผีก็จะช่วยทำให้ชีวิตเป็นสุขและมีผลผลิตจากเกษตรและจากธรรมชาติอุดม สมบูรณ์ ระบบศึกับพุทธศาสนาแบบชาวบ้านจึงมิได้เป็นเพียงเป็นความเชื่อ หากแต่เป็นวิถีหนึ่งใน การชักนำให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องนั่นเอง

5) ระบบคุณค่าเชิงพุทธกับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน

โลกทัศน์และความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้านของชาวบ้านอมलगในปัจจุบัน ยังมีอิทธิพลที่ส่งต่อระบบความคิด ระบบคุณค่าของผู้คนในชุมชน ให้หันมาตระหนักถึงมิติทางจิตวิญญาณด้วย โดยเฉพาะการใช้มิติทางศีลธรรมมาอธิบายมิติทางสังคมให้กว้างขึ้นของพระสงฆ์อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เช่นที่พระครูอาจารย์สังคม ธนปญโญ (2553) ให้สัมภาษณ์ว่า “การฆ่าสัตว์ตัดชีวิตนั้นเป็นบาป ซึ่งแนวคิดนี้ปัจจุบันมองแคบเหลือแค่เพียงเรื่องบุคคลเท่านั้น แต่ความเป็นจริงก็คือการอธิบายมิติศีลธรรมข้อนี้ให้ครอบคลุมถึงสิ่งที่เป็นธรรมชาติด้วย หมายความว่ามิใช่เป็นบาปแค่เพียงการทำร้ายชีวิตของมนุษย์และสัตว์เท่านั้น หากแต่การทำลายธรรมชาติเช่นการตัดไม้ทำลายป่าก็ย่อมถือว่าผิดศีลธรรมด้วย ทั้งนี้ก็เพราะว่าต้นไม้ก็เป็นสิ่งที่มีชีวิตด้วย”

ระบบความเชื่อทางจิตวิญญาณของคนในชุมชนบ้านอมलगดังกล่าว จึงไม่แยกออกจากมิติทางสังคม เนื่องจากอุดมคติทางพุทธศาสนามีหลายระดับชั้น คือมีทั้งระดับ โลกียะ และระดับ โลกุตระ ที่ชุมชนสามารถสัมผัสได้ถึงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ผ่านคติความเชื่อเรื่องโลกหน้า ซึ่งการไม่ละเลยความเชื่อเรื่องโลกหน้าของผู้คนในชุมชนนี้เอง จึงเป็นพลังที่สำคัญที่ทำให้การรักษาระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมดำเนินไปอย่างเข้มแข็ง หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน จึงไม่ได้ละเลยหรือมองข้ามมิติทางจิตวิญญาณ แต่กลับให้ความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะที่เป็นอุดมธรรมอย่างหนึ่งของชีวิตเลยทีเดียว สอดคล้องกับแนวคิดของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) ที่ได้กล่าวไว้ว่า “..สังคมและชาติหน้านั้นเป็นแนวคิดเดียวกัน เพราะชาติหน้าคือที่ซึ่งตัวเราหรือคนที่เรารักจะไปผูกไปเกิดในอนาคต อย่างเดียวกับความยั่งยืนทางสังคมก็คือที่ๆ เราจะฝากฝังลูกหลานของเรา ซึ่งก็คือตัวตนของเรานั้นเอง และคนที่เรารักเอาไว้ในนั้นอนาคตเช่นเดียวกัน..” มิติโลกหน้าก็คือการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อความเป็นไปของอนาคต การรักษาวัฒนธรรมชุมชน และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมไว้ให้กับลูกหลานของคนในอดีต จึงเป็นบุญในทางพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง ที่จะประกันถึงความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตของลูกหลาน เมื่อบรรพบุรุษล่วงลับไปแล้วนั่นเอง

การคำนึงถึงปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านอมलग จึงเป็นการจรรโลงส่งเสริมระบบคุณค่าด้านศีลธรรมทางพุทธศาสนาของชุมชน ให้มีความมั่นคงแข็งแรงไปในตัว ทั้งนี้เพราะเมื่อชุมชนตระหนักว่าระบบคุณค่าแห่งศีลธรรมนั้น มิใช่เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลอย่างเดียว แต่หากยังมีผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ระบบศีลธรรมก็จะขยายไปสู่ความเห็นอกเห็นใจกัน ความเห็นอกเห็นใจกันนี้เองที่เป็นแก่นแท้ของพลังชุมชนในการก้าวไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมในทางพุทธศาสนาของชุมชน จึงมิได้หยุดอยู่แค่การปลูกฝังให้ทำความดีเท่านั้น หากยังต้องพยายามสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมและระบบ

นิเวศให้เอื้อต่อการมีศีลธรรม พร้อมๆ ไปด้วยกับการส่งเสริมให้ทุกคนในชุมชนได้มีส่วนร่วม
สร้างสรรค์สังคมบนพื้นฐานความเชื่อทางพุทธศาสนา เพื่อให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมและระบบ
นิเวศที่ดี มีใจมุ่งเน้นแต่การทำมาหากินเฉพาะบุคคลโดยไม่ใส่ใจต่อปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมเลยก็
หาไม่

6) พุทธศาสนากับการพัฒนาคน เพื่อการรักษาระบบนิเวศชุมชน

พุทธศาสนาในสายตาของชาวบ้านอมลองนั้น ถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างสรรค์
ภูมิปัญญาให้กับชุมชนในด้านต่างๆ อย่างมากมาย โดยมีหลักการเริ่มต้นที่การพัฒนาตัวของมนุษย์
ก่อนเป็นสำคัญ เนื่องจากพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้และสามารถพัฒนาได้อย่างสูงสุด
คือพัฒนาจนสามารถที่จะลดละกิเลสตนเองได้ เรียกว่าไตรสิกขาซึ่งประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ และ
ปัญญา ซึ่งการศึกษาทางพุทธศาสนานั้น จุดหมายก็คือการนำความรู้ความจริง หรือความรู้ในกฎ
ธรรมชาติมาแก้ปัญหาและพัฒนามนุษย์ให้ถึงความไร้ทุกข์ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์
ที่มีจุดหมาย เพื่อการนำเอาความรู้ที่นำมาพิชิตธรรมชาติ แล้วก็หาความสุขความพึงพร้อมบำรุง
บำเรอตนเองของมนุษย์ มากกว่าที่จะคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วยใจจริง

ชาวบ้านอมลองอย่างที่ได้อธิบายมาแล้วว่า ยังเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตอยู่กับการเกษตรกรรม
และการพึ่งพาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบนิเวศชุมชนในการดำรงชีวิต ชุมชนยังคงยึดมั่น
ในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น แม้ว่าในปัจจุบันความแน่นแฟ้นนั้นอาจจะเทียบเท่า
กับความแน่นแฟ้น ในอดีตไม่ได้ แต่ก็ถือได้ว่าพุทธศาสนายังมีบทบาทต่อการพัฒนาคนได้อย่าง
เหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัย

โดยที่กิจกรรมของชุมชนส่วนมาก จะมีความเกี่ยวเนื่องกับวัดและพิธีกรรมทางศาสนาอยู่
เสมอ ดังนั้นพระสงฆ์จึงใช้เวทีแห่งการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นเวทีเผยแพร่ธรรมะตักเตือนให้สติ
กับสมาชิกในชุมชนให้มีความสามัคคีกัน โดยเฉพาะด้านการรักษาประเพณีพื้นบ้านต่างๆ เอาไว้
ไม่ให้สูญหาย ซึ่งในหลายๆ กิจกรรมของศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอมลอง ก็จะมีการ
เน้นถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชน จึงเป็นการปรับตัวและปรับวิธีการในการถ่ายทอด
หลักธรรมผ่านเวทีพิธีกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากพื้นฐาน โลกทัศน์
เชิงพุทธแบบชาวบ้านนั้น มีวิธีการมองธรรมชาติอย่างนอบน้อมมาก่อนหน้านั้นแล้ว เพียงแต่อาศัย
หลักคำสอนทางพุทธศาสนาเข้ามาช่วยปลุกฝังให้สมาชิกรู้จักคำนึงถึงบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อมด้วย
ถึงแม้ว่าชุมชนอาจจะมีการแย่งชิงทรัพยากรกัน หรือมีการทะเลาะเบาะแว้งกันขึ้นในชุมชน แต่การ

ประนีประนอมกันด้วยระบบเครือญาติที่ดี ระบบอาวุโสที่ดี ล้วนแสดงให้เห็นถึงการนำคุณธรรม และจริยธรรมในทางพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั่นเอง ทำให้ชุมชนมีความ เข้มแข็งและขยายไปสู่การรักษาสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และจึงไม่แปลกที่บางที่พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่เข้า มามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยเรื่องราวความขัดแย้งต่างๆ ในชุมชน ทั้งนี้ก็เนื่องจากพระสงฆ์กับ ชาวบ้านล้วนต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันนั่นเอง

7) พิธีกรรมทางศาสนาและการต่อรองของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับความเชื่อทางศาสนา เป็นบริบทที่มีความซับซ้อน หลากหลาย เนื่องจากมุมมองของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน มักจะมองพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่อง ผี อันเป็นรากฐานแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นความเชื่อที่หยุดนิ่งและแปลกแยกจากชุมชน ซึ่งโดย ความเป็นจริงกระบวนการเหล่านี้มีการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คือเปลี่ยนแปลง ไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ และสังคม และในความเป็นจริงความเชื่อเรื่องผี และพุทธศาสนาเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีพลวัตรและหน้าที่ของมันเองเช่นกัน กล่าวคือในทางศีลธรรมส่วนบุคคล พุทธ ศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบ ในทางศีลธรรมส่วนสังคมเป็นผู้รับผิดชอบ สองอย่างนี้จึงขาดจากกัน ไม่ได้ เพราะทั้งสองสิ่งนี้วางอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคม หมายความว่าขณะที่พิธีกรรมเป็นสื่อ นำ ชาวบ้าน เข้าสู่จุดหมายทางศาสนา ชุมชนก็ปรับพิธีกรรมให้เป็นเครื่องมือรับใช้จุดมุ่งหมายทาง สังคมด้วย เช่น การถือเต็กยาม การลงแขก การสร้างเหมืองฝาย การปล่อยนกปล่อยปลา การปลูก ต้นไม้ การสืบชะตาสายน้ำ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงสาระและคุณค่าของพิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ในการร่วมมือ กันรักษาระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่นั่นเอง

ในส่วนนี้สามารถอธิบายให้เห็นภาพได้ชัดเจน คือการเกิดศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม โดยการดำเนินงานจะมีการเชื่อมต่อการทำงานกับหลายหน่วยงาน เช่น คณะพระสงฆ์ อบต. แม่สาบ โครงการหลวง เจ้าหน้าที่อุทยาน นักวิชาการ ฯลฯ นับเป็นการสร้าง ความมีตัวตนของชุมชน ทำให้ชุมชนมีอำนาจการต่อรองที่มากขึ้นกว่าเดิม และถือไปอีกแนวทาง หนึ่งที่ประยุกต์ใช้ความเชื่อทางศาสนาของชุมชน มาเป็นเครื่องมือในการจัดการอีกทางหนึ่ง อันเป็น สิ่งสำคัญต่อการหลอมรวมสมาชิกในชุมชน ให้หันมาตระหนักถึงการรักษาป่าต้นน้ำได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเป็นเหตุการณ์ที่ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาของชุมชนมิได้เป็นเรื่องเชิงอุดมคติอย่างเดียว หากแต่ เป็นกลไกสำคัญ ในการรวมกลุ่มสมาชิกให้หันมาร่วมกันแก้ไขปัญหาชุมชนได้อย่างแยกขาดด้วย อย่างปฏิเสธไม่ได้

8) ศรัทธา วัด มิติความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนของชาวบ้านอมลอง จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนทั้งในด้านระบบความเชื่อ ระบบอุปถัมภ์ และในฐานะสถาบันทางสังคมของชุมชน และชาวบ้านก็เชื่อถือกันว่า วัดเป็นศูนย์กลางในการพบปะกันของชาวบ้าน และมีบทบาทสำคัญในการระคับระคองให้ชุมชนตั้งอยู่ในครรลองเดียวกันมายาวนานตั้งแต่อดีต วัดอมลองจึงเป็นศูนย์กลางแห่งการประกอบพิธีกรรม และเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน เนื่องจากเป็นแหล่งที่ให้การอบรมบ่มเพาะลูกหลานของผู้คนในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถทั้งวิชาการทางโลก ควบคู่ไปกับการศึกษาทางธรรม ทั้งนี้ก็เพื่ออบรมขัดเกลาการประพฤติปฏิบัติให้ตั้งอยู่บนหลักศีลธรรมอันดี ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยดีนั่นเอง

ในสภาพสังคมปัจจุบัน ก็เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าสภาพสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการแก่งแย่งแข่งขันกันมากขึ้น ความมีน้ำใจลดน้อยลง ชาวบ้านต้องวิ่งตามกระแสของการบริโภคนิยมหรือที่เรียกกันว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มักใช้คุณค่าทางวัตถุเป็นที่ตั้ง ชุมชนทำให้ชีวิตครอบครัวไม่สุขสบายใจเหมือนแต่ก่อน มีหนี้สินจากการประกอบอาชีพที่ต้องลงทุนในภาคเกษตรที่สูง ลูกหลานต้องเข้าเรียนที่ดีๆ ค่าบำรุงการศึกษาแพงๆ แต่หลังจากที่เกิดศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอยผาสัมพันธ์ ก็ทำให้ชุมชนบ้านอมลอง ดึงความสุขทางจิตใจของครอบครัวกลับคืนมาได้ เพราะมีความเข้าใจโลกที่เป็นอยู่มากขึ้น เน้นดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ภายใต้วิถีพุทธที่พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ได้กำกับอบรมสั่งสอนชาวบ้านทุกระดับ และที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดจากการศึกษาของผู้วิจัย ชาวบ้านที่เข้าร่วมงานกับศูนย์ต่างบอกว่ารายจ่ายน้อยลง เพราะสามารถทำเองได้ และลูกหลานที่เรียนกับพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป มีนิสัยใจคอที่ดีช่วยพ่อแม่ทำงาน ทำให้ทุกวันนี้ครอบครัวกลับมามีความสุขอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้นเมื่อครอบครัวมีความสุข ก็ส่งผลไปถึงชุมชนสังคมในระดับใหญ่ขึ้นไปในทิศทางที่ดี และนี่ก็เป็นตัวชี้วัดอีกประการหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ศรัทธา วัด มิติความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนอย่างมาก ถ้าใช้ให้ถูกประยุกต์ให้เป็นสิ่งเหล่านี้ก็จะกลับมามีความหมายกับชุมชนอีกครั้งในยุคปัจจุบันได้เช่นกัน

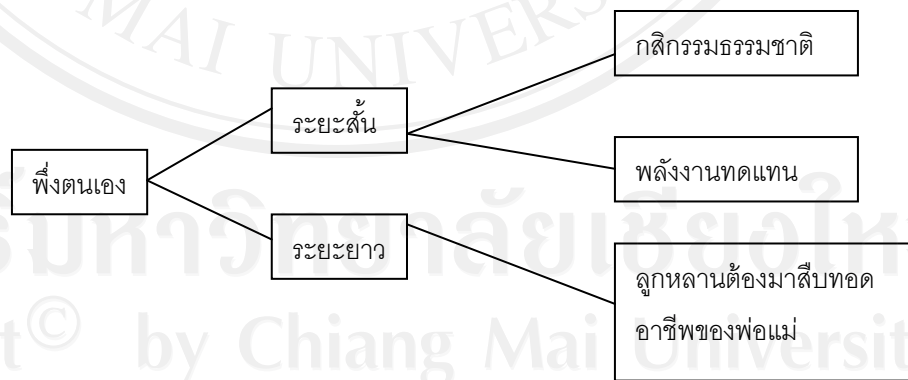
4.2 บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม จะอธิบายตามผลร่วมกันของการดำเนินงาน 2 ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

1. กิจกรรม 9 ฐานการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
2. การศึกษาโดยครอบครัว

จากแนวทางในการปฏิบัติงานตามแผนงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัตถุประสงค์ของแผนงานแบ่งออกเป็นกิจกรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 แผนกนั้น จึงส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมกันของทางชุมชนและหน่วยงานต่างๆ โดยมีพระนักพัฒนา 2 รูป เป็นผู้ประสานงาน ส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมปลูกต้นไม้ในใจคน อาศัยการปลูกต้นไม้ใช้หนี้และธนาคารต้นไม้เป็นเครื่องมือ และอาศัยแนวพระราชดำริฯ ปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง พร้อมทั้งการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร เพื่อสร้างความชุ่มชื้นและป้องกันมิให้เผาป่า ดังนั้นจึงทำให้สภาพป่า สภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆเกิดความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลาย พร้อมทั้งจะทำกิจกรรมอื่นๆ ตามต่อกันไปในอนาคตได้

นอกจากนี้ในการดำเนินงานในกิจกรรมยังมุ่งเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ (ในกลุ่มเป้าหมาย) ในด้านต่างๆ เช่น ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร ดังนั้นการพึ่งตนเองในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านการเกษตรและพลังงานทดแทน จึงกลายเป็นแนวทางที่สำคัญในการลดต้นทุนการผลิตได้ รวมทั้งการจัดการศึกษาโดยชุมชน เพื่อให้ลูกหลานได้สืบสานต่อวิถีชีวิตภูมิปัญญาของครอบครัว ตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง การจัดการเป็นไปอย่างมีเหตุผลเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน อันจะนำไปสู่แนวทางที่จะช่วยเป็นหลักประกันของครอบครัว ซึ่งแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น อาจเน้นรูปแบบการผลิตสำหรับการบริโภค และเพื่อขายไปพร้อมกัน แนวทางดังกล่าวจึงทำให้เกิดจุดรวมที่ก่อให้เกิดภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมฐานทรัพยากรของชุมชนได้ ดังนั้นการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเอง จึงครบถ้วนรอบด้านมีความยั่งยืน เป็นผลลัพธ์ที่สามารถคาดหวังที่จะเห็นผลสำเร็จในอนาคตได้ จึงสรุปได้ดังแผนภาพนี้

ภาพ 3 ผลลัพธ์ที่คาดหวังผลสำเร็จในอนาคต

จากผลการดำเนินงานตามกิจกรรมต่างๆ หากจะกล่าวถึงบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องบอกว่ามีมากมายและถือเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินงานต่างๆ

ภายในศูนย์ โดยแสดงออกมาทั้งการกระตุ้น ผลักดัน และบริหารจัดการ ซึ่งต้องอาศัยความสามารถของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป อย่างมาก เช่น

-แนวคิดที่ประยุกต์ใช้การแก้ปัญหาแบบอริยสัจ 4 จนมองเห็นทางดับทุกข์ ซึ่งจะต้องแก้ไขแบบองค์รวม โดยสะท้อนผ่านกิจกรรมที่ทำ 4 แผนกคือ

1. การอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและป่าต้นน้ำ
2. ปัจจัย เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ
3. พลังงานทดแทนและอนุรักษ์
4. การจัดการศึกษาที่พอเพียง

-เน้นแก้ไขที่ตัวมนุษย์โดยใช้หลักกรรมกลมกล่อมเกล้าให้ชาวบ้านได้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงของทุกข์ และทางออกของทางดับทุกข์

-เป็นผู้นำทางธรรมชาติทั้งทางธรรมและทางโลกอย่างแท้จริง เพราะพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ไม่เพียงแต่จะสอนหลักในการปฏิบัติ ให้ความรู้ ยังเป็นผู้ลงมือทำให้เห็นก่อน อีกทั้งยังปลูกฝังความอดทนให้กำลังใจแก่ชาวบ้านผู้บอบช้ำจากสภาพการณ์ต่างๆ อีกด้วย

การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องของพระอาจารย์ทั้งสองที่ได้มุ่งมั่นพัฒนาคน สักยภาพคน ยกกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเน้น ดิน น้ำ และป่า

ฉะนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปบทบาทพระสงฆ์ผ่าน 3 มิติดังนี้

1. มิติการดำเนิน โครงการและการขับเคลื่อนกิจกรรม
2. มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ
3. มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2.1. มิติการดำเนินโครงการและการขับเคลื่อนกิจกรรม

พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ได้ร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(กลุ่มเป้าหมาย)อย่างต่อเนื่องและสร้างความกระจ่างในการดำเนินโครงการกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์ฯ ให้เป็นที่รับรู้เข้าใจแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักและเป้าหมายรองของโครงการ มีการเตรียมโครงการตั้งแต่ก่อนทำ คาดการณ์ถึงผลที่อยากจะทำให้เกิดขึ้น แก่สภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติในทางบวก พร้อมทั้งแสวงหาปัจจัยที่เป็นทรัพยากรการจัดการ ตั้งแต่การเงิน แรงงาน การสนับสนุนเชิงนโยบายและปฏิบัติการด้วยความเข้าใจจากองค์กร และชุมชน มีการสร้างกลไกทางสังคมให้เกิดการมีส่วนร่วม จากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะช่วงที่ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(กลุ่มเป้าหมาย) แสดงความกระตือรือร้นสนับสนุนการ

ปฏิบัติงานตามกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเต็มใจ และร่วมแสดงความพึงพอใจ ภาคภูมิใจต่อผลของ
การดำเนินงาน

การสร้างโอกาสในการขับเคลื่อนขบวนการกิจกรรมต่างๆ นั้น พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป มี
สมรรถภาพสูงในการสร้างโอกาสขับเคลื่อนกระบวนการที่พัฒนาทั้งทางสังคม และทางธรรมชาติ
โดยเฉพาะระบบนิเวศวิทยาที่เป็นรากฐานของสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งสมรรถภาพนี้มีองค์ประกอบที่
เป็นส่วนผสมของความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ทักษะคติ ค่านิยม ความตั้งใจ และความเชื่อมั่นใน
ตนเอง จนก่อให้เกิดพฤติกรรมที่สร้างโอกาส ในการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนา ในระหว่างกลุ่ม
ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้นำชุมชน เกษตรกร ผู้นำ
ครอบครัว นักเรียนโฮมสกูล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4.2.2. มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ

จากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ชาวบ้านอมลอง กลุ่มผู้นำ นักเรียนโฮมสกูล สรุปได้ว่า
สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นมาก เพราะพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ได้ฟื้นคืนชีวิตแบบวิถี
พุทธให้กับชุมชน สังเกตได้จากที่ชาวบ้านตื่นมาทำบุญตักบาตรตอนเช้าทุกวัน มีการพึ่งเทศน์
ทุกวัน เพราะการตั้งวงกินเหล้าที่เคยมากในอดีตก็ลดลง ลูกหลานชาวบ้านที่เข้าเรียนโรงเรียนแบบ
โฮมสกูล ก็เหมือนเด็กเป็นคนใหม่ มีความรับผิดชอบ ชยัน ช่วยเหลืองานบ้านแบ่งเบาภาระพ่อแม่
ได้มากขึ้น ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้ากลับมามีความสุขที่แท้จริงอีกครั้ง

ส่วนเศรษฐกิจที่ยึดปฏิบัติตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียง ตามคำแนะนำของพระอาจารย์ทั้ง
2 รูป ก็เริ่มจะเห็นผลแล้ว คือใช้จ่ายน้อยลง แม้รายได้จะไม่มากเหมือนเมื่อก่อน แต่ก็อยู่ได้ อีกทั้ง
สุขภาพก็ดีขึ้น เพราะไม่ต้องใช้ยาสารเคมีในการกำจัดศัตรูพืช สามารถมีกินมีใช้ได้ตลอดปี และใน
ส่วนนี้พระอาจารย์ยังมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ชาวบ้าน ได้รู้จักกับการทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย
ประจำเดือน ซึ่งมีส่วนช่วยให้ชาวบ้านได้รู้ข้อจำกัดและแนวทางในการดำรงชีวิตประจำวันอย่างมาก

4.2.3. มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุปผ่านการมุ่งพัฒนาแบบครบวงจรทำเป็นองค์รวมทั้ง 4 แผนกดังนี้

แผนกที่ 1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าไม้ ต้นน้ำทำให้ป่ากลับคืนสภาพสมบูรณ์
มีแหล่งน้ำลำธารเพิ่มขึ้น สัตว์ป่าเริ่มกลับมา ได้อากาศที่บริสุทธิ์และสามารถป้องกันภัยทาง
ธรรมชาติได้ด้วย เช่น ภัยน้ำท่วม ภัยแล้ง เป็นต้น

แผนกที่ 2 บึงจัย 4 เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ ทำให้ดินกลับมาอุดมสมบูรณ์อยู่ในสภาพ
ดีอีกครั้ง มีการพึ่งพาระบบธรรมชาติที่เกื้อกูลกันมากขึ้น มีผลผลิตให้ได้กินได้ขายตลอดปี มี
ทรัพยากรที่หลากหลายและมีการจัดการวัสดุเหลือทิ้งอย่างเป็นประโยชน์ ทำให้ชุมชนประหยัดได้
อย่างมาก

แผนกที่3 พลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ทำให้ได้ใช้พลังงานที่สะอาดจากธรรมชาติ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เช่น จากน้ำมันไบโอดีเซล พลังงานจากการหมักมูลสัตว์(แก๊สชีวภาพ) เป็นการประยุกต์ใช้จากสิ่งที่ไม่มียาค่า ทำให้ประหยัดและใช้แล้วก็เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

แผนกที่4 การจัดการศึกษาที่พอเพียง (แบบตามอัธยาศัยหรือโฮม สคูล) เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นให้เป็นไปตามวิถีชีวิตเดิมของพ่อแม่ สามารถสืบต่ออาชีพของพ่อแม่ และพัฒนาให้ดีขึ้นได้ในอนาคต เป็นการประยุกต์ใช้แนวคิดทางเศรษฐกิจพอเพียง มาสอนให้เด็กมีความรู้ คู่คุณธรรม เมื่อมีความรู้ คู่คุณธรรมและเด็กรุ่นนี้ก็จะสืบสานต่อ และพัฒนาแนวคิดที่มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต้องอยู่กันแบบสมดุล พึ่งพาอาศัยกัน อันจะทำให้เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนได้ในอนาคตอย่างต่อเนื่องนั่นเอง

บทบาทหลักๆเหล่านี้หากจะให้เห็นจริงอย่างผู้วิจัยเห็น คงยากจึงแสดงให้เห็นจากบทสัมภาษณ์ชาวบ้านโดยผู้วิจัย เพื่อสนับสนุนบทบาทของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูปดังต่อไปนี้

“เพิ่งเริ่มปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรแบบพอเพียงได้เพียง 1 ปี เมื่อก่อนนั้นทำไร้สตรอเบอร์รี่ แล้วประสบปัญหาสตรอเบอร์รี่ที่ปลูกเป็นโรค ยาชินิดไหนก็เอาไม่อยู่ ต้นสตรอเบอร์รี่ตายหมด ประมาณ 1,000 ต้น ทำให้เป็นหนี้ ธ.ก.ส. 600,000-700,000 บาท เสียใจมากทั้งครอบครัว จนต้องให้ลูกชายทั้ง 2 คน (คนโตอายุ 22 ปี คนเล็กอายุ 16 ปี) ออกจากโรงเรียน ชีวิตช่วงนั้นเครียดมาก หาทางออกไม่เจอ จนตนเองได้มีโอกาสพบกับพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป และได้เข้าร่วมในกิจกรรมของโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ของทางวัดพระบรมธาตุคูดอยผาส้ม ก็เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่น เริ่มมีการอุดหนุนจากรายจ่าย เมื่อก่อนรายจ่าย 30,000 บาท ต่อเดือน ปัจจุบันเหลือเพียง 5,500 บาทต่อเดือน อีกทั้งตนเองและสามีก็มีสุขภาพที่ดีขึ้น เพราะไม่ต้องดิ้นรน ใช้ปุ๋ยเคมีที่ไร้สตรอเบอร์รี่ ข้าวของที่ต้องซื้อมาใช้ในชีวิตประจำวันก็ไม่ต้องซื้ออย่างเคย เช่น แชมพู, สบู่, น้ำยาล้างจาน, น้ำยาปรับผ้านุ่ม เพราะโครงการสอนให้เราทำเองได้ ลูกหมู, ลูกวัวที่เลี้ยงไว้ ก็เริ่มออกลูก ถึงแม้รายได้จะมีไม่มากเหมือนก่อน แต่รู้สึกว่าการครอบครัวรักกันมากขึ้น มีความสุขมากขึ้น แม้กระทั่งลูกคนเล็กพระอาจารย์ท่านก็ยังช่วยให้ได้เรียน และลูกก็จะเป็นคนดีขึ้น จากการที่พระอาจารย์ส่งลูกไปอบรม ลูกให้กำลังใจเราได้มาก ทุกวันนี้เริ่มมีเงินเก็บ และมีกำลังใจที่จะหาเงินมาใช้หนี้ธ.ก.ส. แล้ว ในส่วนตัวนับถือพระอาจารย์ทั้งสองรูปมาก พระอาจารย์เป็นคนดี ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ทำให้เราจากคนที่หมดแรงสู้ในชีวิตกลับฟื้นขึ้นมาเป็นคนใจเย็นมากขึ้น มีแรงสู้ชีวิต มีทางออกที่ดีจากพระอาจารย์ และที่ประทับใจมากๆ ก็คือการที่พระอาจารย์ไปเยี่ยมลูกที่โรงพยาบาล(ลูกคนเล็กที่ประสบอุบัติเหตุจนกลายเป็นคนพิการ) ให้ลูกกลับมามีกำลังใจพร้อมให้การช่วยเหลือส่งลูกให้ได้เรียนอย่างคนอื่น ๆ” (สัมภาษณ์ แม่สมศรี สาสุขจิต, 20 ตุลาคม 2553) และจากบทสัมภาษณ์ ของลุงอุดร สุโข (บางส่วน)

“ทำมาทุกอย่างแล้วไปไม่รอดมีแต่หนี้สิน แต่พอตัดสินใจลองทำศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับหลวงพ่อ ชีวิตเปลี่ยนทำผ่านไปครึ่งปีเริ่มเห็นผลคือมีผลผลิตจากการปลูกพืชหลายชนิดให้ได้กิน ได้ขายตลาด อีกทั้งหลวงพ่อยังส่งไปอบรมทำให้ได้ความรู้จนทุกวันนี้ยกระดับตนเองจนกลายเป็นวิทยากรได้บ้างแล้ว ส่วนหนี้สินที่เคยมีเริ่มหมดไป อีกทั้งยังมีเงินผ่อนรถมอเตอร์ไซด์ได้อีก (คิดว่าอีกไม่นานก็จะผ่อนได้หมด) ตอนนี้เชื่ออย่างสนิทใจเลยว่าเป็นทางรอดที่แท้จริงของตนเองและชาวบ้าน หรือแม้กระทั่งเกษตรกรทั่วทั้งประเทศไทย

บทบาทของหลวงพ่อนั้นมีทุกอย่างจริงๆ ทำกับเราทุกอย่างที่ศูนย์ฯ ทั้งพัฒนาดูแลทุกอย่าง แนะนำผู้หลักผู้ใหญ่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำให้หมู่บ้านเจริญ และตัวลุงเองก็ได้พัฒนาตนเองขึ้นไปมาก จนวันนี้บุคลิกเปลี่ยนไปมาก (ในทางที่ดี)” สัมภาษณ์ ลุงคร สุข โข, 21 ตุลาคม 2553

และผู้วิจัยยังทำการวิเคราะห์สรุปถึงการเปลี่ยนแปลงก่อนและระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อเป็นสิ่งชี้ย้ำให้เห็นถึงบทบาทพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปที่มีต่อชาวบ้านอมลองดังนี้ (ตาราง 1)

ตาราง 1 การเปลี่ยนแปลงก่อนและระหว่างการดำเนินโครงการ

ก่อนการดำเนินโครงการ	ระหว่างดำเนินโครงการ
<p>1.คน</p> <p>1.1 การมีส่วนร่วม</p> <p>ประชาชนอาศัยอยู่ภายในพื้นที่คิดแต่แสวงหาผลประโยชน์จากป่า ไม่เคยคิดว่าป่าจะหมดไป ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ต่างคนต่างมุ่งหน้าทำมาหากิน คิดถึงประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง</p> <p>1.2 ความตระหนัก</p> <p>ประชาชนในพื้นที่ดำเนินชีวิตตามวิถีทางที่ขาดความตระหนักถึงผลที่จะตามมาในภายหลัง ทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพทางการเกษตร ซึ่งเป็นการทำเกษตรแบบเคมีก่อให้เกิดผลกระทบในหลายๆด้าน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพกาย สุขภาพจิต</p>	<p>1.คน</p> <p>1.1 การมีส่วนร่วม</p> <p>ประชาชนภายในพื้นที่หันมาร่วมกันคิดร่วมกันทำ เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งจุดเริ่มต้นมาจากวัดที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณของชาวพุทธศาสนา เข้ามามีส่วนช่วยในการขัดเกลาจิตใจ และสร้างแนวคิด หาแนวทางใหม่ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ จนได้ร่วมกันทำกิจกรรมการสร้างฝาย พร้อมกับการปลูกป่า เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าต้นน้ำ ช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศเป็นการคืนทุนสู่ป่าให้สามารถให้ผลิดอกออกผลต่อไปได้ในอนาคต</p> <p>1.2 ความตระหนัก</p> <p>ประชาชนในพื้นที่เริ่มเกิดความตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง และมองเห็นถึงความเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผล และพร้อมที่จะทำการแก้ไขเพื่อให้ดีขึ้น ซึ่งได้ดำเนินตามทางที่พระอาจารย์ทั้งสองจากทางวัดพระบรมธาตุคุดอยผาสัมช่วยชี้ทางให้ ทำให้ขณะนี้มีความสุขกาย และสุขภาพจิตดีขึ้น</p> <p>1.3 ความรู้/ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ก่อนการดำเนินโครงการ	ระหว่างดำเนินโครงการ
<p>1.3 ความรู้/ความเข้าใจด้านสิ่งแวดล้อม</p> <p>ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสิ่งแวดล้อม มีแนวคิดว่าจะไปยังไหน ทรัพยากรไม่มีวันหมด ธรรมชาติจะสามารถสร้างขึ้นมาใหม่เองได้</p>	<p>มีความรู้ความเข้าใจที่จะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เริ่มมีการใช้ไป และหามาทดแทนคืนสู่ธรรมชาติ สร้างป่าพื้นบ้าน แหล่งอาหารชุมชน ร่วมกัน ดูแลเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น</p>
<p>2.สิ่งแวดล้อม</p> <p>2.1 ดิน</p> <p>เสื่อมสภาพเนื่องจากการทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว และมีการใช้สารเคมีต่างๆ ทั้ง ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี เกิดการตกค้างของสารพิษภายในดิน ไม่มีการบำรุงรักษาดินมีสภาพเสื่อมโทรม ส่งผลต่อการปลูกพืชผัก ผลผลิตที่ได้ลดน้อยลง ไม่คุ้มกับต้นทุนที่สูง เนื่องจากปัจจัยที่ใช้ในการผลิตทุกอย่างต้องจ่ายเงินซื้อไม่สามารถผลิตเองได้</p> <p>2.2 น้ำ</p> <p>ขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทั้งน้ำที่ใช้ในการทำการเกษตร และใช้ในการอุปโภคบริโภค พืชผลทางการเกษตรและแกระน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแสวงหาผลประโยชน์จากป่าไม้ ตัดไม้ทำลายป่า ทำให้</p>	<p>2.สิ่งแวดล้อม</p> <p>2.1 ดิน</p> <p>เกษตรกรหันมาใส่ใจในเรื่องของการปรับปรุงบำรุงดิน โดยการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำให้ดินเริ่มกลับมามีอินทรีย์วัตถุเพิ่มขึ้น ประกอบกับการหยุดใช้สารเคมี และปุ๋ยเคมี สภาพโครงสร้างของดินดีเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืช เหมาะแก่การปลูกพืช ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นกว่าเดิม</p> <p>2.2 น้ำ</p> <p>ชาวบ้านร่วมกับทางวัดดำเนินการแก้ไขปัญหาในเรื่องการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง โดยได้จัดสร้างฝายต้นน้ำกระจายตามจุดต่างๆ ที่ถูกคัดเลือกภายในบริเวณพื้นที่หมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการ ส่งผลให้ในฤดูแล้งลดความเดือดร้อนของชาวบ้านในเรื่องของการขาดน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค และน้ำใช้สำหรับทำการเกษตรได้ถึง</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ก่อนการดำเนินโครงการ	ระหว่างดำเนินโครงการ
<p>ขาดแหล่งดูดซับน้ำที่สำคัญ ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง</p> <p>2.3 ป่า</p> <p>ทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ถูกใช้ไปอย่างมากมาย เมื่อไม่มีรายได้ ต้องการเงินก็เข้าไปหากินจากป่า โดยการตัดไม้ขาย ล่าสัตว์ป่า ทำให้ป่าไม้มีจำนวนลดลงทรัพยากรในป่าลดลง</p>	<p>ร้อยละ 60</p> <p>2.3 ป่า</p> <p>ชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดยการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ที่ถูกทำลาย ซึ่งได้รับการสนับสนุนกล้าไม้สืบเนื่องมาจากการสร้างฝาย และได้กล้าไม้สำหรับปลูกป่าเพื่อเป็นธนาคารต้นไม้ มีความรักและหวงแหนทรัพยากรมากขึ้น มองเห็นถึงผลกระทบต่างๆหากป่าไม้ถูกทำลาย</p>
<p>3.ระบบเศรษฐกิจ</p> <p>ระบบเศรษฐกิจภายในครัวเรือนแย่เป็นผลมาจากการลงทุนในการประกอบอาชีพการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ประกอบกับการใช้สารเคมี ปุ๋ยเคมี ซึ่งมีราคาแพงและผลผลิตที่ได้ขายไปไม่คุ้มกับการลงทุน ก่อให้เกิดหนี้สินขึ้นมากมาย ชนิดของพืชที่ปลูกเกษตรกรส่วนใหญ่ มักจะปลูกคล้ายๆกัน ทำให้ผลผลิตที่ได้ขายไม่ได้ราคา</p>	<p>3. ระบบเศรษฐกิจ</p> <p>ประชาชนหันกลับมาทบทวน ผนวกกับแนวทางที่ได้รับจากพระอาจารย์ทั้งสอง ท่าน จึงเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต เปลี่ยนจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ ต้นทุนการผลิตลดลงมาก สุขภาพร่างกายปลอดภัย มีสภาพจิตใจที่ดีเนื่องจากไม่ต้องสร้างภาระหนี้สินเพิ่มจากเดิม ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ทำกิน เหลือแจกจ่าย และจำหน่าย หันมาผลิตปัจจัยการผลิตด้วยตนเองซึ่งล้วนแล้วแต่มาจากธรรมชาติ</p>
<p>4. รายได้</p>	<p>4.รายได้</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ก่อนการดำเนินโครงการ	ระหว่างดำเนินโครงการ
<p>รายได้น้อยแต่ค่าใช้จ่ายสูง ทำมาหากินขาดทุน เมื่อค่าใช้จ่ายสูงกว่า รายได้หนทางออกคือการกู้หนี้ยืมสิน ซึ่งในการกู้ยืมนำมาใช้จ่ายภายใน ครัวเรือนและลงทุนในการประกอบอาชีพการเกษตร</p>	<p>รายได้มีพอกินพอใช้ ไม่มีค่าใช้จ่ายที่เกินตัว เหลือกก็เก็บออมไว้ใช้ในยามจำเป็น ได้ ทยอยชดใช้หนี้สินที่ค้างคังโดยไม่ต้องคั้นรนไปหาหนี้ยืมสินเหมือนแต่ก่อน เศรษฐกิจภายในครัวเรือนดีขึ้น</p>
<p>5. การศึกษา</p> <p>ผู้ปกครองส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อในตัวเมืองเพราะคิดว่าบุตรหลาน จะได้รับการศึกษาที่ดีเรียนจบมีงานทำที่ดีไม่ต้องมาประกอบอาชีพ ทางการเกษตรให้ลำบาก ละทิ้งบ้านเกิด ขาดผู้สืบทอดในการประกอบ อาชีพทางการเกษตร เกิดปัญหาภาระหนี้สินจากการกู้เรียนเพื่อ การศึกษาเรียนไม่จบ ประชาชนในหมู่บ้านขาดการศึกษา ขาดความรู้ ในการประกอบอาชีพ</p>	<p>5. การศึกษา</p> <p>ผู้ปกครองเริ่มมีความตระหนัก เห็นความสำคัญของอาชีพตนเองเกิดการปลุกฝังให้ บุตรหลานรักในบ้านเกิดและอาชีพทางการเกษตร มีผู้ปกครองมอบหมายให้ทาง โรงเรียนโสมสกูลเป็นผู้จัดการศึกษาให้ ได้เรียนรู้พร้อมการปฏิบัติจริง โรงเรียนได้ มีหลักสูตรในการเรียนการสอนสำหรับผู้ปกครองให้มีความรู้ความเข้าใจในแนว ทางการประกอบอาชีพมากขึ้น</p>

4.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมบ้านอมलग ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

ในประเด็นนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยภายในกับปัจจัยภายนอก ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม บ้านอมलग ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ อธิบายได้ดังต่อไปนี้

4.3.1 ปัจจัยภายใน ประกอบด้วยตัวบุคคล ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม สถาบันครอบครัว ระบบความเชื่อ ความศรัทธาในสถาบันศาสนาของชาวบ้าน ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม บรรยากาศในการทำงาน และการเงินภายในศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดบรมธาตุคอกยผาส้ม อธิบายได้ดังนี้

1.1) ตัวบุคคล จากประวัติส่วนตัวของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป

จากประวัติส่วนตัวของพระอาจารย์ทั้งสองรูป มีอิทธิพลอย่างมากต่อความน่าเชื่อถือของประชาชนโดยสรุป 3 ประเด็น

1.ความเป็นพระสงฆ์

นับเป็นความได้เปรียบทางการพัฒนาอย่างมาก เพราะว่าจากประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านชาวบ้านมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามาช้านาน มีความเคารพในตัวพระสงฆ์อย่างมากอยู่แล้ว ศรัทธาที่ตนเองที่เป็นแรงจูงใจ ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อันส่งผลต่องานในแต่ละกิจกรรมของศูนย์ ให้ดำเนินไปได้เร็ว และได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

2.บุคลิกส่วนตัว/ความรู้ความสามารถ

จากประวัติส่วนตัวของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ก็เป็นสิ่งยืนยันแล้วในระดับหนึ่งว่า ท่านพระอาจารย์มีความรู้ความสามารถที่ดีเพียงใด และจากการได้ร่วมพูดคุยสนทนาธรรม และศึกษาดูงานในกิจวัตรประจำวันของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ของตัวผู้วิจัยเองก็ให้เห็น บุคลิกส่วนตัวที่ทั้งมีความเป็นผู้นำ ชยัน และมีระบบการทำงานที่เป็นระเบียบในแบบฉบับของตัวเอง (ดังจะกล่าวในหัวข้อกระบวนการทำงานและวิธีการจัดการโครงการต่อไป)

3.ความคิดโดยใช้อริยสัจ 4 ร่วมออกแบบเนื้อหาโครงการที่มีตัวกิจกรรม 4 แผนก เน้นกรอบการขับเคลื่อนการพัฒนา ได้แก่ แผนกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ แผนกปัจจัย 4 เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ แผนกพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน และแผนกการจัดการศึกษาที่พอเพียง

1.2) สื่อที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ได้มีการประยุกต์ใช้ทั้งศาสตร์ และศิลป์ ในการออกแบบสื่อ
แยกเป็น

-ศาสตร์

-แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

-แนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนา อริยสัจ 4, สัมมาทิฐิ

-ศิลป์

-จัดทำสื่อการเรียนรู้

-การถ่ายทอดจากแนวคิด การบรรยาย การปฏิบัติจริง

-การหยิบยกปรากฏการณ์ในชีวิตประจำวันของชุมชน และกลุ่มเป้าหมายมาเป็นสื่อการเรียนรู้และถ่ายทอด เช่น การเลี้ยงสัตว์ ขยะ น้ำมันเชื้อเพลิง และปัญหาต่างๆ เป็นต้น

-การพากลุ่มเป้าหมายไปอบรม ดูงาน แลกเปลี่ยนทัศนคติกับกลุ่มคนต่างพื้นที่ที่ได้ทำตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาก่อน

-ใช้กลุ่มคนเป้าหมายเริ่มทำให้คนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เกิดแรงจูงใจและเข้าใจถึงผลจากการปฏิบัติจริง (เป็นการจุดชนวนระเบิดจากภายใน โดยใช้กลุ่มคนเป้าหมายเป็นชนวน)

1.3) สถาบันครอบครัวระบบความเชื่อความศรัทธาในสถาบันศาสนาของชาวบ้าน

ชาวบ้านในหมู่บ้านอมลองมาจากการผสมผสานกันระหว่าง คนลื้อกับคนกะเหรี่ยง และคนเมือง แต่ครอบครัวก็อยู่กันอย่างพี่น้อง ครอบครัวก็อยู่กันอย่างคนทั่วไปอย่างชุมชนชนบททางภาคเหนือ ส่วนความเชื่อความศรัทธาในสถาบันศาสนาของชาวบ้านนั้นก็มีมาก เพราะมีความผูกพันกับวัดมายาวนานกว่า 260 ปี เมื่อก่อนคนยังเรียนกันที่วัดด้วยซ้ำ ประกอบกับหมู่บ้านมีจุดรวมใจทางพระพุทธศาสนาที่มากกว่าหมู่บ้านในแถบเดียวกัน คือมีทั้ง วัดอมลองและวัดพระบรมธาตุคอดอยผาส้ม ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตจึงเน้น ไปตามวิถีพุทธอยู่ค่อนข้างมาก

1.4) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

จากบริบทของชุมชนบ้านอมลอง มีทั้งประเพณี การเคารพห่อเจ้านาย วันสงกรานต์ งานสลากภัต งานสงน้ำพระบรมธาตุคอดอยผาส้ม แม้จากข้อมูลจะเห็นว่าชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับผี แต่ในทุกๆกิจกรรมก็จะมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้าไปด้วย อีกทั้งความเชื่อบางอย่างก็มีผลต่อการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อีก เช่น ความเชื่อในเจ้าป่าเจ้าเขา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลต้นน้ำของหมู่บ้าน เป็นต้น และเนื่องจากในหมู่บ้านเป็นคนไทลื้อกับกะเหรี่ยงรวมอยู่ด้วย ดังนั้นจึงมีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับการเกษตร เช่น การทำนาของชาวกะเหรี่ยง จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความทรงจำร่วมกันกับอดีตที่เคยมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียง ได้เป็นอย่างดี

1.5) บรรยากาศในการทำงาน

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมผัสและร่วมอยู่ในบรรยากาศในการทำงาน ผลจากการสังเกตพบว่าเป็นบรรยากาศที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยผู้บริหาร โครงการของศูนย์ฯ (พระนักพัฒนา 2 รูป) มีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการทำงานร่วมกัน จนทำให้เกิดกระบวนการของการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย การให้ความร่วมมือ ความเกรงใจต่อพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป อันเป็นเหตุให้ทุกคนไม่ละทิ้งการปฏิบัติหน้าที่ของตน ซึ่งในการทำงานนั้นผู้วิจัยได้สรุปว่า ด้วยความเป็นพระสงฆ์ของพระนักพัฒนา มุ่งใส่ใจเข้าทำงานทำให้ชาวบ้านเขาเห็นก่อน เน้นให้ไม่เน้นเอา พอทำงานร่วมกันเสร็จต้องมีการพูดคุยกันสร้างอุดมการณ์ร่วมกัน และที่ขาดไม่ได้เลยซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการทำงานคือ บารมีเดิมของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูปนั่นเอง เพราะก่อนที่จะมาทำการก่อตั้งศูนย์ฯ ก็ได้มีโอกาสร่วมกันบูรณะวัดพระบรมธาตุคอยผาสัมด้วยกับกับชาวบ้านมาก่อน จึงเกิดเป็นความแน่นแฟ้นทางจิตใจ ร่วมกับชาวบ้านเพราะเหนื่อยและลำบากร่วมกันมา

1.6) การเงินภายในศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงวัดพระบรมธาตุคอยผาสัม

การเงินเป็นปัจจัยที่สำคัญของการบริหารจัดการ โครงการของศูนย์ฯ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการร่วมมือจากชุมชนและกลุ่มเป้าหมายทั้งจากการบริจาค แรงงานสนับสนุน ค่าอาหาร ค่าวัสดุอุปกรณ์ สำหรับกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนค่าแรง ทางผู้วิจัยเองไม่พบว่ามีมีการจ่ายค่าจ้างเป็นเงิน โดยตรงสำหรับในการจัดและทำกิจกรรม อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนจากหลายองค์กรภาคส่วนหรือจากชุมชนเอง ผู้วิจัยอาจคิดเป็นมูลค่าได้ในเชิงของการมีส่วนร่วมในการะหรือ In-kind Contribution

4.3.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ งบประมาณสนับสนุน แหล่งทุน ทั้งด้านการเงิน บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ เครือข่ายชุมชน การสนับสนุนจากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม นับว่าเป็นส่วนสำคัญสำหรับการบริหารจัดการศูนย์ฯ การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอยผาสัม ให้มีประสิทธิภาพนั้นจะประกอบไปด้วย

ผู้ให้การสนับสนุนหลัก

-บริษัท Toyota Motor แห่งประเทศไทย

-ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาแผ่นดินเชิงคุณธรรม

ผู้ให้การสนับสนุนตามกิจกรรม 4 แผนกคือ

1.ด้านการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร ด้วยโครงการ พลิกฟื้นผืนป่า ด้วยพระบารมี โดยมีการสร้างฝายชะลอน้ำ สนับสนุนโดยโครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำลำธาร(Check Dam) และแฝก อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ เพื่อนุรักษ์ต้นน้ำและรักษาความชุ่มชื้นและเป็นแนวป้องกันไฟเปียก

โดยได้รับการสนับสนุนจากกองทัพภาคที่3, กองกำลังผามเมือง, กรมทหารราบที่7 ค่ายกาวิละ, พล.ท. วิบูลย์ศักดิ์ หนีพาล มทก.2 กองกำลังสุรนารี, ท่านพล.ต.พิเชษฐ วิสัยจร มทก.4, ท่านพล.ต. สุวรรณ มาติก ประธานคณะทำงาน โครงการรณรงค์สร้างฝายต้นน้ำขนาดเล็ก(Check Dam) และแฟกอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ, ผอ.เพทาย ประทุมทอง ที่ปรึกษากองกำลังผามเมือง, พ.ท.วิสูตร ชัยเจริญ และดร.ประมุข เพ็ญสุด จากสวนพฤกษศาสตร์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์, บริษัทปูนซีเมนต์นครหลวง, คุณมงคล คงสุขจิร บริษัทเพปบริคแลนด์, โครงการหลวงปางคะ, ศูนย์วิจัยข้าวสะเมิง, มหาวิทยาลัยแม่โจ้เชียงใหม่, อุทยานแห่งชาติขุนขาน และข้าราชการพลเรือนทุกกรมกอง

2.ด้านการพึ่งพาตนเองด้านการเกษตรอินทรีย์ ทำน้ำยาอเนกประสงค์โดยใช้เทคโนโลยีชีวภาพ และชะยะวิทยา เช่นการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำยาฮอร์โมนต่างๆ ยาขับไล่แมลง การแยกและกำจัดขยะอย่างถูกวิธี โดยได้รับการสนับสนุนจาก โครงการชีววิถีโดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, บริษัทปรีนเซส ฟู้ดส์ จำกัด, บริษัทฟาร์มหมูVPF และชมรมเพื่อนช่วยเพื่อน

3.ด้านการอนุรักษ์พลังงานและพลังงานทดแทน ไปโอดีเซล จากทานตะวัน สนับสนุนโดยการสนับสนุนจาก ท่าน ดร.ณัฐพล อัยภูธร กลุ่มโรงน้ำตาลไทยรุ่งเรือง, และโครงการอนุรักษ์พลังงานในวัด ดร.พานิช พงศ์พิโรดม อธิบดีกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน(พพ.) กระทรวงพลังงาน, ศูนย์วิจัยพืชไร่นครราชสีมา, วัดพยัคฆารามสุพรรณบุรี, คุณนนท์ กักดี บริษัท สุนัขกรู๊ป และมหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่ ให้การสนับสนุน

4.ด้านการจัดการศึกษารูปแบบใหม่ โดยการบูรณาการ 8 สาระการเรียนรู้เข้าสู่บริบทชุมชนของตนเอง โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงและไอซีที มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างแท้จริง ได้รับความสนับสนุนจากสำนักพัฒนาวัดกรรม กระทรวงศึกษาธิการและโรงเรียนสังกัด สพฐ.เครือข่ายบริหารการวิจัยภาคเหนือตอนบน, วิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่, มูลนิธิดร.พิเชณี โปธารามิก เพื่อเด็กและคนชราและมหาวิทยาลัยนอร์ท เชียงใหม่

ผู้ให้การสนับสนุนโดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่ตั้งโครงการศูนย์ฯ

-การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

-ตัวชุมชน ได้แก่ บ้านอมลอง รวมถึงเครือข่ายชุมชนที่เข้าร่วมในบางกิจกรรมที่ทำร่วมกันได้ ประกอบด้วย บ้านอมลอง บ้านห้วยบง บ้านแม่สาบ บ้านยังเมิน บ้านบ่อแก้ว บ้านแม่โต บ้านแม่แพะ บ้านปางเดิม บ้านจิวเต่า บ้านอังกาย บ้านแม่ยางห้า บ้านทรายมูล และบ้านแม่ขาน

-การสนับสนุนด้วยแรงงาน เงิน วัสดุอุปกรณ์ In-kind Contribution จากประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ประเภทผู้ปกครอง และกลุ่มเป้าหมายที่ร่วมกิจกรรมต่างๆ

การสนับสนุนด้านการประเมินผลโครงการต้นแบบบูรณาการสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน วัดพระบรมธาตุคออผาสัม โดยบริษัทโตโยต้า มอเตอร์ประเทศไทยจำกัด และสำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศ.ดร. อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ อ.สิริลักษณ์ วรรณพงษ์ ศ.สุรพล คำวิหกุล ศ.ดร.ต่ายเซียงฉี นางอรกานต์ ไชยยา นางบานจิตร สายรอกำ น.ส.สิริรัตน์ ชนะญาติและ น.ส. อุษา ยาสิทธิ์

4.4 กระบวนการและเทคนิคของพระสงฆ์ในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

ศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง มีการขับเคลื่อนกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่วางไว้คือการสร้างชุมชน (บ้านอมลอง) ให้เข้มแข็งโดยมีการขยายแนวคิด โดยผ่านกิจกรรมการสร้าฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ซึ่งเน้นการสร้างชุมชนบ้านอมลองบริเวณห้วยบง ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบสามารถพัฒนาศักยภาพเป็นศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยทางศูนย์การเรียนรู้เริ่มด้วยกิจกรรมเสวนาพูดคุย ปรับทุกข์และตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นความคิดให้แก่นักชาวบ้าน ได้ถูกคิดรู้จักตัวเอง ทั้งด้านปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่และทางออกในการแก้ปัญหา ซึ่งเกิดจากความเมตตาสงสารชาวบ้าน พระอาจารย์สรยุทธและพระอาจารย์สังคม จึงได้เชื่อมโยงให้เห็นภาพร่วมกัน จากนั้นเพื่อสร้างความมั่นใจให้ชาวบ้านพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปได้ใช้หลัก “จับมือทำและทำให้เห็น” เริ่มให้ชาวบ้านทำกิจกรรมที่สามารถพึ่งตนเอง เพื่อนำไปสู่การลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เช่นการทำน้ำยาอเนกประสงค์ การลดค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิต เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยอินทรีย์การทำน้ำมันไบโอดีเซล การทำเกษตรอินทรีย์ จากนั้นพยายามเพิ่มความเชื่อมั่นในแนวทางในการเปลี่ยนวิถีสู่เศรษฐกิจพอเพียง โดยการพาไปศึกษาดูงานตามศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ เช่นการศึกษาดูงาน โครงการพิเศษสวนเกษตรเมืองภายในองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ศูนย์ฝึกอบรมกิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง และศูนย์เรียนรู้การจัดการลุ่มน้ำตามรายพ่อเศรษฐกิจพอเพียงแม่สิน ทำให้แก่นักชาวบ้านเกิดความมั่นใจในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตมากขึ้น และประกอบกับทางศูนย์การเรียนรู้และคณะทำงานชาวบ้านที่หัวใจสู้กล้าที่จะเปลี่ยนวิถีสู่ความพอเพียง เริ่มมีการสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน ให้เป็นรูปธรรมได้แก่

1. ฐานคนรักน้ำ เรื่องฝายต้นน้ำลำธาร/การใช้หญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ
2. ฐานคนรักป่า เรื่องป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง/ธนาคารต้นไม้
3. ฐานคนรักแม่ เรื่องการฟื้นฟูสภาพดินให้มีชีวิต/การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ/จุลินทรีย์ต่างๆ
4. ฐานคนมีน้ำยา เรื่องการทำน้ำยาชะล้างอเนกประสงค์/แชมพู/สบู่/ฮอร์โมนต่างๆ
5. ฐานคนเอาถ่าน เรื่องการเผาถ่านและน้ำส้มควันไม้

6. ฐานคนมีไฟ เรื่องแก๊สชีวภาพ/ไบโอดีเซล
7. ฐานคนเลี้ยงสัตว์ เรื่องการเลี้ยงหมูหลุม/เลี้ยงแพะนม/เปิดไข่ ไก่ไข่
8. ฐานคนทำนา เรื่องการทำนาอินทรีย์/ปุ๋ยพืชสดร่วมกับนา
9. ฐานคนพอยู่พอกิน เรื่องการเกษตรผสมผสาน/การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ/การขายพันธุ์พืช

ซึ่งกว่าชาวบ้านจะเปลี่ยนความคิดความเชื่อของแกนนำชาวบ้านได้ ต้องอาศัยหลากหลายกระบวนการ ทั้งการประชุมระดมสมองการศึกษาดูงานนอกสถานที่ การเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตร พัฒนาการพัฒนาพฤติกรรมสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง จนนำไปสู่แนวทางการสร้างกระบวนการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1) กระบวนการจุดประกายความคิดและสร้างแกนนำชาวบ้านในพื้นที่

กระบวนการเปลี่ยนความคิด ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญอาศัยแค่เวทีการพูดคุยก็ยังไม่สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นได้ ศูนย์การเรียนรู้จึงออกแบบกิจกรรมเริ่มจากการจุดประกายความคิด เริ่มจากพาแกนนำชาวบ้านไปดูสถานที่จริง โดยการไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ ณ โครงการพิเศษสวนเกษตรเมืองฉายในองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราช ในระหว่างที่ 20-21 มิถุนายน 2551 ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเปิดเวที แลกเปลี่ยนแนวคิดถึงปัญหาเศรษฐกิจและจิตใจ ที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน รวมไปถึงการแก้ปัญหา ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีเริ่มมีความสนใจค้นหาทางออก ซึ่งการทำเกษตรพึ่งพาตนเองก็เป็นอีกทางเลือก ที่แตกต่างจากวิธีการทำเกษตรที่ชาวบ้านคุ้นเคยมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทั้งปุ๋ยเคมี ฮอร์โมน ยาฆ่าแมลงต่างๆ จากบทสรุปตรงนี้ทำให้ชาวบ้านที่คิดตาม เกิดการตั้งคำถามเปรียบเทียบและทบทวนตัวเอง ในวิธีการทำเกษตรเพื่อขายหรือ เศรษฐกิจตาโต ที่มีผู้รู้หลายท่านได้ให้คำอธิบายไว้ และเมื่อเริ่มทำในช่วงแรกก็ได้ผลดีแต่ต่อมาชาวบ้านเริ่มประสบกับปัญหาที่ยังแก้ไม่ได้โดยเพียงลำพัง ทั้งปัญหาที่เกิดจากภาวะความเสี่ยงของราคาพืชผลทางการเกษตรที่ไม่แน่นอน ค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทุกปี จะเห็นได้ว่าแม้เวลาจะผ่านไปหลายปี แต่ราคาพืชผลทางการเกษตรขยับขึ้นเล็กน้อย แต่ในทางตรงกันข้ามราคาทางเกษตรที่ไม่แน่นอน ค่าใช้จ่ายต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นทุกปี นี่คือเหตุผลที่ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ทำไมเกษตรกรถึงต้องรับชะตากรรมภายใต้คำขวัญ “โง่ จน เจ็บ” ในปัจจุบัน ทั้งปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพ นี่คือละครฉากสุดท้ายตอนอวสานของเกษตรกรที่ผ่าน และนอกจากเวทีเสวนาแล้วชาวบ้านยังได้ศึกษาดูงาน และทดลองฝึกทำน้ำจุลินทรีย์ การทำฮอร์โมน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และการทำน้ำยาอเนกประสงค์ต่างๆ ผลที่ได้รับคือทำให้ชาวบ้านเริ่มมีความตื่นตัวมากขึ้น จนกลายเป็นที่มาของการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ สู่เศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านอมลอง และผลเกิดขึ้นที่เป็นรูปธรรม คือคณะทำงานศูนย์การเรียนรู้ร่วมกับแกนนำชาวบ้านเริ่มมีการ

รวมกลุ่ม แล้วยำความรู้อุตรต่างๆ ทั้งการทำจุลินทรีย์ การทำฮอร์โมน การทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และการทำน้ำยาอเนกประสงค์ โดยเริ่มจากทำเองเพื่อใช้กันเองภายในกลุ่ม

2) กระบวนการเติมพลังความเชื่อมั่นสู่เศรษฐกิจพอเพียง

เพื่อเป็นการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมของแกนนำชาวบ้านอมลอง ทางศูนย์การเรียนรู้ได้จัดกิจกรรมให้แกนนำชาวบ้านเข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตร “การพัฒนาวิถีชีวิตสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง” ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้องในระหว่างวันที่ 1-5 กรกฎาคม 2551 ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่ากับประสบการณ์ชีวิตที่ชาวบ้านได้รับ จากการไปครั้งนี้ล้วนเป็นประเด็นที่ช่วยต่อยอดวิถีทางสู่ความพอเพียง ผ่านกิจกรรมที่หลากหลายรูปแบบ ทั้งกิจกรรมเวทีการเปิดสมองบ่งหนองความคิด ทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชัดเจน คือการทำเศรษฐกิจพอเพียง ต้องมีการพัฒนาเป็นขั้นตอนซึ่งมีพัฒนาการอยู่ 4 ขั้นตอนนี้

ขั้นที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานต้องมีความพอเพียง 4 ประการคือกินพอ ใช้อพอ อยู่พอ และร่มเย็นพอ

ขั้นที่ 2 การให้

ขั้นที่ 3 เก็บรักษาและแปรรูป

ขั้นที่ 4 ขยาย

โดยมีการเชิญท่านอาจารย์วิวัฒน์ ศัลยกำธร ประธานมูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ มาเป็นผู้จุดประกายความคิดให้กับกลุ่มกิจกรรมธรรมชาติคอยผาส้ม

เมื่อชาวบ้านเริ่มมีความเข้าใจ ในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ยังได้ทราบถึงหัวใจสำคัญ ที่จะนำพาชาวบ้านก้าวสู่การพึ่งตนเอง และพัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ “คิดให้ชัด ปฏิบัติให้แน่น” ปฏิบัติให้แน่นผ่านนำหลักการดำเนินชีวิตอยู่ 3 อย่างคือ

- 1) หลักปรัชญาความพอเพียง คือหลัก 4 ได้แก่ กินพอ, ใช้อพอ, อยู่พอ, ร่มเย็นพอ
- 2) หลักกิจกรรมธรรมชาติ คือ เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช, ห่มดินไม่เปลือยดิน
- 3) หลักการบริหารจัดการ คือการจัดการให้เป็น และการจัดการเป็นขั้นตอน การวางแผน การแบ่งงาน, การสั่งการให้ชัด

หลังจากจบเวทีแลกเปลี่ยน มีแกนนำชาวบ้านหลายคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า เท่าที่ผ่านมา มีหลายหน่วยงานลงไปผลักดันให้ชาวบ้านในพื้นที่ น้อมนำเอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต แต่ปรากฏว่าไม่ไปถึงไหน เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านได้แค่หลักเทคนิคการจัดการพื้นที่ แต่พอวันนี้เริ่มเห็นภาพชัดมากขึ้น และชาวบ้านเริ่มเห็นทิศทางที่จะก้าวเดินไปข้างหน้า สู่หนทางแห่งความพอเพียง โดยการสร้างฐานให้มั่นคง และพัฒนาเป็นขั้นตอน จึงสามารถสร้างความมั่นคงยั่งยืนได้

จากนั้นแกนนำยังได้เรียนรู้บทเรียน จากวิทยากรหลายท่านที่มาแลกเปลี่ยน ได้เล่าถึงเส้นทางชีวิต กว่าจะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้รู้ในวันนี้ จะต้องเรียนรู้อะไรบ้างที่ผ่านมา เวทีตรงนี้ช่วยให้ชาวบ้านเริ่มมองลงในรายละเอียด ในการจัดการชีวิต ซึ่งเริ่มให้ชาวบ้านสำรวจสิ่งที่ควรจะทำ 5 เรื่องและเรื่องที่ต้องจัดการอยู่ 5 เรื่องคือ

ตาราง 2 การจัดการชีวิตโดยการสำรวจสิ่งที่ควรทำ

เรื่องควรทำ 5 เรื่อง	เรื่องควรจัดการ 5 เรื่อง
1) รู้ตัวเอง	1) จัดการเรื่องข้าวทั้งระบบ
2) รู้ปัญหา	2) จัดการเรื่องอาหาร
3) รู้ทรัพยากร	3) จัดการเรื่องให้ใช้
4) รู้จักชีวิต	4) จัดการสุขภาพ
5) รู้การจัดการชีวิต	5) จัดการทรัพยากรธรรมชาติ

แกนนำชาวบ้านหลายคนบอกว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ชาวบ้านควรทำและควรจัดการให้เป็น เพื่อที่จะสามารถวางแผนกำหนดชะตาชีวิตตัวเองได้ ไม่ใช่คิดเอาแต่จะได้อย่างเดียว โดยทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้เงิน เนื่องจากวิถีชีวิตที่ผ่านมาของชาวบ้านหลายคน ทุกคนหลงใหลมุ่งสู่การสร้าง ความมั่งคั่งร่ำรวย (เงิน) ให้กับตนเองครอบครัว โดยพื้นฐานความเชื่อว่าเป็นเงินซื้อความสุขได้ แต่มันสามารถสร้างได้โดยการพึ่งตนเอง เป็นหลักอยู่แบบเกื้อกูลกันในชุมชน และก้าวสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริง

หากสรุปกระบวนการทำงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง บ้านอมลอง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ตามแผนผังการทำงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง ดังแสดงตาม (ภาพ 5) ดังนี้

ภาพ 4 กระบวนการทำงาน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน วิธีการจัดการ โครงการ/กิจกรรม
แผนผังกระบวนการทำงานวิธีการจัดการ โครงการ/กิจกรรมของศูนย์ฯ

-อธิบายกระบวนการในการทำงาน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน วิธีการจัดการ โครงการ/กิจกรรม ตามแผนภาพได้ดังนี้

พระอาจารย์สรยุทธ ชยปัญญา จะคอยทำการบริหารจัดการเชิงนโยบายในส่วนของการวางแผนงานต่างๆ พร้อมทั้งคอยติดต่อประสานงาน และหางบประมาณสนับสนุนกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะทำการพูดคุยร่วมกันวางแผนกับพระอาจารย์สังคม ธนปัญญา ซึ่งจะมีบทบาทอย่างมากในการปฏิบัติการเชิงลึก ให้โครงการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ต้องคอยทำให้ชาวบ้านเห็น จับมือชาวบ้านทำ คอยผลักดัน กระตุ้น ชาวบ้าน โดยจะมีทีมงานภายในศูนย์ฯ คอยให้ความช่วยเหลือด้านการติดต่อประสานงานกับเครือข่าย จัดกิจกรรมเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูล และเป็นครูสอนใน Home school ส่วนบุคคลที่จะคอยช่วยเป็นแกนนำชาวบ้าน คือ อดีตพ่อหลวงบ้านอมลอง พ่อด้วง คำสุข(ปัจจุบันพ.ศ.2553 เป็นรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาว) จะคอยช่วยสนับสนุนงานภายในโครงการของศูนย์ฯ ทั้งเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน และเรื่องช่วยเหลือในส่วนที่ไม่สะดวกเชิงการเมือง เช่น กรณีให้การสนับสนุนจดทะเบียนเป็นวัดร้างในส่วนของ วัดพระบรมธาตุคอยผลักดันกับทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ส่วนในตัวโครงการของศูนย์ฯ จะมีรูปแบบกิจกรรมอยู่ 4 แผนกใหญ่ๆ คือ

1.แผนกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ ซึ่งถือเป็นทุนทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน โดยการสร้างฝายชะลอน้ำ(Check Dam) เพิ่มความชุ่มชื้นในผืนดิน ป้องกันไฟป่า ป้องกันการบุกรุกทำลายป่า โดยการปลูกต้นไม้ในใจคน การปลูกต้นไม้ใช้หนี้กับธนาคารต้นไม้ โดยการปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ตามแนวพระราชดำริคือ พอลู่อู พอกิน พอลู่อู และพอลู่อู

2.แผนกปัจจัย4 เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ จะเน้นการฟื้นคืนชีวิตให้กับดิน โดยให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรของชุมชน ให้นำมาทำการเกษตรอินทรีย์ การทำเกษตรแบบผสมผสาน และมีการจัดการวัสดุที่เหลือทิ้งอย่างถูกวิธี ด้วยการประยุกต์ใช้วิทยาการสมัยใหม่ มีการทำน้ำยาเอนกประสงค์ เช่น แชมพู เป็นต้น

3.แผนกพลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงาน เน้นการใช้พลังงานอย่างคุ้มค่า โดยมีการรวบรวมน้ำมันเก่าที่ใช้แล้วมาบำบัด เพื่อทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล รวมถึงการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกดอกทานตะวัน และสบู่ดำเพื่อผลิตเอาน้ำมัน ยิ่งไปกว่านั้นการใช้พลังงานสะอาดจากธรรมชาติ เช่น พลังงานจากลมรวมไปถึงการหมักมูลสัตว์เพื่อผลิตเป็นแก๊สชีวภาพ ก็เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในแผนกนี้

4.แผนกการจัดการศึกษาที่พอเพียง โดยการบูรณาการสาระการเรียนรู้แต่ละมาตรฐานของช่วงชั้นต่างๆ ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ ให้สอดคล้องกับบริบทและ

วิถีชีวิตของชุมชน โดยทางศูนย์ได้ขอจัดการศึกษาแบบตามอัธยาศัย หรือ โฮมสกูลให้แก่บุตรหลานของชาวบ้านในชุมชน เพื่อให้มีการเรียนรู้จนได้ความรู้จริงๆ จบออกมาสามารถทำงานสืบต่ออาชีพพ่อแม่ และดูแลรักษามรดกที่ดินของบรรพบุรุษเอาไว้ให้ได้ เป็นการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ พ.ร.บ.42 ปรับปรุง 45 คือให้เด็กเป็นคนมีความรู้ อยู่เป็นสุขได้ในสังคมอย่างแท้จริง

ในส่วนของสามแผนกแรก (1-3) จะถูกนำไปปฏิบัติจริงโดยสะท้อนผ่านกิจกรรมฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) ฐานคนรักขี้เถ้า เรื่องฝ้ายต้นน้ำลำธาร/การใช้หญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ
- 2) ฐานคนรักขี้ป่า เรื่องป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง/ธนาคารต้นไม้
- 3) ฐานคนรักขี้แม่ เรื่องการฟื้นฟูสภาพดินให้มีชีวิต/การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ/จุลินทรีย์ต่างๆ การห่มดินด้วยฟางข้าวหรือวัสดุอื่นที่มีตามท้องถิ่น และปลูกหญ้าแฝกเพื่อการปรับปรุงบำรุงดินตามแนวทางของพ่อหลวง
- 4) ฐานคนมีน้ำยา เรื่องการทำน้ำยาอเนกประสงค์/แชมพู/สบู่/สอร์โมนต่างๆ
- 5) ฐานคนเอาถ่าน เรื่องการเผาถ่านและเก็บน้ำส้มควันไม้
- 6) ฐานคนมีไฟ เรื่องแก๊สชีวภาพ/ไบโอดีเซล
- 7) ฐานคนเลี้ยงสัตว์ เรื่องการเลี้ยงหมูหลุม/เลี้ยงแพะนม/เป็ดไข่ ไก่ไข่
- 8) ฐานคนทำนาอินทรีย์ เรื่องการทำนาข้าวอินทรีย์/ปุ๋ยพืชสดร่วมกับนา
- 9) ฐานคนพออยู่พอกิน เรื่องการเกษตรผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก/การเพาะเห็ดชนิดต่างๆ/การขยายพันธุ์พืช

ส่วนแผนกที่ 4 แผนกการจัดการศึกษาที่พอเพียงจะถูกสะท้อนผ่านการดำเนินงานของการจัดการเรียนการสอนแบบ Home school นั่นเอง

ในท้ายที่สุดของโครงการก็มุ่งหวังที่จะเห็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อยกระดับตัวเองให้เป็นผู้รู้จริงในสายงานนั้นๆ อันจะเป็นแบบแผนต้นแบบแก่ชาวบ้านกลุ่มอื่นที่เขาสนใจ และในส่วนของเด็กนักเรียนของ Home school ก็เช่นกัน มุ่งหวังให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนแบบ Home school เพื่อการพัฒนาตนเองให้เป็นไปแบบใช้ความรู้คู่คุณธรรม และนำสิ่งที่เรียนไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน หรือในสังคมต่อไป

จากกระบวนการทำงานที่กล่าวมาข้างต้นนั้น สามารถอธิบายให้เห็นถึงกระบวนการทำงานที่แฝงไปด้วยเทคนิคของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปโดยอธิบายถึงกระบวนการของ 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมการสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน และการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสกูลได้ดังนี้

1. กิจกรรมการสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน (ครอบคลุม 3 แผนกของศูนย์ฯ ประกอบด้วย แผนกที่ 1 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ แผนกที่ 2 ป่าจัยสี่เกษตรอินทรีย์และสารชีวภาพ แผนกที่ 3 พลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน)

ภาพ 5 ฐานคนรักน้ำ

ฐานที่ 1 ฐานคนรักน้ำ

พระอาจารย์ทั้ง 2 รูปได้ใช้กระบวนการการทำฝายกั้นน้ำที่เรียกว่า (Check Dam) โดยใช้วิธีการเริ่มทำก่อนตั้งแต่ต้นน้ำ ทำร่วมกันกับฐานคนรักน้ำป่า มีการป้องกันไฟป่าปลูกป่าเสริมตลอดด้วย ซึ่งพระอาจารย์ได้เริ่มทำฝายทั้งแบบชั่วคราวและแบบถาวรตั้งแต่วันที่ 11 กันยายน 2550 เมื่อเวลาผ่านไป สิ่งที่ทำก็เริ่มเห็นผลประมาณปลายปี 2550 ก็เริ่มมีตะกอนมาอยู่ในฝายยาวกว่าปกติ และเริ่มเห็นพืชเช่นบอน ต้นไม้เล็ก เกิดขึ้นตามร่องห้วย ส่วนชาวบ้านก็ยอมรับมากขึ้น และก็ให้ความร่วมมือมากขึ้น จากปีแรกที่ทำ (พ.ศ. 2550) ทำ 400-500 ฝาย ก็มีชาวบ้านมาช่วยทำเพิ่มอีก ในปี พ.ศ. 2551 ทำเพิ่มเป็นได้ปีละ 1,000 ฝายทุกปีจนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2553

โดยกระบวนการที่สำคัญที่สุดตามที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ ก็คือกระบวนการริเริ่มทำศูนย์ฯ ซึ่งต้องพึ่งปัจจัยหลากหลายตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้น ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกนั่นเอง

ภาพ 6 ฐานคนรักป่า

ฐานที่ 2 ฐานคนรักป่า

กระบวนการของฐานคนรักป่า ตามวิธีการของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปก็จะทำควบคู่ไปกับวิธีการของฐานคนรักน้ำ โดยกระบวนการที่น่าสนใจของพระอาจารย์จะใช้วิธีการปลูกต้นไม้ 400-1,000 ต้น ต้นต่อวัน โดยมีทหารกับชาวบ้านเป็นแนวร่วมหลัก มีการประชุมการทำงานก่อนทุกวัน ตอนเช้า-เย็น และระหว่างการดำเนินงานก็จะใช้การติดต่อประสานงานโดยวิทยุ 6-10 ตัวมีการสำรวจป่าอย่างสม่ำเสมอ 2 วันต่อครั้ง ส่วนต้นกล้าที่ได้มาก็จะให้ชาวบ้านเป็นคนเพาะปลูกเอง โดยทางศูนย์ฯ ก็จะทำการซื้อจากชาวบ้านมาปลูก เป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน และเป็นการย้ำฝึกถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยต้นไม้ที่ทางศูนย์ฯ ซื้อมานั้นจะให้ทางชาวบ้านเจ้าของต้นกล้านั้นเป็นคนปลูกเอง และท้ายที่สุดพระอาจารย์ก็จะใช้กระบวนการถ่ายทอดความรู้ ระหว่างคนกับปามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันจะทำให้ชาวบ้านเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ในที่สุด

ภาพ 7 ฐานคนรักแม่

ฐานที่ 3 ฐานคนรักแม่

ในฐานนี้พระอาจารย์จะเน้นเรื่องเกี่ยวกับการปรับสภาพดิน ซึ่งก็เป็นผลมาจากการดูแลน้ำคูแลป่า แต่สิ่งที่เพิ่มมาก็จะเป็นการทำปุ๋ยจุลินทรีย์ชีวภาพ โดยจะให้ชาวบ้านตั้งกลุ่มกันทำ โดยวัตถุประสงค์ต่างๆก็จะมาจากการบริจาคของชาวบ้าน ในรูปแบบของกลุ่มที่เรียกว่าสหกรณ์บุญ ซึ่งจะเน้นบุญมากกว่าผลประโยชน์ เพราะการออมเช่นนี้จะให้ของที่ตัวเองไม่เดือนร้อน เช่นมูลสัตว์เป็นต้นและจะช่วยกันทำปุ๋ย ทุกวันพระ ปุ๋ยที่ได้ก็จะเป็นของสหกรณ์ ส่วนสหกรณ์ก็จะให้สิ่งตอบแทนคือการให้สมาชิกได้ซื้อน้ำมันในราคาถูก (ราคาเท่าทุน) โดยหลักของกระบวนการนี้ก็จะทำให้เห็นการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นผลของการใช้สารเคมี กับไม่ใช่สารเคมี ว่าแบบไหนจะมีความยั่งยืนกว่า

ภาพ 8 ฐานคนมีน้ำยา

ฐานที่ 4 ฐานคนมีน้ำยา

ในฐานนี้พระอาจารย์ได้มีการใช้การฝึกอบรม จากผู้รู้ให้กับชาวบ้านในการทำน้ำยาอเนกประสงค์ที่ใช้ล้างจาน ใช้ล้างชามใช้ล้างรถใช้ซักผ้าทำแชมพูสระผม น้ำยาปรับผ้านุ่ม สบู่เหลว โดยเริ่มทำและเริ่มใช้จากกลุ่มชาวบ้านเองก่อน ซึ่งก็เป็นช่วงแรกของการดำเนินกิจกรรม ก็พบว่ากลุ่มชาวบ้านได้ลดต้นทุนค่าใช้จ่ายลงไปมาก ทำให้ชาวบ้านมีภูมิความรู้ในการทำน้ำยา และเสริมด้านการรู้จักประหยัดให้กับชาวบ้านด้วย

ภาพ 9 ฐานคนเอาถ่าน

ฐานที่ 5 ฐานคนเอาถ่าน

จะอยู่ในช่วงของการทดลองทำอยู่ ซึ่งในการทดลองทำก็พบว่าทางกลุ่มที่ทดลองก็สามารถทำได้และนำไปใช้ได้จริง

ภาพ 10 ฐานคนมีไฟ

ฐานที่ 6 ฐานคนมีไฟ

อยู่ในช่วงของกระบวนการทดลอง ซึ่งในการทดลองทำก็พบว่า ทางกลุ่มที่ทดลองก็สามารถทำได้และนำไปใช้ได้จริง แต่ทางพระอาจารย์ให้เหตุผลว่า ฐานนี้ในช่วงนี้คงเริ่มยากเนื่องจากวัสดุคิบที่ใช้ทำไม่เพียงพอ และความเดือดร้อนที่มาจากปัญหาหาค่าพลังงานเชื้อเพลิงยังไม่ถึงขั้นรุนแรงพอนั่นเอง

ภาพ 11 ฐานคนเลี้ยงสัตว์

ฐานที่ 7 ฐานคนเลี้ยงสัตว์

พระอาจารย์จะเริ่มจากการอบรมชาวบ้านก่อน โดยชี้ให้เห็นถึงการเลี้ยงที่มีต้นทุนในการเลี้ยงต่ำ และมูลสัตว์ก็จะสามารถนำไปทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ช่วยในฐานที่ 3 คนรักแม่ได้ โดยสัตว์ที่เลี้ยงจะเป็นหมู ไก่ วัว ควาย เป็นต้น ซึ่งพระอาจารย์ก็เน้นย้ำว่าเราสามารถนำมาบริโภคเองได้ เป็นการลดต้นทุนการบริโภคในครอบครัวอีกด้วย

ภาพ 12 ฐานคนทำนาอินทรีย์

ฐานที่ 8 ฐานคนทำนาอินทรีย์

ในฐานที่พระอาจารย์จะเริ่มให้มีการสละที่ดิน จากการทำไร่นาแบบใช้สารเคมี มาใช้ทำนาอินทรีย์ เพื่อใช้ในการบริโภคและจำหน่าย ซึ่งอยู่ในช่วงของการทดลองทำอยู่ มีการหาตลาดเพื่อรองรับสินค้า และปรับกระบวนการทำนาอินทรีย์ ให้เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพที่น่าพอใจ

ภาพ 13 ฐานคนพอยู่พอกิน

ฐานที่ 9 ฐานคนพอยู่พอกิน

ในส่วนนี้พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป จะเน้นให้ทำสวนแบบผสมผสานโดยเริ่มจากการปลูกทุกอย่างที่กิน และกินทุกอย่างที่ปลูก มีการจัดประกวดไร่นาสวนผสมของกลุ่มสมาชิก เพื่อเป็นสวนตัวอย่างแก่กลุ่มสมาชิกเอง และจากผู้มาศึกษาเรียนรู้ อีกทั้งพระอาจารย์ยังให้ชาวบ้านทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย แล้วลองเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายระหว่างก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ และหลังจากทำกิจกรรมกับศูนย์ฯ ซึ่งผลที่ได้ก็ทำให้ชาวบ้านพูดเป็นเสียงเดียวกันว่ามีความพอใจ เพราะถึงแม้ว่ารายได้จะไม่มากเหมือนก่อน แต่รายจ่ายก็ลดลงจากเดิมมาก และหากเปรียบเทียบกันก่อนเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ พบว่า ชีวิตครอบครัวหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมกับศูนย์ฯ แล้ว มีความสุขกว่าเมื่อก่อนมาก

2. การเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

การเรียนการสอนแบบโฮมสคูล ของวัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม เริ่มแรกนั้นได้รับเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากชาวบ้าน เพราะเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวบ้าน ที่ยังยึดติดอยู่กับความคิดเดิมๆ ที่ว่าส่งให้ลูกเรียนสูงๆ ในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงนั้นเป็นความภาคภูมิใจของครอบครัว แต่ตรงกันข้ามการที่ส่งให้ลูกมาเรียนแบบโฮมสคูลกับวัดพระบรมธาตุคอกยผาสัมนั้น เป็นการส่งเด็กมาลำบาก มาทำอะไรไถนา มาจับจอบ จับเสียม แทนที่จะจับปากกาได้หน้าที่การงานที่ดี ซึ่งความคิดเหล่านี้ก็เป็นวิถีคิดของชาวบ้าน ซึ่งไม่ได้มองการศึกษาในปัจจุบัน ว่าเน้นแต่จะให้เด็กเรียนแต่ไม่ได้มองว่าเด็กต้องการอะไร เป็นการศึกษาที่สอนให้คนเป็นลูกน้องคน เน้นแค่การสอน ก็รู้แล้วก็ลืมเพราะไม่ได้นำมาใช้จริงๆในชีวิตประจำวัน

การเรียนการสอนแบบโฮมสคูล (Home school) เป็นระบบการเรียนการสอนแบบทางเลือกอีกทาง ที่เน้นการปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี และสอดแทรกเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และธรรมะในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ ทำให้ปฏิบัติตนไป

ในทางที่ดี สอนปฏิบัติแบบจริงจัง โดยนักเรียนเป็นผู้คิดหลักสูตรขึ้นเองตามความสนใจ โดยหลักสูตรที่นักเรียนต้องการเรียน และศึกษามาให้เป็นกลุ่มสาระวิชา และได้ให้นักเรียนที่อยู่ประจำวิชานั้นเป็นอาจารย์สอนเพื่อนต่อไป ส่งผลให้เด็กได้เรียนวิชาที่ตนเองชอบ และได้เรียนวิชาอื่นๆที่เพื่อนถ่ายทอดให้ มีประโยชน์ต่อเด็กที่เรียนคือสามารถที่จะได้ความรู้เพิ่มจากกลุ่มสาระของตนเอง และเด็กยังสามารถนำมาปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน นำมาใช้จริงกับพื้นที่ของตนเอง สร้างงานสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้กับครอบครัว

ปัจจุบันชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญของการเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมากขึ้น เนื่องจากการที่ชาวบ้านส่งลูกหลานไปเรียนในโรงเรียนที่มีชื่อเสียงตามที่ต่างๆ นั้น เมื่อเด็กอยู่ไกลบ้าน ไกลพ่อแม่ก็จะถูกกลุ่มเพื่อนชักชวนไปในทางที่ไม่ดีจนทำให้เสียคน และส่งผลให้เรียนไม่จบ ไม่มีงานทำและตกเป็นภาระของพ่อแม่ เมื่อเปรียบเทียบกับเด็กที่เรียนในโฮมสคูลนั้น มีข้อแตกต่างกันคือเด็กได้อยู่ใกล้พ่อแม่ ได้รับความอบอุ่นจากครอบครัวเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี และเด็กยังสามารถเลี้ยงตนเองได้ ช่วยพ่อแม่ในการทำการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน และมีจิตสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองอีกด้วย

กระบวนการของ Home School วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม มีวิธีการให้ทางเลือกแก่ผู้เรียนคือ

1) แบ่งเวลาเรียน เช่น วันจันทร์-ศุกร์ ได้วางแผนให้แก่เด็กนักเรียนมีโอกาสไปสัมผัสเรียนรู้กับเพื่อนๆ ระบบโรงเรียน มีโรงเรียนวัดยังเมิน และสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) ที่โรงเรียนบ้านแม่โต

2) ในกรณีผู้เรียนมีผลการเรียนไม่ค่อยดีในวิชาแกน คือ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการส่งนักเรียนเข้าไปเรียนร่วมในโรงเรียนขยายโอกาส 4 แห่งของอำเภอสะเมิง คือ โรงเรียนสะเมิงพิทยา วัดสะเมิงวิทยา วัดยังเมิน บ้านบ่อแก้ว และเพื่อพัฒนาให้เด็กมีคุณภาพด้านการเรียนการสอน ทำให้เนื้อหาสาระการเรียนการสอนดีขึ้น วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้ม จึงได้ส่งบุคลากรครูผู้สอนเข้ารับการอบรมพัฒนาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต 2

การเรียนการสอนแบบโฮมสคูลมีประเด็นที่สำคัญดังนี้คือ

1) **การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของแต่ละสาระการเรียนรู้ วัดพระบรมธาตุคอกยผาส้มมีกระบวนการดังนี้**

มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมแล้วเชื่อมโยงเข้ากับ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ การเรียนการสอนจะเน้นการปฏิบัติมากกว่าการเรียนทฤษฎี เช่น การหาธรรมชาติจากเรื่องเนื้อหาที่เรียนแล้วนำกลับมาสอนผู้เรียน ซึ่งเป็นกลุ่มสาระวิชาสังคม ศาสนา และวัฒนธรรม ลักษณะของ

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จะเน้นการทำโครงการแล้วนำมาจัดเป็นโครงการ การรวมกลุ่มกับครอบครัวอื่น ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ เช่น การทำแปลงเกษตร การไปศึกษาดูงานตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ เช่น โรงเรียนชานาจังหวัดน่าน และจังหวัดเชียงราย ประสบการณ์ที่ได้รับ มีความหลากหลายสาขาวิชาชีพ เช่น กลไกกรมเกษตรธรรมชาติ น้ำมันมะพร้าว การคัดรีดมะพร้าว ไปโอติเชล ซึ่งสามารถประยุกต์ความรู้ นำมาใช้ในชีวิต/ชุมชนได้ กิจกรรมที่เน้นความสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจของผู้เรียน เพราะผู้เรียนจะมีความกระตือรือร้นสนใจในกิจกรรมที่เรียน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และธรรมชาติ

ทั้งนี้โดยมีกรอบแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ ภาคปฏิบัติการ ทักษะสร้างคุณค่า/มูลค่าการดำรงชีวิต บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวคิดหลักคือ บูรณาการหลักสูตรชาติ มุ่งสู่บทบาทชุมชนตามวิถีชีวิต ก้าวทันโลกด้วยวิทยาการ ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และมีความสุขตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และมีวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ใน 4 ประการ ได้แก่ 1) เรียนรู้ตนเอง ก้าวไปสู่การเรียนรู้วิทยาการต่างๆ รู้จักตนเอง ครอบครัว ชุมชน 2) ค้นหาจุดแข็ง ทูทางสังคม ลำดับขั้นที่มีอยู่ในชุมชน นำไปสู่การต่อยอด 3) การแปลงผลิตภัณฑ์ จัดสรรคุณค่า 4) เท้าทันยุคเทคโนโลยี เพื่อปรับประยุกต์ใช้ในการสืบค้นความรู้ และใช้เครื่องมือในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ รู้จักตนเอง ครอบครัว ชุมชน เรียนจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว โดยนำหลักวิชาการมาสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการพัฒนา โดยบูรณาการ 8 สารการเรียนรู้ ทักษะ คุณธรรม/จริยธรรม

อย่างไรก็ตามที่ผ่านมา มีผู้ปกครองในอำเภอสะเมิง ได้ประสานงานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ขออนุญาตจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว จำนวน 7 ครอบครัว ระดับช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 5 ครอบครัว และระดับช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 – 6 จำนวน 2 ครอบครัว ตั้งแต่ปีการศึกษา 2551 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 ได้อนุมัติคณะกรรมการ เขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 2 เมื่อคราวประชุม ครั้งที่ 2/2551 วันที่ 4 มิถุนายน 2551 มีมติเห็นชอบอนุญาตให้การศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว จำนวน 7 ครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว 2) เพื่อติดตามและรับทราบปัญหาการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว 3) เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษา ให้เหมาะสมกับครอบครัวและผู้เรียนได้

วัดพระบรมธาตุคอกยาสัมมิตนักเรียนในการศึกษาโดยครอบครัว (Home school) อยู่ 8 คน ดังนี้

1.เด็กหญิงจารุวรรณ	พุทธโส (นาย)	ชั้นม.1
2.เด็กหญิงศักรินทร์	คำซ้อ (เอย)	ชั้นม.1

3.เด็กหญิงศิรินาถ	โปธา (การ์ตูน)	ชั้นม.3
4.เด็กชายนัฐพงษ์	ใจศิริ (อี)	ชั้นม.3
5.เด็กชายนัฐพล	อยู่สุรา (พีช)	ชั้นม.3
6.เด็กชายปณิธาน	ตาสม (ป้อน)	ชั้นม.3
7.นางสาวนันธิณี	สุรินรัตน์ (แพท)	ชั้นม.6
8.นายวรเมธ	คำสุข (ฟลุ๊ค)	ชั้นม.6

การเรียนรู้ภาคปฏิบัติของโรงเรียนโหมสกล วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัมเป็นลักษณะของการพัฒนาทักษะชีวิตของผู้เรียน บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการบูรณาการหลักสูตรการศึกษาชาติ คู่บทบาทบริบทชุมชนตามวิถี โดยมีกระบวนการและเครื่องมือที่สามารถนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังนี้

1) เรียนรู้ตนเอง ก่อนก้าวไปสู่การเรียนรู้วิทยาการต่างๆ จำเป็นต้องเริ่มเรียนรู้จากตัวเอง ครอบครัว ชุมชน เพื่อให้รู้จักตัวเอง รู้จักครอบครัวของตัวเอง และรู้จักชุมชน ซึ่งสามารถบูรณาการสู่มาตรฐานการเรียนรู้ได้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ นำไปสู่หัวข้อธรรมอันยิ่งใหญ่ คือ สัปปริสธรรม 7 ประการคือ

1. รู้จักเหตุผล คือ หลักความจริง สามารถวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์
2. รู้จักผล คือ ความรู้ผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ
3. รู้จักตน คือ รู้ว่าตัวเองมีสถานภาพเป็นอย่างไร ความสามารถและความถนัด
4. รู้จักประมาณ คือ ความพอดี รู้จักประมาณกำลังของตนเองในการทำงาน
5. รู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม
6. รู้จักชุมชน คือ รู้จัก หมู่คณะต่าง ๆ ในชุมชน
7. รู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างของบุคคลว่า มีอัธยาศัย ความสามารถ มีคุณธรรม

2) การค้นหาจุดแข็ง นอกจากรู้จักตัวเอง ครอบครัว ชุมชน เพียงเท่านั้นไม่เพียงพอสำหรับการดำรงวิถีชีวิตให้เป็นปกติสุข จำต้องเข้าใจตัวเอง ครอบครัว ชุมชน ผ่านการค้นหาจุดแข็ง โดยใช้หลักการสืบค้นทุนทางสังคมในชุมชนที่มีอยู่อย่างมากมาย

3) แปลงผลิตภัณฑ์ เป็นการสร้างสรรค์คุณค่าจากจุดแข็งที่ได้ค้นพบให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ผลิตภัณฑ์ในที่นี้มีได้หมายถึงเพียงแค่สิ่งที่ทำแล้วขายได้แต่ยังเป็นการรักษา พัฒนา และส่งเสริม ตัวอย่างเช่น ค้นพบว่าในลำห้วยมีความอุดมสมบูรณ์ถ้าทำฝายขนาดเล็ก (Cheek Dam) จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์กลับคืนสู่ป่า คืนสู่ชุมชน และเป็นแนวกันไฟเปียกได้อย่างดียิ่ง ทั้งยังสามารถนำไปใช้สำหรับการเกษตร ระบบนิเวศวิทยา เกิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ด้วย แต่

ฝ่ายจะเกิดขึ้นมิได้ถ้าไม่ได้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่ และความชำนาญของปราชญ์พื้นบ้านมาใช้ และน้อมนำแนวคิดของในหลวงมาใช้ ส่วนผลิตภัณฑ์จากการเกษตรอื่นๆ ก็เป็น โดยในลักษณะเช่นเดียวกัน

4) เท่าทันยุค เป็นการปฏิเสธไม่ได้ว่าเทคโนโลยีมีบทบาทมากสำหรับสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ส่วนการที่จะเป็นข้อดีหรือข้อเสียนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือก ในที่นี้จะเลือก ในส่วนที่ดีของเทคโนโลยี เพื่อประยุกต์ใช้ในการสืบค้นความรู้ เผยแพร่จุดแข็งและผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับ และจะนำมาซึ่งมูลค่าในที่สุด ทั้งนี้ต้องใช้อย่างเหมาะสมแก่ความจำเป็นเท่านั้น เพราะสื่อเป็นเหมือน ดาบ 2 คม

การเรียนรู้คู่กับการปฏิบัติทั้ง 4 ประการที่มานี้ส่งผลให้ผู้เรียน ผู้สอน รวมทั้งชุมชนที่อยู่ร่วมกันมีความสุข เพราะทุกชีวิตให้เห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นปกติที่เมื่อความคิดเปลี่ยนไปในทางที่ดี พฤติกรรมก็ย่อมเปลี่ยนไปในทางที่ดี และเมื่อความคิด และพฤติกรรมเปลี่ยนสังคมย่อมเปลี่ยนตามไปด้วย

แนวทางและกระบวนการเรียนการสอนของโรงเรียนโสมสกูล วัดพระบรมธาตุคูดอยผาสัมนั้น ได้เน้นกระบวนการสำคัญ 3 ประการดังนี้

1) ความรู้ (ปรีชา) ประการแรกที่จะต้องรู้คือตัวเอง จึงรู้จักครอบครัว ชุมชน สังคม และวิทยาการต่างๆ ดังนั้นการจัดการให้ความรู้เพื่อให้ผู้เรียน เรียนรู้จากใกล้ตัวไปหาไกลตัว โดยนำหลักวิชาการมาสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการพัฒนา มีการบูรณาการ 8 สารการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน โดยอาศัยหลักสัปปริสธรรม 7 คือ การรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล รู้ชุมชน

2) ทักษะ(ปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดความรู้ขึ้นต้องอาศัยทักษะ แต่ทักษะจะเกิดขึ้นมิได้ถ้าขาดการลงมือปฏิบัติจริง หรือแม้แต่จะเป็นการลงมือปฏิบัติจริงก็เกิดผลสัมฤทธิ์ได้ยากถ้าขาดการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน (Learning by doing) และจะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศชาติได้อีกทางหนึ่งด้วย เมื่อมีทักษะย่อมให้เกิดความชำนาญ และเห็นคุณค่า ในสิ่งที่ทำ

3) คุณธรรม-จริยธรรม (ปฏิบัติ) ทุกสิ่งทุกอย่างจะไม่ยั่งยืนถ้าขาดการนำหลักธรรมมาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ในการดำเนินชีวิตและประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น เมื่อมีการรวมกลุ่มก็ไม่ยั่งยืน ถ้าขาดสิ่งนี้ไป เพราะศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ปรารถนาดีต่อกันและกัน แต่การไม่ให้ความสำคัญต่อหลักธรรมต่างหาก ที่ทำให้มนุษย์เกิดความขัดแย้งกันปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย แม้การศึกษาในระบบก็แก้ไขไม่ได้

2. เนื้อหาการเรียนรู้โรงเรียนโสมสกุลวัดพระธาตุคอกยผาสัมมีหลากหลายวิชา ดังนี้

- 1) อาหารและการแปรรูป เช่น การหมักสตรอบเบอร์รี่ชีวภาพ การทำอาหารสากลข้าวแต่นสตรอบเบอร์รี่ หล้าหวานอบแห้ง สตรอบเบอร์รี่อบแห้ง เก๊กฮวยอบแห้ง น้ำสตรอบเบอร์รี่ แยมสตรอบเบอร์รี่ การเผาข้าวหลาม น้ำมันรำข้าวอินทรีย์
- 2) ชีวิตวิถีและการพัฒนาชุมชน เช่น ปุ๋ยหมักชีวภาพ น้ำยาไล่แมลงชีวภาพพืชสวนครัวอินทรีย์ การเลี้ยงหมูหลุม น้ำส้มควันไม้ เพาะถั่วงอก และแปรรูป เพาะเห็ดอินทรีย์น้ำยามาเชื้อโรค น้ำหวานจากกล้วยต้ม การทำนาอินทรีย์
- 3) ขยะวิทยา เช่น การทำน้ำยาอเนกประสงค์ การคัดแยกขยะ การหมักขยะสดการแปรรูปกล่องขยะ
- 4) สื่อมวลชนและการประชาสัมพันธ์ เช่น การจัดรายการวิทยุ การตัดต่อวิดีโอการถ่ายภาพ ถ่ายวิดีโอ การผลิตสื่อต่างๆ
- 5) ศิลปวัฒนธรรม เช่น ภาษาพื้นเมือง ตัวอักษรล้านนา กวี สล้าล้านนา จ้อย ซอ คำวคนตรีล้านนา เพลงกำเมือง
- 6) พลังงานทดแทน เช่น เต้าประหยัดพลังงาน พลังลมจากกังหันลม เต้าเผาถ่าน solar sell การหมักแก๊สชีวภาพ
- 7) การบริหารจัดการ เช่น วัสดุคงคลัง บัญชีต้นทุน การตลาด การคำนวณค่าแรงงาน วิเคราะห์ระบบเงิน การบริหารจัดการสหกรณ์
- 8) เทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ E-learning การใช้คอมพิวเตอร์ในการจัดเก็บข้อมูล
- 9) หัตถกรรมและงานฝีมือ เช่น การจักสานสิ่งของเครื่องใช้ การตัดตุ๊ก จักดอก การทำบ้านดิน การทอผ้าพื้นเมือง
- 10) ภาษาต่างประเทศและการท่องเที่ยว เช่น การพบปะพูดคุยกับชาวต่างชาติการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
- 11) การรักษาดินน้ำ เช่น ฝายหินกั้นคักน้ำ การปลูกและเพาะพันธุ์หญ้าแฝก เหมือนไส้ไก่ แนวนก้นไฟเปียก
- 12) การสาธารณสุข เช่น สมุนไพรพื้นบ้าน นวดแผนไทย

3. ผลการดำเนินงานในการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวของวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยภาพรวมในมิติของพัฒนาการของผู้เรียนตามหลักสูตร

4 ด้าน คือ

1) ด้านพัฒนาการรายบุคคล

เด็กสามารถมองเห็นจุดเด่น – จุดอ่อนของตนเอง และของเพื่อนได้ และสามารถที่จะบอกถึงแนวทางการปรับปรุงตัวอย่างง่ายได้ จนเกิดความพึงพอใจต่อทุกฝ่าย มีความมั่นใจในการแสดงความคิดเห็น มีความตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายเป็นอย่างดี โดยเฉพาะกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จะมีความกระตือรือร้นที่จะทำกิจกรรมอย่างมาก มีความเป็นผู้นำสูงแต่ก็รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย อีกทั้งยังสามารถทำกิจกรรมหรือเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้ใหญ่ได้

2) ด้านทักษะชีวิต

ผู้เรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ใหญ่ ทำความเคารพผู้ใหญ่อย่างอ่อนน้อม พยายามเป็นผู้ไกล่เกลี่ยปัญหา เมื่อเพื่อน ๆ มีความขัดแย้งกัน และชอบปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ทำบุญ ตักบาตร ทำวัตรเย็น เวียนเทียน เป็นต้น มีการช่วยเหลือเพื่อนในการเรียนรู้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น สอนเพื่อนและน้องอ่านหนังสือ ทำแบบฝึกหัดคณิตศาสตร์ ซึ่งตนเองสามารถทำได้ดี รวมไปถึงการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ที่ต้องใช้กำลังมากก็จะคอยช่วยเหลือเพื่อนที่อ่อนแอกว่า และเป็นคนที่รักความยุติธรรม หากพบหรือเห็นผู้ใดไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่วางร่วมกันจะนำมาชี้แจงทันที มีการเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตัวเองมากขึ้น เช่น สามารถทำอาหารอย่างง่ายรับประทานได้ เป็นคนที่ยึดติดในเหตุผล หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องสามารถให้เหตุผลใหม่ที่เหมาะสมกว่าจนเข้าใจได้จึงจะยอมรับ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ประกอบไปด้วย

กิจกรรมทัศนศึกษา มีความกระตือรือร้น และพึงพอใจในการศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ต่าง ๆ หรือรายการโทรทัศน์เกี่ยวกับสารคดี ซึ่งจะมีความสนใจเป็นพิเศษ และจะนำมาถ่ายทอดให้กับเพื่อน ๆ ให้ได้รับความรู้ด้วย

กิจกรรมการอ่าน สนใจการอ่านดี จึงจัดให้มีกิจกรรมการอ่านระหว่างผู้ปกครองกับเด็ก และเด็กกับเพื่อน ทั้งอ่านร่วมกัน และอ่านตามความสนใจเฉพาะ เป็นการปลูกฝังนิสัยรักการอ่านให้แก่เด็ก และใช้การอ่านเป็นตัวนำการเรียนรู้

กิจกรรมพุทธศาสนา ได้สนับสนุนให้มีการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางพุทธศาสนาทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ทำวัตรเย็น เวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่สำคัญตามหลักพุทธศาสนา เพื่อเป็นการปลูกฝังให้เด็กมีจิตใจรักสงบ เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน เป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

กิจกรรมปลูกฝังประชาธิปไตย มุ่งปลูกฝังให้เด็กเข้าใจความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งแทรกซึมอยู่ในการใช้ชีวิตประจำวัน ทั้งภายในครอบครัวและสังคมภายนอก เช่น การประชุมสภา มีการประชุมสภาทุกวันศุกร์ ซึ่งจะมีการดำเนินการในระบบลูกขุนโดยคณะลูกขุนและประธานสภาที่ได้รับคัดเลือกมาจากที่ประชุม เด็กจะเรียนรู้ที่จะเป็นผู้รับฟังที่ดี ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกันโดยไม่มีอคติ และสามารถแสดงความคิดเห็นของตนให้ที่ประชุมรับทราบได้ด้วย

3) ด้านการคิดและการเรียนรู้

ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ที่ตนเองรับผิดชอบ เกี่ยวกับเนื้อหาการเรียนตามที่ตนเองมีความถนัดให้กับเพื่อนได้ฟัง สามารถนำความรู้ที่ได้รับมาเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่ประสบอยู่ได้ และจะตั้งข้อสังเกตกับสิ่งที่เกิดขึ้น เป็นเด็กที่ช่างสังเกตชอบวาดรูป และสามารถเล่าเรื่องจากรูปที่ตนเองวาดได้ ชอบร้องเพลงในบางครั้งก็ชวนเพื่อนๆ ร้องเพลง นำวัสดุอุปกรณ์ใกล้ตัวที่สามารถหาได้ภายในบ้านเป็นเครื่องดนตรีประกอบเพลง

4) ด้านความรู้ทั้ง 8 สาระการเรียนรู้ ดังนี้

4.1) สาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ นักเรียนชอบคิดชอบถาม ช่างสังเกต สนุกกับการคิด และสามารถต่อยอดการคิดอย่างง่าย ๆ ได้

4.2) สาระการเรียนรู้ภาษาไทย นักเรียนสามารถอ่านออกเสียงได้ชัดเจนดี อ่านในใจและบอกเล่าเรื่องราวได้เป็นลำดับ ส่วนการเขียนนั้นเป็นไปด้วยดี แต่ยังขาดการแบ่งวรรคตอนของประโยค

4.3) สาระการเรียนรู้สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม นักเรียนมีความตั้งใจในการเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หรือประวัติของบุคคลสำคัญต่างๆ จะตั้งคำถามโดยโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบันว่าแตกต่างกันอย่างไร

4.4) สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ นักเรียนสนุก และตื่นเต้นกับการได้ทำ การทดลองต่างๆ จะสามารถนำ กลับมาทำซ้ำด้วยตนเองได้ และชอบที่จะถ่ายทอดให้เพื่อนๆ ได้ร่วมทำการทดลองด้วยกัน สามารถประดิษฐ์ของเล่น ของใช้จากสิ่งที่เหลือใช้อย่างง่ายได้ และสามารถให้เหตุผลในการประดิษฐ์ได้ว่ามีแรงจูงใจมาจากอะไร ใช้ประโยชน์ได้อย่างไร

4.5) สาระการเรียนรู้การงานอาชีพ และเทคโนโลยี นักเรียนชอบอยู่กับสัตว์เลี้ยงทุกชนิดในบ้าน ชอบดูแลให้อาหาร จะสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ที่สัตว์เลี้ยงแต่ละชนิดแสดงออกมาว่าพฤติกรรมใดเหมือนกัน และพฤติกรรมใดแตกต่างกัน ชอบปลูกผัก ดอกไม้ และสังเกตการเติบโตของผักหรือดอกไม้แต่ละชนิด จะสนุกกับกิจกรรมที่ได้ลงมือปฏิบัติร่วมกับเพื่อน ๆ เช่น เก็บขี้วัวมาทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพ

4.6) สารระการเรียนรู้ศิลปะ นักเรียนมีความชอบเป็นพิเศษ มีทักษะในการวาดรูปได้ละเอียดมากขึ้น ใช้สีได้ตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น และสามารถให้เหตุผลในการวาดภาพนี้ได้ จะชอบวาดภาพตามจินตนาการมากกว่าการเลียนแบบ แต่จะยึดหลักความเป็นจริงและจะแสวงหาความรู้ จากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับศิลปะ ด้วยการเข้าไปสอบถาม เรียนรู้ด้วยตนเอง

4.7) สารระการเรียนรู้สุขศึกษา และพลศึกษา นักเรียนมีการออกกำลังกายทุกวัน และในวันหยุดจะชวนเพื่อนเล่นกีฬาตามความสนใจ เช่น ฟุตบอล แบดมินตัน มีพัฒนาการเล่นที่ดีขึ้น มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะ รู้จักให้อภัย

4.8) สารระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ (ภาษาอังกฤษ) พยายามที่จะเรียนรู้ ท่องศัพท์และฝึกพูดให้มีความถูกต้องมากขึ้น ในบางครั้งก็อยากร้องเพลงภาษาอังกฤษ

4. จุดเด่นที่สำคัญของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวโสมสกุลของวัดพระบรมธาตุคุดอยผาสาม

1) ผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าประสงค์ของการศึกษาในปัจจุบัน ที่มุ่งเน้นให้เด็ก “เก่ง ดี มีสุข” อย่างแท้จริง โดยเรียงลำดับความสำคัญดังนี้ “มีความสุข ดี เก่ง”

2) การใช้หลักสูตร 4 ด้าน ช่วยให้เน้นความสำคัญไปที่ตัวเด็กมากกว่าวิชาความรู้ทำให้เด็กมีทักษะที่สำคัญและจำเป็นในชีวิต อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงต่อการใช้ชีวิตในอนาคต

3) การเรียนรู้ที่มาจากความต้องการของเด็ก จะเป็นส่วนกระตุ้นให้เด็กเกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เกิดความสนุกสนานในกระบวนการเรียนรู้ จนกลายเป็นรักที่จะแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา

4) เด็กได้ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวมากขึ้น ซึ่งความอบอุ่นจากคนในครอบครัวการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน จะเป็นแรงเสริมสร้างให้เด็กเกิดความพร้อมที่จะเป็นผู้ให้แก่สังคมมากกว่าเป็นผู้รับ

5. การจัดการเรียนรู้ (แนวทางการเรียนรู้เพื่อชีวิต และสังคม)

การจัดการเรียนรู้ เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น และหลากหลายตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของนักเรียนแต่ละคนเป็นสำคัญ สอดคล้องตามความถนัด ความสามารถ และความสนใจ เพื่อพัฒนาศักยภาพของแต่ละคนอย่างเต็มที่ โดยจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนจากการปฏิบัติจริง ประยุกต์กับการดำเนินชีวิตที่เป็นจริง สร้างองค์ความรู้ที่เป็นรูปธรรมของตนเอง อันเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของนักเรียน

การจัดสารระการเรียนรู้จัดเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่

1) กลุ่มสาระวิชาที่เป็นทักษะและมีเนื้อหาเป็นหลักการ และทฤษฎี จัดให้แยกเรียนอย่าง ต่อเนื่องเป็นประจำ ได้แก่

- 1.1) กลุ่มสาระภาษาไทย
- 1.2) กลุ่มสาระคณิตศาสตร์
- 1.3) กลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ (ปริศุทธิ์)
- 1.4) กลุ่มภาษาต่างประเทศ / ภาษาอังกฤษ
- 2) กลุ่มสาระวิชาที่เป็นประสบการณ์ชีวิต ที่จัดให้เรียนรู้อย่างบูรณาการเพื่อการดำรงชีวิตให้ครอบคลุมมาตรฐานอย่างครบถ้วน ซึ่งหากมาตรฐานใดยังคงอยู่ให้จัดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้เสริมเพิ่มเติมให้ครบถ้วน

- 2.1) กลุ่มวิทยาศาสตร์ (ประยุกต์)
- 2.2) กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.3) กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา
- 2.4) กลุ่มศิลปะ
- 2.5) กลุ่มการทำงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 2.6) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบไปด้วย

1) ลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จัดในลักษณะโครงการมีการรวมกลุ่มเรียนจากครอบครัวอื่นๆ มีกิจกรรมทั้งในบ้านและนอกบ้าน ทักษะศึกษา เป็นต้น กิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้นักเรียนมีดังนี้

1.1 โครงการการทอดกล้วยได้รู้ถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับกล้วย ประโยชน์ของกล้วย สามารถนำทุกส่วนตั้งแต่ลำต้น ก้าน ใบ ผล ใช้ทำประโยชน์ได้ และรู้ว่ากล้วยที่นำมาแปรรูป มีสารอาหารที่มีประโยชน์อะไรบ้าง ได้ฝึกการทำงานอาชีพ การทอดกล้วยแบบเก็บไว้ได้นาน รู้ถึงการทำงานที่ลำบากของพ่อแม่ ได้รู้จักการแบ่งงาน การวางแผนก่อนการทำงาน การจัดการกลุ่มในเรื่องบัญชี กำไร ต้นทุนขาย ทำให้กล้าแสดงออกในการทำงานหาเงิน เพื่อช่วยครอบครัว กลุ่ม และสิ่งเหล่านี้ยังเชื่อมโยงถึงวิชาคณิตศาสตร์ ในการคำนวณต้นทุน การชั่งน้ำหนัก เพื่อให้พอกับปริมาณของกล้วยที่จะทอด วิชาวิทยาศาสตร์ ในเรื่องการเจริญเติบโตของกล้วย และสารอาหารที่อยู่ในกล้วย วิชาการงานอาชีพในเรื่องการแปรรูปกล้วยให้เก็บไว้ได้นาน การนำกล้วยไปทำอาหาร และขนม

1.2) โครงการหญ้าแฝกฟื้นฟูพระแม่ธรณี ฯ ได้รู้จักหญ้าแฝก ประโยชน์ของหญ้าแฝกในการปรับปรุงบำรุงดิน กรองสารเคมีที่ไหลผ่านลงในดิน เก็บกักความชุ่มชื้นในดิน ป้องกันดินพังทลาย และชะลอการไหลของน้ำได้ นอกจากรู้ประโยชน์ของหญ้าแฝกแล้วยังได้ฝึกการตรวจวิเคราะห์ดิน ค่าความเป็นกรด-ด่าง ธาตุอาหาร ฟอสฟอรัส โปแตสเซียม นอกจากนี้ยังได้ฝึกการจัดบอร์ดของโครงการ การนำเสนอ การแบ่งงาน การทำงานเป็นทีม เรื่องราวเหล่านี้เชื่อมโยง

ถึง วิชาวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์ธาตุอาหารในดิน โดยได้อบรมหญ้าแฝกที่ศูนย์หญ้าแฝกการคูวิ
ดีทัศน์ ฝึกอบรม ทดลองการวิเคราะห์ดิน ที่คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1.3) ทศนศึกษาสวนสัตว์เชียงใหม่ ได้รู้ถึงการมีน้ำใจต่อกัน และการรู้คุณค่าของผู้มีพระคุณที่
ทำให้ได้ไปเที่ยวสวนสัตว์โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ได้เห็นโลกภายนอกบ้าน ชีวิตในเมือง
ที่สับสนและวุ่นวาย แต่ก็มีที่สงบอยู่ส่วนน้อย สอดคล้องกับวิชาสังคมศึกษา ในเรื่องการเข้าสู่คม
ความแตกต่างการดำรงชีวิตของคนในเมืองกับคนในชนบท

1.4) การไปอบรมการเลี้ยงแพะนม ได้รู้หลักการเลี้ยงแพะนมพันธุ์ของแพะนม การรีดนม
แพะที่ถูกวิธี ซึ่งสอดคล้องกับวิชาวิทยาศาสตร์ ในเรื่องการเลี้ยงแพะนม โดยเรื่องทั้งหมดนี้ได้ไป
อบรมที่ศูนย์วิจัย สาธิตและฝึกอบรมการเกษตรแม่เหียะ และได้ศึกษาในหนังสือการเลี้ยงแพะนม

1.5) อบรมที่โรงเรียนชานา จังหวัดเชียงราย ได้รู้ได้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัด
เชียงราย ได้ฝึกการทำน้ำหมักชีวภาพ ฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโตของพืชการสกัดน้ำหมัก
สมุนไพร เพื่อกำจัดศัตรูพืช ป้องกัน โรค ขั้นตอนการทำนาข้าวอินทรีย์ การไถนา แบบรถไถเดิน
ตามการเลี้ยงหมูหลุม เพื่อให้ได้ปุ๋ยในการนำไปใช้ในการปลูกผักอินทรีย์ผสมผสานและเรื่องราว
ทั้งหมดนี้ สามารถสอดคล้องกับ วิชาคณิตศาสตร์ ในเรื่องการคำนวณส่วนผสมของการทำ น้ำหมัก
วิชาการงานอาชีพ ในเรื่องการปลูกผักผสมผสาน การเลี้ยงหมูหลุม การทำนาข้าวอินทรีย์ วิชา
วิทยาศาสตร์ในเรื่องสารอินทรีย์ที่อยู่ในพืชสมุนไพรต่าง ๆ โดยได้ศึกษาจากวิทยากร
และจากการดูวีซีดีเรื่องประโยชน์ของน้ำหมักแต่ละชนิด

1.6) อบรมที่สวนเกษตรหลวงเมืองงาย ในสมเด็จพระบรมราชินีนาถอำเภอเชียงดาว
จังหวัดเชียงใหม่ ได้ศึกษาการขยายพันธุ์พืช เช่น การตอนกิ่ง การปักชำ การเสียบกิ่ง เป็นต้น
นอกจากนี้ยังได้รู้ถึงการดูแลรักษากล้วยไม้ การเพาะเห็ดนางรม การแปรรูปผลผลิตจากการทำ
การเกษตร เช่น ข้าวเกรียบแก้วมังกร เซอร์เชื่อม มะม่วงดอง เป็นต้น เรื่องราวทั้งหมดนี้
สอดคล้องกับวิชาวิทยาศาสตร์ ในเรื่องการขยายพันธุ์พืช วิชาการงานอาชีพในเรื่องการแปรรูป
พืชผัก เป็นต้น

1.7) การอบรมธรรมะ สวนพันดาวจากการอบรมได้รู้การแก้ปัญหาในชีวิต โดยใช้อุบาย
จากธรรมชาติรอบตัว เช่น มีปัญหากับครอบครัวก็หาอุบายธรรมจากธรรมชาติจากต้นไม้ ดอกไม้
 เป็นต้น และการคิดเป็นเห็นถูก และการใช้คนที่อยู่รอบข้างเป็นกระจกส่องตัวเรา ทำแล้วผลเป็น
แบบไหน ควรทำหรือไม่ ทำให้ผู้เรียนมีความเมตตา มีคุณธรรมประจำใจสิ่งเหล่านี้สอดคล้องกับ
วิชาสังคมศึกษา ในเรื่อง ธรรมจากธรรมชาติ และคุณธรรม ความเมตตา เป็นต้น

1.8) ทศนศึกษาอุทยานที่ศูนย์การเรียนรู้ไร่ไร่ จังหวัดน่าน ได้เห็นวิถีชีวิต ของชาวมืองน่าน
ได้ฝึกการเพาะพันธุ์ปลาเทียมนในการรีดไข่ปลา การเข้าสู่คมอยู่ร่วมเรียนรู้ และได้รู้วิธีการการ

จัดเก็บเมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้าน การปรับปรุงพันธุ์พืช ข้าว โดยมีการเลือกเก็บ 4 กลุ่ม คือแบบแห้งคา ต้น แบบแค่อุสแบบสุกแก่ แบบมีสารหอม หุ้ม โดยพืชแต่ละชนิดจะมีวิธีเก็บไม่เหมือนกัน นอกจากนี้ยังได้รู้หลักการเลี้ยงหมูหลุม 3 ข้อ คือ 1) ไม้และ 2) ไม้ขึ้น 3) ไม้มีฝุ่น และได้ศึกษาการทำน้ำข้าวกล้างออกเพื่อสุขภาพ การช่วยงานการอบรมชาวบ้าน เรื่องราวเหล่านี้สอดคล้องกับสาระการเรียนรู้การทำงานอาชีพและเทคโนโลยี

จากการสัมภาษณ์นักเรียนโสมสกุลถึงจุดเด่นและบทเรียนที่ได้รับมีดังนี้

การเรียนรู้ธรรมชาติ ทำให้ได้ฝึกสมาธิ และฝึกสติ และทำให้รู้จักอารมณ์ของตนเอง และนำมาสอนใจตัวเองหลายเรื่อง เช่น การควบคุมอารมณ์ของตัวเอง การฝึกฝนตนเองให้รู้จักแยกแยะผิดชอบชั่วดี ให้อภัยต่อผู้อื่น

การทำกิจวัตรอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ได้ฝึกวินัยให้กับตัวเอง มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การตรงต่อเวลา ทำให้มีวินัย และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การรู้จักกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ ทำให้เราเป็นคนดี รู้จักบุญคุณคน อยู่ที่ไหนใครก็รัก การลงมือปฏิบัติจริง ทำให้ได้สัมผัสกับงานจริง ทำให้สามารถเข้าใจกับงานชิ้นนั้นได้ดีกว่าการเรียนในกระดาษ และสามารถปฏิบัติได้จริงสามารถพึ่งตนเองได้

จากกระบวนการในการจัดกิจกรรมการสร้างฐานเรียนรู้ 9 ฐาน และการจัดการเรียนการสอนแบบโสมสกุล ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงเทคนิคที่พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป นำมาใช้ในส่วนของการทำงานซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งเทคนิคที่ศึกษามาออกเป็น เทคนิคหลักและเทคนิคเกี่ยวย่อยของการดำเนินงานในแต่ละกิจกรรม ดังนี้

เทคนิคหลัก

เป็นการสรุปเทคนิควิธีการต่างๆ ที่พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป นำมาใช้ทำงาน โดยผู้วิจัยได้แยกออกเป็นเทคนิคหลักได้ 4 เทคนิคดังนี้

1. เทคนิคการใช้บารมีและระบบความเชื่อค่านิยม

นับได้ว่าพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป มีความได้เปรียบในการทำงานในฐานะผู้นำในกิจกรรมของศูนย์ เป็นอย่างมาก เพราะจากการที่เป็นสงฆ์ซึ่งชาวบ้านอมลงนับถืออยู่แล้ว อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้าน ที่มาร่วมดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์พระสถูปเก่าแก่ ก่อสร้างพระมณฑปจัดรมุขวิหารครอบสถูป และพัฒนาพระบรมธาตุ เหตุการณ์ที่ผ่านมาทั้งหลายได้ทำให้ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป เป็นอย่างมาก จึงเรียกได้ว่าเป็นอำนาจบารมีของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้นั่นเอง ดังนั้นในการทำงานตั้งแต่เริ่มก่อตั้งศูนย์ฯ จนถึงปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้นำอำนาจบารมีที่มีอยู่เป็นตัว กระตุ้นชี้แนะให้

บุคคลประชาชนบ้านอมลองเกิดความเต็มใจ แล้วกระตือรือร้นปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของศูนย์ฯนั่นเอง

2. เทคนิคการมีส่วนร่วม

ในการดำเนินงานของศูนย์ฯมีหลายขั้นตอนพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้เล็งเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการทำงาน จึงใช้การพูดคุยกันกับชาวบ้านหลายรอบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในวิธีการและบทบาทของชาวบ้านที่ร่วมโครงการของศูนย์ฯ ซึ่งพบว่าพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ใช้หลักของการมีส่วนร่วมให้เกิดความเห็นพ้องต้องกัน ในเรื่องของปัญหาต่างๆ ที่ชาวบ้านเผชิญอยู่ในขณะนั้น จนความต้องการและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงความเห็นพ้องต้องกัน เกิดขึ้นอย่างมากพอที่ชาวบ้าน จนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติงานให้เกิดการแก้ไขปัญหาความทุกข์ยาก ตามที่ได้ระบุไว้ในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของศูนย์ฯ ซึ่งเปรียบเสมือนตัวนำให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลง แก้ไขปัญหาได้

โดยการดำเนินงานของศูนย์ฯ ภายใต้การนำของพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป สามารถสรุปได้ตาม Eriwin (อ้างในยุพาพร รูปงาม, 2545) ว่าการมีส่วนร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตัวเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหาร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนผู้วิจัยสามารถอธิบายให้เห็นได้ชัดเจนขึ้นตามข้อสรุปดังที่กล่าวมาแล้วคือ

- การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา

ชาวบ้านผู้เข้าร่วมโครงการมีโอกาสร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่ทำให้ชุมชนเกิดความทุกข์ต่างๆ ร่วมกับพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป

- การมีส่วนร่วมในการวางแผน

ในส่วนนี้พระอาจารย์ทั้ง 2 รูปจะให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยผ่านการประชุมในกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ เช่น มีส่วนร่วมในการวางแผนการทำ การเกษตรอินทรีย์ จากการลองผิดลองถูกร่วมกันไป

- การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

ในส่วนนี้พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป จะเปิดโอกาสให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ มีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสามารถเห็นได้จากการปฏิบัติกิจกรรมผ่าน 4 แผนก คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและป่าต้นน้ำ การทำเกษตรอินทรีย์ พลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงานและการจัดการศึกษาที่พอเพียง

- การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป และผู้เข้าร่วมโครงการถือว่ามีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึงกัน เช่น ชื่อเสียงที่ดีของศูนย์ฯ การได้ปากลับคืนมา ส่งผลให้ทำการเกษตรดีขึ้น ผลผลิตดีขึ้น ผู้เข้าร่วมโครงการมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ครอบครัวประหยัดมากขึ้นและมีลูกหลานที่มีคุณภาพคอยช่วยเหลือ ปรับปรุง รับช่วงต่อมรดกของพ่อแม่ ครอบครัวมีความสุขมากขึ้น

-การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ในส่วนนี้พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ได้ให้ชาวบ้านที่ร่วมโครงการจัดทำบัญชีครัวเรือน ก่อน-หลังจากการเข้าร่วม โครงการกับศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง ก็เป็นตัวชี้วัดด้านการติดตามและประเมินผลได้เช่นกัน ทั้งนี้นอกเหนือจากการช่วยกันประเมินผลร่วมกันกับนักวิชาการ ที่เข้ามารับหน้าที่ประเมินผลของโครงการศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง

3. เทคนิคการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

นับเป็นเทคนิคสำคัญที่พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้นำมาใช้เพื่อกระตุ้น พัฒนาชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการกับศูนย์ฯ โดยใช้เวลาตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการ เห็นได้ชัดเจนจากการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์กิจกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง กิจกรรมเปิดเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดถึงปัญหาเศรษฐกิจและจิตใจ ณ โครงการพิเศษสวนเกษตรเมืองภายในองค์สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

ต่อมาก็นำมาใช้ในกระบวนการดำเนินงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มเกี่ยวกับวิธีการในการทำเกษตรแบบพอเพียงที่ถูกต้อง การพูดคุยถึงความสำเร็จ อุปสรรคในการทำแนวทางแก้ปัญหาร่วมกัน และเมื่อมีกลุ่มคนมาดูงานทางชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ ก็มีโอกาพัฒนาตัวเองเป็นวิทยากร หรือร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับทางผู้เยี่ยมชมได้อย่างดี และเทคนิคนี้เองที่ผู้วิจัยเห็นว่า เน้นเทคนิคสำคัญให้เกิดการพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสามได้ดังปัจจุบัน

4. เทคนิคการติดตามและประเมินผล

ในส่วนนี้พระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้ใช้วิธีการของหลายภาคส่วนเห็นได้จากการให้ชาวบ้านที่ร่วมโครงการ จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อที่จะใช้เป็นตัวชี้วัดว่า ก่อน-หลัง จากเข้าร่วมโครงการกับศูนย์ฯ แล้วมีรายรับ-รายจ่ายเป็นเช่นไร ซึ่งรวมไปถึงการสอบถามข้อมูลจากทางนักวิชาการที่เข้ามารับหน้าที่ประเมินผลของโครงการศูนย์ฯ จากการทุกภาคส่วนได้ให้การสนับสนุนงบประมาณ เช่นหน่วยงาน Toyota และศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม อีกทั้งยังมีการติดตามและประเมินผลกันเองภายในกลุ่มสมาชิกของศูนย์ โดยใช้เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในโอกาสต่างๆ ซึ่งมักจะแสดงออกมาในรูปคำตอบของรายได้ รายจ่าย สุขภาพ ความสุขของครอบครัว เป็นต้น

เทคนิคเกร็ดย่อย

จะเป็นการสรุปถึงเทคนิครายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ที่ทางพระนักพัฒนาทั้ง 2 รูป ได้นำมาใช้ในการทำกิจกรรมของศูนย์ โดยจะแยกอธิบายให้เห็นเป็นรายกิจกรรม 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมการสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน และการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปออกมาได้ดังนี้

1. สรุป เทคนิคที่ใช้ในการทำงานในส่วนของกิจกรรมการสร้างฐานการเรียนรู้ 9 ฐาน

ซึ่งได้มาจากการร่วมสังเกต และสัมภาษณ์พระนักพัฒนา 2 รูป ของผู้วิจัยเอง มีเทคนิคส่วนตัวทั้งที่เป็นวิชาการและเป็นบุคคลิกส่วนตัวดังนี้

- พากลุ่มเป้าหมายไปศึกษาดูงานในสถานที่ต่างๆ เช่น ปฐมโสภ จัหวัดนครปฐม
- อดทนทำก่อน พอคนเห็นผลงานก็จะเริ่มมีคนมาช่วย ช่วงแรกจะเป็นนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์(โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร)
- มีพันธมิตรอยู่ก่อนแล้วพอสมควร เมื่อลงมือทำก็จะขอความช่วยเหลือแก่บุคคลเหล่านั้นได้
- ด้วยอานิสงส์ ของความเป็นพระสงฆ์ ทำให้ได้ใจชาวบ้านไปกว่าครึ่ง ได้ใจมวลชนโดยความเป็นพระสงฆ์ ที่เน้นให้ไม่เน้นเอา
- พอมีการทำงานแต่ละเรื่องเสร็จต้องมีการพูดคุยกัน ใช้ทั้งหลักการทางพระพุทธศาสนา และหลักการทางข้อเท็จจริงตามหลักวิชาการ
- ใช้ธรรมะเข้ามาเสริม โดยการทำเป็นรูปแบบกลุ่มสหกรณ์บุญ คือ ให้ของที่ตัวเองไม่ได้เดือดร้อน เช่น มูลสัตว์ทุกวันพระและร่วมกันทำบุญ บุญที่ได้ก็เป็นของสหกรณ์ส่วนสหกรณ์ก็ให้สิ่งตอบแทนเป็นการให้ชื้อน้ำมันราคาถูกลงถึง 30 บาท ขายเท่าทุน(น้ำมันจะชื้อมาจากในเมืองเวลาที่ใครก็ตามเข้ามาในเมือง)
- อบรมร่วมกัน พยายามหากิจกรรมที่ทุกคนได้ทำร่วมกัน เพราะจะเกิดความรักกันในกลุ่มการทำงาน
- ใช้แนวคิดเผยแผ่ธรรมะเป็นธรรมะในการใช้ชีวิตให้มีความสุข
- ใช้แนวคิด “นั่งในใจคน” ต้องไม่ใช้งานกลุ่มอย่างเดียวนะ ตรงกันข้ามสนใจเรื่องปัญหาครอบครัวเขาด้วย ดังคำกล่าว “ปัญหาของเขาก็เป็นเหมือนปัญหาของเรา ความสุขของเขาก็เป็นความสุขของเรา” เพราะถือว่าเราลงเรือลำเดียวกันแล้ว
- ใช้วิธีการจับมือชาวบ้านทำ
- ในการทำงานภาคสนามจะใช้การติดต่อประสานงานโดยวิทยุ 6-10 ตัว เป็นของแต่ละคนที่เข้าไปทำงานในศูนย์ฯ

-ใช้วิธีการปลูกต้นไม้ 400-1,000 ต้น/วัน และจะทำการปลูกในพื้นที่ ส.ท.ก.1 (สิทธิ์ที่ดินทำกินของชาวบ้าน) ซึ่งได้มาจากการเข้าร่วมของชาวบ้าน

-เน้นพัฒนาที่ Basic Need คือ 1.ออกซิเจน 2.น้ำ 3.อาหาร 4.เครื่องนุ่งห่ม 5.ที่อยู่อาศัย 6.การรักษาโรค ซึ่งทั้งหมดล้วนมาจากป่า

-ใช้วิธีการแลกเปลี่ยนที่พัฒนาร่วมกันเน้นเจ้าของในการตั้งศูนย์ฯ ร่วมกันกับชาวบ้าน(ลุงอุดร ลูโซ) อยู่ในกฎของ win+win คือได้ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายเราได้ศูนย์ฯ ชาวบ้านได้ผลผลิต เป็นต้น

-ใช้เทคนิคทำ (Cheak Dam) ตั้งแต่ต้นน้ำ ป้องกันไฟป่า ปลูกป่าเสริมและอนุรักษ์คูแกล

-ในการจัดการไฟป่าต้องทำงานร่วมกับอีกหมู่บ้านหนึ่ง (เป็นเครือข่ายหมู่บ้าน)

-ใช้หลักข้อตกลงร่วมกันว่าสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เต็มที่ ในการหาของป่า แต่อย่ายิงสัตว์, ตัดต้นไม้เป็น, ห้ามเผาป่า ส่วนต้นไม้ตายต้องขออนุญาตก่อนทุกครั้งถึงจะทำการตัดเอาไปใช้ได้

-มีการเดินป่าสำรวจอย่างสม่ำเสมอ 2-3 วัน/ครั้ง

-มีการตรวจเช็คในสิ่งที่ทำไปเสมอ ถ้าจุดไหนไม่ดีก็ซ่อมแซม เช่น ฝนตกมากต้องเอาพลาสติกคลุมดินไม่ให้ดินอุ้มน้ำ ณ จุดที่ล่อแหลม เพราะดินจะถล่มได้(ส่วนใหญ่จะเกิดในจุดที่ทำแก้มลิง)

-ใช้กลยุทธ์บอกว่ามีเทพญาคอยปกป้องรักษา แหล่งต้นน้ำไว้จะมีพิธีกรรมไหว้ทุกปี และอัญเชิญ พญานาคมาสถิตไว้ ณ แหล่งน้ำที่ใหญ่ที่สุดที่ทางศูนย์ฯ สร้างขึ้น โดยการทำพิธีกรรมร่วมกันทั้งหมู่บ้าน

2. สรุปเทคนิคที่ได้จากการจัดการเรียนการสอนแบบโฮมสคูล

เทคนิคในแบบทฤษฎี (ที่ได้จากพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป)

1. ใช้หลักการสืบต่อต้นทุนจากพ่อแม่ จะทำให้เห็นผลเร็วกว่าเด็กในวัยเดียวกัน เพราะมีเวลาในการสร้างตัวเองมากกว่าเด็กในวัยเดียวกัน ที่บางครั้งยังค้นหาตัวเองไม่เจอ

2. เน้นปฏิบัติจริงให้เด็กได้ลงมือทำจริงๆ และสามารถนำไปใช้ได้จริง

3. คำนึงวิถีพุทธสู่เด็ก การที่เด็กได้มีโอกาสผูกพันกับศาสนา ทำให้เด็กเป็นคนมีคุณธรรมมากขึ้น

4. เน้นให้เด็กเห็นถึงความสัมพันธ์ของ บ้าน วัด โรงเรียน แล้วประยุกต์กิจกรรมประจำวันให้สอดคล้องกัน

5. เน้นสอนให้เด็กเป็นคนดีมี ความรู้+คุณธรรม

เทคนิคในแบบการปฏิบัติ(ที่ได้จากพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป)

1. เนื่องจากช่วงนี้ยังอยู่ในช่วงลองผิดลองถูก จึงจำเป็นต้องหาตัวจุดชนวนให้ได้ก่อน(ผู้นำทางธรรมชาติ) พยายามค้นพบ และสร้างขึ้นมาให้ได้แล้วคนนี้หรือกลุ่มนี้จะกลายเป็นตัวนำพาคนอื่น เข้ามาหรือก้าวไปข้างหน้าร่วมกันตรงวัตถุประสงค์ได้

2. พาเด็กไปศึกษาดูงาน ในสิ่งที่เด็กสนใจกับปราชญ์ผู้รู้ในด้านนั้นๆ ให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กันจริงๆ

สรุปในภาพรวมเทคนิคที่ใช้ในการทำงานในการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทั้งเทคนิคที่เป็นแบบทฤษฎีและแบบการปฏิบัติล้วนมาจากการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อที่จะให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การดำเนินงานของศูนย์ฯ (4 แผนก) ซึ่งมีการปรับให้เข้ากับสถานการณ์บริบทต่างๆ ในเวลานั้นๆ ของพื้นที่ บางอย่างก็เป็นแนวคิดที่ทำลงไปได้เลย บางอย่างก็ต้องไปปรับกันตามความเหมาะสมต่อสถานการณ์นั้นๆ ดังนั้นเทคนิคที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงเป็นเพียงเทคนิคที่ใช้ในการทำงานของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ที่ปรับใช้กันตามความเหมาะสมของการดำเนินงาน ตามกิจกรรมในศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดบรมธาตุคอกยผาสัมเท่านั้น ซึ่งหากใครจะนำไปใช้ก็ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานที่นั้นๆ ด้วยนั่นเอง

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเพียงบางส่วนเล็กน้อยมากหากเปรียบเทียบกับสิ่งที่พระอาจารย์ทั้ง 2 รูป ได้ทำไว้ให้กับชาวบ้าน ให้กับศูนย์ฯ แต่ก็พอจะทำให้เรามองออกได้บ้างว่าบทบาทของพระอาจารย์ทั้ง 2 รูปนั้น มีส่วนสำคัญจริงๆ กับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง วัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม โดยทั้งหมดทั้งปวงที่ทำผ่านกิจกรรมของศูนย์ฯ ท่านได้คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมให้มีความสมดุลกัน ให้อยู่กันอย่างยั่งยืน นับเป็นการส่งเสริมและพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างแท้จริง